

ДНЕВНИКЪТЪ

(СТЕНОГРАФСКИ)

на

XV-то обикновено Народно събрание.

Първа редовна сесия.

LIV заседание, понеделникъ, 23 януарий 1912 г.

(Открито отъ подпрѣседателя г. М. Маджаровъ, въ 2 ч. 40 м. слѣдъ пладне)

Прѣседателствующъ М. Маджаровъ: (Звъни)
Засѣданието се отваря.

Моля секретаря г. Илия С. Бобчевъ да прочете списъка на г. г. народнитѣ прѣдставители.

Секретарь И. С. Бобчевъ: (Прочита списъка. Отсѣствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители: Иванъ Абрашевъ, Никола Алтимирски, Петъръ Бабаджановъ, д-ръ Мичо Багаровъ, Цанко Бакаловъ, Димитъръ х. Баневъ, Стоянъ Бурмовъ, д-ръ Георги Гаговъ, Стоянъ Георгиевъ, Богданъ Дачевъ, Василъ Димчевъ, Димитъръ Драгиевъ, Стефанъ Дрѣнковъ, Христо х. Димитровъ, д-ръ Димо Желѣзовъ, Георги Икономовъ, Георги Илиевъ, Иванъ Кацаровъ, Йовчо Киревъ, Никола Козаревъ, Петко Кочанковъ, д-ръ Годоръ Кръстевъ, Константинъ Ленковъ, Георги Маджаровъ, Александъръ Малиновъ, Митю Милковъ, Иванъ Минчевъ, Минко Михайловъ, д-ръ Христо Мутафовъ, Никола Начевъ, Георги Николовъ, Стефанъ Пипевъ, Венедиктъ Поповъ, Петко Разсукановъ, Иванъ Русевъ, Димитъръ Тончевъ, Ганчо Торомановъ, д-ръ Цоню Тотевъ, Борисъ Христовъ, Христо Цаневъ, Никола Ченковъ и Алекси Щеревъ)

Прѣседателствующъ М. Маджаровъ: Отъ 212 души народни прѣдставители отсѣствуватъ 42. Има, слѣдователно, нужното число народни прѣдставители, за да се счита Събранието законно конституирано.

Прѣди да пристѣпимъ къмъ дневния редъ, имамъ честъ да ви съобща, че прѣседателството е разрѣшило отпускъ на слѣднитѣ г. г. народни прѣдставители: на луковитския Георги Илиевъ — 5 дена; на самоковския Никола Начевъ — 6 дена; на врачанския Цеко Пешовъ — 2 дена и на добришкия Алекси Щеревъ — 4 дена.

Има, обаче, други г. г. народни прѣдставители, които сж поискали отпускъ, който надминава 10 дневния отпускъ, който е прѣдоставенъ отъ правилника да дава прѣседателството, тъй че ще трѣбва да се произнесете вие, дали да имъ се разрѣши този отпускъ или не. Азъ ще прочета имената и ще ви моля да се произнесете.

Борисовградскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Марко Бошковъ иска два дена отпускъ. Ония г. г. народни прѣдставители, които приематъ да му се даде този отпускъ, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Ямболскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Митю Милковъ иска 5 дена отпускъ. Които приематъ да му се даде този отпускъ, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Куртбунарскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Георги Маджаровъ иска 15 дена отпускъ. Които сж съгласни да му се даде този отпускъ, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Фердинандскиятъ народенъ прѣдставителъ г. И. Русевъ иска 4 дена отпускъ. Ония, които приематъ да му се даде този отпускъ, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Добришкиятъ народенъ прѣдставителъ г. Стефанъ Поповъ иска 20 дена отпускъ. Моля, които приематъ да му се даде този отпускъ, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Разградскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Димитъръ Икономовъ иска 3 дена отпускъ. Които приематъ да му се даде този отпускъ, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Айтоскиятъ народенъ прѣдставителъ г. д-ръ Димо Желѣзовъ иска по домашни и болѣзнени причини 22 дена отпускъ. Които приематъ да му се даде този отпускъ, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Айтоскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Мурадъ-бей Джеведедовъ иска 20 дена отпускъ. Които приематъ да се даде този отпускъ, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Старозагорскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Василъ Димчевъ иска 2 дена отпускъ. Ония, които приематъ да се даде този отпускъ, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Берковскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Иванъ Кацаровъ иска 10 дена отпускъ. Които приематъ да му се даде този отпускъ, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Търновският народен прѣдставител г. Христо Цаневъ иска 20 дена отпускъ. Които приематъ да се даде този отпускъ, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Има постъпило едно съобщение отъ г. финансовия министъръ, въ което се казва: (Чете)

„Имамъ честь да ви изпратя 300 екземпляра отъ прѣдложението, заедно съ подробнитъ таблици за разрѣшенитъ свѣрхсметни кредити, съгласно чл. 126 отъ конституцията прѣзъ 1910 и 1911 г., както и за прѣнесенитъ суми отъ запазенитъ фондове за попълване нѣкои параграфи по бюджетитъ на разнитъ министерства прѣзъ 1910 и 1911 г., съ молба да се внесе за одобрение отъ Народното събрание прѣзъ настоящата сесия.“

Този законопроектъ ще се раздаде на г. г. народнитъ прѣдставители и ще се постави на дневенъ редъ.

Има едно питане отъ народния прѣдставител г. Михаилъ Такевъ къмъ г. министра на вътрѣшнитъ работи, въ което се казва: (Чете)

„1. Извѣстно ли е г. министру, че секретаръ-бирникътъ на с. Мраморенъ, Врачанска околия, Симеонъ Цвѣтковъ е даденъ подъ съдъ за опитъ за човѣкоубийство и дѣлото му ще се разгледа на 7 идущий февруарий прѣдъ Врачанския окръженъ съдъ?“

„2. Извѣстно ли му е също така, че Мраморенскиятъ общински съвѣтъ съ постановление № 16 отъ октомврий 1911 г. е искалъ отстранението му отъ длъжността, обаче окръжниятъ управителъ отказалъ това?“

„3. Извѣстно ли му е, че и прокурорътъ при Врачанския окръженъ съдъ е искалъ отстранението на сѣкия секретаръ-бирникъ, обаче и досега неговото искане не е удовлетворено?“

„4. Ако всичко това е извѣстно на г. министра, какви мѣрки мисли да вземе противъ ония, които сж се провинили съ задържането въпросния секретаръ-бирникъ на длъжността, въпрѣки съществуващитъ закони въ страната?“

Ако г. министърътъ на вътрѣшнитъ работи е тукъ и желае, може да отговори.

Обаждаъ се: Отсъствува.

Прѣдседателствующъ М. Маджаровъ: Има едно питане, отправено отъ г. Петъръ Пешевъ къмъ г. министра на външнитъ работи, което му е съобщено. Ако г. министърътъ желае, може да отговори.

Министъръ-прѣдседателъ И. Гешовъ: Утрѣ ще отговоря.

Прѣдседателствующъ М. Маджаровъ: Постъпи и едно запитване отъ софийския народенъ прѣдставителъ г. Димитъръ Ганчевъ къмъ г. министра на вътрѣшнитъ работи, въ което той казва: (Чете)

„Моля г. министра да благоволи и отговори на слѣдующето:

„Варненскиятъ прѣдприемачъ на общинския доходъ „кринина“ събира отъ търговцитъ-житари за всичкитъ безъ изключение пристигащи въ варненското пристанище зърнени храни установената такса кринина, смѣтайки ги за мѣстна консомация, когато сжщитъ храни единъжъ сж заплатили кринина отъ продавачитъ-земледѣлци, втори пътъ отъ купувачитъ-търговци при натоварването въ вагонитъ на гаритъ: Червенъ-брѣгъ, Телишъ, Пордимъ и др. и трети пътъ въ Варна.“

„Допустимо ли е отъ една и сжща стока, а още повече прѣдначателна за експортъ, да се взема двойна и тройна такса?“

„Извѣстно ли е горното на г. министра, а ако това му е извѣстно направилъ ли е нужното разпореждане, за да се спре тая експлоатация на варненския прѣдприемачъ, който ощетява търгов-

цитъ-житари и обрѣмнява съ разноски хранитъ, прѣдначателни за експортъ отъ варненското пристанище.“

Това запитване, г. г. народни прѣдставители, ще се тури на дневенъ редъ въ онзи четвъртъкъ, който е опрѣдѣленъ отъ правилника за отговоръ на запитванията.

Пристъпваме къмъ дневния редъ: първо четене на законопроекта за административното правосъдие.

Секретаръ И. С. Бобчевъ: (Прочита законопроекта до § 2)

Прѣдседателствующъ М. Маджаровъ: Понеже този законопроектъ ще се публикува цѣлъ въ дневниците, азъ мисля, че, ако Събранието е съгласно, може да не се чете. Ония, които приематъ, че нѣма нужда да се четатъ мотивитъ и цѣлото съдържание на законопроекта, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се. Значи, счита се, че е четенъ. (Ето мотивитъ и законопроекта:)

„М о т и в и

къмъ законопроекта за административното правосъдие.

„I. Административни сѣдилища.

„§ 1. Кому да се повѣри раздаването на административното правосъдие.

„На въпроса, има ли нужда отъ административно правосъдие, отговорътъ е лесенъ. Отъ всички се съзнава нуждата отъ такова правосъдие. По-малко е да се отговори на въпроса, кому да се повѣри раздаването на административното правосъдие: на самата администрация ли, на гражданскитъ сѣдилища ли, или на особени административни сѣдилища?“

„Общото мнѣние е противъ администрацията. Освѣтъ че тя не прѣдставлява гаранция за независимостъ и безпристрастие, но и недопустимо е, щото тя да бѣде сѣдия сама на себе си. Даже, облѣчена съ сѣдебна функция, администрацията винаги би бивала увлѣчена да дѣйствува като активна властъ, имайки прѣдъ видъ изключително общото благо и обществени интересъ.“

„По дефиниция административното правосъдие, като има за прѣдметъ разрѣшението на административни спорове, е подобно на общото обикновено правосъдие, упражнене на сѣдебна функция. То е работа на сѣдъ не само защото има да разрѣшава спорове — противоположни претенции, но и защото тѣзи спорове сж юридически, публично-правни, защото прѣдполага извѣстна сѣдебна процедура и най-вече, защото органътъ, който раздава административното правосъдие, трѣбва да дѣйствува като сѣдъ — да рѣшава по собствена свѣсть и по закона. Служебната обезпеченостъ и несмѣняемостъта на сѣдията сж само срѣдства, за да се гарантира независимостъ при раздаването, но не сж присъщи на сѣда.“

„Най-лесенъ и нагледъ естественъ отговоръ на поставения въпросъ би билъ, слѣдователно, да се възложи административното правосъдие на обикновенитъ граждански и углавни сѣдилища. И дѣйствително, това се поддържа отъ много автори, и така се отправлява административното правосъдие въ Англия и Сѣвероамериканскитъ съединени държави, и донѣдѣ въ Дания. Обаче, никѣдъ другѣдъ въ континенталнитъ европейски страни, дѣто съществува пълно административно правосъдие, неговото раздаване не е повѣрено на общитъ сѣдилища, а е възложено на особени административни сѣдилища, повече или по-малко свързани съ администрацията. Важни съображения говорятъ въ полза на това общеприето устройство и противъ англо-американската система.“

„1. Сжщността на административното правосъдие, поне на това, което ще се въведе у нас, е, като се запази досегашната компетентност на обикновените сждилища, да се уреди единъ общъ сждебенъ пътъ за отмѣна на незаконните административни актове, съ право за сжда да спира или отмѣнява разпоредбите на администрацията. Но не може да се отрече, че подобно правосъдие се приближава до чисто административната функция, тъй като правото да отмѣнява принадлежи само на този, който е постановилъ или на неговото началство. Сждията налага своето рѣшение, като съ него замѣстя разпоредбата на администрацията, безразлично, да-ли той потвърждава или отмѣнява административния актъ; сждебното рѣшение вече, а не административната разпоредба, урежда конкретното правоотношение, което по естеството си е отъ въдомството на изпълнителната власт. Очевидно, това не е еднакво, както обикновеното правосъдие; докато естествена област на послѣдното е да рѣшава единъ споръ само между страните и да възстановява въ случаю нарушено право, безъ разлика отъ кого — административниятъ сждъ сжди самия административенъ актъ, който може да бжде твърдъ общъ, -потвърждава го косвено или го отмѣнява, въ всѣки случай, намѣсва се и въ дѣйствието на административната власт и ги контролира непосредствено.

„Безъ да се дава на конституционния принципъ за тройното дѣление на властите и за тяхната взаимна независимостъ онова догматическо значение, каквото сж му дали законодателите отъ епохата на френската революция отъ 1879 г., не може да се спори, какво този принципъ означава, че упражнението на трите сжществени функции на основната държавна власт — законодателна, изпълнителна (административна) и сждебна — трѣбва да бжде повѣрена на разни отдѣлени органи, които, по възможностъ, да бждатъ независими единъ отъ други. Погледнато даже така практически на работата, несъмнено е, че администрацията би се поставила въ пълно повиновение на сждийското тѣло, ако административното правосъдие се повѣреше на общите сждилища. Независимо отъ опасността, която би имало, ако се даде по този начинъ право на общите сждилища неотговорни, чужди на администрацията, на нейните нужди и цѣли, да парализиратъ всѣка нейна разпоредба, всѣко нейно начинание, защото най-послѣ тя е отговорна за доброто управление на страната и за запазването на обществения редъ, най-малко неполитично е, да се уронва по този начинъ престижътъ и авторитетътъ на цѣлата административна власт, като се поставя подъ пълната опека на сждилищата, стоящи вънъ отъ нея. Поради тези, именно, съображения чл. 107 отъ белгийската конституция дава право на общите сждилища само да отказватъ прилагането на незаконните административни актове, инцидентно въ процесите, но не и да ги отмѣняватъ (подобно както е и у насъ, чл. 2 отъ гражданското сждопроизводство); така бѣ и въ Италия, до прѣди възстановяването на административните сждилища въ 1880 и 1890 г., по силата на чл. 4 отъ закона за унищожение на административното правосъдие отъ 20 мартъ 1895 г.; по сжщото това съображение, главно ромжнското либерално правителство отмѣни прѣзъ 1910 г. ония постановления на закона отъ 1 юний 1905 г., съ които се възлагаше на III-то отдѣление на Ромжнския касационенъ сждъ раздаването на административното правосъдие (вж. мотивите къмъ закона отъ 24 мартъ 1910 г. отъ министъ на правосъдието г. T. Stelianu, въ Desb. Senat. 1910, № 55, стр. 746).

Ето защо въ всички континентални европейски държави, въ които има административно правосъдие съ право на сжда да отмѣнява разпоредбите на администрацията, неговото раздаване е повѣрено на

особени сждилища, поставени въ сферата на самата изпълнителна власт, отъ която тѣ взематъ материята и лицата, които имъ даватъ животъ. (Изъ доклада на министъ Crispi до италианската камара на депутатите, отъ 10 априлий 1889 г., съ който се възстанови административното правосъдие въ Италия).

„По тоя начинъ административните сждилища се явяватъ не като едно разчленение на общата сждебна власт, а като юрисдикционаленъ органъ на самата администрация, чрѣзъ който тя подчинява своята дѣйностъ на правовия редъ и законността.

„Ако тъй се схваща естеството на административното правосъдие и то се устрои въ тоя редъ на мисли, безосновно ще бжде всѣко опасение, че съ въвеждането на реформата, съ която ужъ ще се подчини изпълнителната власт на сждебната, ще се наруши конституционниятъ принципъ за раздѣлянето на властите. Неумѣстно, слѣдователно, се явява искането на нѣкои, щото отъ тази гледна точка, началото на административното правосъдие да бжде прѣдварително вписано въ нашата конституция.

„2. Има и други съображения въ полза на особните административни сждилища. Даже като се прѣнебрегнатъ крайните доводи, като тия на Stahl, че държавата би прѣстанала да е държава и би изгубила моралния си суверенитетъ върху гражданите, ако допуснемъ обикновените сждилища да сждатъ публичната власт, и тия на Unger, че държавата никога не може да бжде страна въ единъ процесъ, когато се касае за упражнение на суверенитета, не може да се отрече, че административните разпри не сж спорове между права отъ еднаква стойностъ, защото правата на държавата — публичната власт и тия на личността — не сж еднородни, както то е въ частно-правните спорове. Тия особени спорове не могатъ да се рѣшатъ по сжщия начинъ, по сжщите съображения и отъ сжщата гледна точка, както обикновените граждански процеси, подъ рискъ да се дойде до неточни резултати, неотговарящи на нуждите на добрата администрация на обществото. Докато въ областта на административна правосъдието играе ролята само на една граница, за обикновения сждия то е единствената и положителна цѣль; тамъ се работи за общественото благо, като се държи смѣтка за правото, тукъ изключително се има прѣдъ очи правосъдието. Несъмнено, когато въ публичното право се породятъ спорове, публичната власт е длъжна да ги рѣши като сждъ; но за това трѣбва да се обсжди случаятъ едностранно и специално, съ цѣль да му се приложатъ абсолютните норми на правото, а трѣбва да се иматъ сжщеврѣменно прѣдъ видъ и изискванията на общественото благо, и онова, което може да бжде полезно или подходящо на интересите на обществото. Заслужва да се цитира изпѣло слѣдниятъ пасажъ отъ Bluntschli: „Публично-правните спорове трѣбва да се рѣшаватъ отъ гледна точка на публичното право и като се държи смѣтка за общата полезностъ. Една система, която би държала само за прилагането на принципите на правото, възхвалявайки се изключително отъ умозаключенията теглени изъ абстрактните закони, безъ да държи смѣтка за промѣнливите изисквания на обществото, би парализирала дѣйността на държавата и би довело до държавно разгѣние . . . Едно чувство на наивна справедливостъ, което не иска да вижда, освѣнъ това, що е въ книгата по дѣлото и въ твърденията на страните, едно високо безпристрастие, което поставя държавата на равна нога съ всѣка друга страна на процеса, една свобода на рѣшаване, която анализира фактите въ всичките имъ елементи и ги подвежда подъ нормите на правото, една проникателност и тънкость, която отива по-натѣтъ до дребнаво изслѣждане като съ лупа и

която заключава от формата за същността, строгост и неуклонност в логиката, съ качества, твърди цѣни за гражданския съдия, но твърди опасни за съдията, натоварен да рѣшава публични спорове, защото могат да го доведат да изгуби извън прѣдъ видѣ, именно, най-същественото в тази област — свързката на всички публични права с цѣлото, т. е. с държавата, от която тѣ произхождат. . . . Същитѣ административни закони се тълкуват повече или по-малко стриктно, наспроти обстоятелствата. Другояче не може да бъде, защото административното право не би могло да се абстрахира отъ обществения живот и неговото движение. Наистина, законитѣ, които опрѣдѣлят и поточняват условията и границитѣ на административното право, се налагат въ рѣшението на съдията съ същата строгост, както частно-правнитѣ закони. Но изобщо, сѣ пакъ остава на съдията въ административнитѣ спорове, въ границитѣ на тия закони, една доста обширна свобода на дѣйствие, която му позволява да прѣцѣнява претенцитѣ на странитѣ и нуждитѣ на държавата, въ смисъл на сегашната дѣйствителност и съобразно съ хода на всички околни нѣща. Ето защо, административниятъ съдия ще има случай много повече отъ гражданския да държи смѣтка, освѣн въпроса за правото и законността, отъ това що е подходящо и цѣлесъобразно, и, слѣдователно, да гледа не само назадъ, но и напредъ. Затова и юридическата подготовка само не е достатъчна за административния съдия. — Същитѣ съображения се сподѣлят и отъ френскитѣ автори Vivien Auzou, Ducrocq, Laferrere, отъ италианеца Clementini, отъ петербургския професоръ Коркуновъ и много други.

„3. Сѣ въ тоя редъ на мисли, безспорно е, че административното правосъдие, като твърди различно отъ обикновеното, за да бъде правилно раздавано, изисква отъ съдията административни познания, специализация, знание нуждитѣ, порядкитѣ и традицитѣ на администрацията, каквито познания гражданскиятъ съдия, погълнатъ отъ частно-правни въпроси, нѣма и не може да притежава, защото за него административното правосъдие винаги ще бъде едно отклонение отъ естествено му призвание и една допълнителна, второстепенна работа. Специални административни отдѣления при общитѣ съдилища не ще направятъ отъ гражданския съдия добър административенъ съдия, и затова подобно устройство не съществува нийдѣ.

„Отъ друга страна, първото условие на административното правосъдие е, то да бъде бързо, формитѣ опростотворени до минимумъ, процедурата — експедитивна. То губи смисълъ, ако единъ административенъ споръ се протака съ години, както обикновенитѣ граждански и углавни дѣла. Каквато искатъ съкратена процедура да измислюватъ за общитѣ съдилища, каквито срокове и да имъ налагатъ специални закони, бавността ще си остане тѣхна характерна черта; многобройни опити въ тази смисълъ сѣ дали отрицателни резултати: търговски, фискални, благоустройствени и други дѣла едва-ли изпрѣварватъ обикновенитѣ дѣла въ съдилищата. Впрочемъ съдилищата сѣ толкова прѣтоварени съ работа, канцеларската рутина е хванала толкова дълбоки корени въ дѣлопроизводството у тѣхъ, щото и при най-силното имъ желание да разглеждатъ бързо извѣстни категории спорове, тѣ нѣматъ физическа възможностъ това да правятъ, безъ ущърбъ на интереситѣ на съдящитѣ се по обикновенитѣ дѣла.

„Възразява се, че създаването на особени административни съдилища у насъ би нарушило конституцията, по силата на чл. 13, отъ която съдебната властъ въ всичката нейна ширина прина-

длежи на съдебнитѣ мѣста и лица. И новата редакция на чл. 73 изрично запрѣщава изключителнитѣ съдилища. На второ мѣсто, възразява се също, че Учрѣдителното събрание, като е отхвърлило чл. 148 отъ проекта за конституцията, който е прѣдвиждалъ учрѣдяването на Държавенъ съвѣтъ съ административни и съдебни атрибути, прѣдрѣшилъ въ отрицателна смисълъ и въпроса за особени административни съдилища.

„И двѣтѣ тѣзи възражения сѣ неоснователни. Прѣди всичко, за никакво нарушение на чл. чл. 13 и 73 отъ конституцията не може да става дума, ако на административнитѣ съдилища се гледа не като на особени тажива, разчленени отъ общото правосъдие, а като на юрисдикционаленъ органъ на самата администрация. Ако ли административнитѣ съдилища се схващатъ като съдебни мѣста, и лица въ смисѣла на чл. 13, то никакво нарушение на конституцията нѣма да има, защото тя не забранява устройването на особени съдилища, за разни специални материи, като, напр., търговски съдилища, мирови съдилища, занаятчийски и пр. Това, което чл. чл. 13 и 73 запрѣщаватъ, то сѣ изключителнитѣ, т. е. временни съдилища или комисии ad hoc и то за раздаване углавного правосъдия, а не постояннитѣ особени съдилища. (Ср. чл. 94 отъ беглийската конституция).

„Що се отнася до отхвърлянето на Държавния съвѣтъ отъ Учрѣдителното събрание, то очевидно не може да прѣдставлява важностъ по въпроса за административнитѣ съдилища. Държавниятъ съвѣтъ е билъ отхвърленъ, защото въ него учрѣдителитѣ сѣ виждали участникъ въ законодателната властъ, нѣщо като втора камара, и висше привилегировано съвѣщателно учрѣждение на изпълнителната властъ — институтъ противенъ на демократичното вѣяне въ великото Учрѣдително събрание. Наистина, споредъ проекта Държавниятъ съвѣтъ е щѣлъ да бъде същевременно и върховенъ административенъ съдъ, обаче, отхвърлянето на Държавния съвѣтъ далечъ не значи още, че учрѣдителитѣ е изказалъ присъдата си надъ административнитѣ съдилища, съ единствено съдебни функции, безъ никакво участие въ законодателството и въ активната администрация.

„§ 2. Има ли нужда у насъ отъ мѣстни административни съдилища.

„Въпросътъ за раздаването на административното правосъдие не отъ общитѣ съдилища, а отъ особени административни съдилища, разрѣшенъ въ утвърдителна смисълъ, остава да се види, ще има ли у насъ нужда отъ мѣстни низши административни съдилища, или е достатъчно учрѣдяването само на единъ единственъ административенъ съдъ въ София.

„Поддържа се отъ нѣкои, че мѣстнитѣ административни съдилища сѣ необходими, и за такива се посочватъ съществуващитѣ окръжни съдилища, които при рѣшаването на административни разпри, да дѣйствуватъ като първоинстанционни административни съдилища, иерархически поставени въ случая подъ централния административенъ съдъ въ София.

„Подобно разрѣшение на въпроса е несъгласно съ цѣлата система на административното правосъдие, както се изложи до тукъ. Ако сѣ потребни мѣстни административни съдилища, тѣ би трѣбвало да бъдатъ особени, отдѣлни отъ окръжнитѣ съдилища. Но освѣнъ дѣто създаването на толкова нови учрѣждения би натоварило бюджета съ значителни разходи, ползата отъ мѣстни административни съдилища е недостатъчна да оправдае

тия разходи, засега поне, при сегашния наш публично-правен живот.

„И дѣйствително, повече административни спорове, чието разрѣшение се нуждае отъ едно обстойно съдебно разбирателство по същество, съ специални закони сѫ направени подеждни на общитѣ сѫдилища, дѣто ще си останатъ и занаяпрѣдъ. Други подобни спорове, по специални материи, сѫ възложени на специални административни юрисдикции, които се запазватъ и за въ бѣдѣще, съ възможностъ за касационно обжалване прѣдъ Върховния административенъ сѫдъ, очаквайки реформи въ състава и процедурата на тѣзи юрисдикции (§§ 3 и 4). Главниятъ прѣдметъ на административното правосѣдие, споредъ законопроекта, ще бѣдатъ молбитѣ за отмѣна на незаконнитѣ административни актове. За разрѣшението на спороветѣ за отмѣна нѣма нужда отъ мѣстни административни сѫдилища. Напротивъ, именно поради важността на тия разпри, чрѣзъ които се упражнява съдебенъ контролъ върху цѣлата администрация, отъ най-низшитѣ до най-високитѣ ѝ органи, необходимо е, щото това административно правосѣдие да се раздава отъ едно върховно сѫдилище, поставено надъ цѣлата администрация, което да се ползува съ абсолютенъ авторитетъ и пълно довѣрие, както прѣдъ управницитѣ, така и прѣдъ гражданитѣ. Като се вземе прѣдъ видъ и прѣдъимно касационниятъ характеръ на това правосѣдие, имайки за прѣдметъ главно еднообразното и правилно прилагане на закона, става повече отъ ясно, че мѣстни административни сѫдилища, окръжни или даже областни, сѫ излишни. Тѣ биха били една прѣходна инстанция, която само ще забавя окончателното разрѣшение на дѣлата отъ Върховния административенъ сѫдъ, а съвсѣмъ не едно срѣдство за бързо правосѣдие. Наястина, въ европейскитѣ държави съ развитието на административното правосѣдие съществуватъ и мѣстни инстанции, но тия мѣстни инстанции разглеждатъ такива административни разпри, които у насъ сѫ подеждни или на специалнитѣ административни юрисдикции или на общитѣ сѫдилища, по силата на специални закони или благодарение широкото схващане отъ нашитѣ сѫдилища на понятието „прѣпирня за гражданско право“ по чл. чл. 1 и 2 отъ гражданското сѫдопроизводство. И въ Франция, обаче, молбитѣ за отмѣна (*recours pour excès de pouvoir*) сѫ подеждни направо и единствено на съдебната секция на Държавния съвѣтъ (Централенъ административенъ сѫдъ). А да се мисли, че Върховниятъ административенъ сѫдъ въ София, бидейки далечъ, ще бѣде мѣчно и бавно достъпенъ, е напразенъ страхъ, прѣдъ видъ на развититѣ и бързи съобщения въ страната ни, безплатността на производството, повече служебно, отколкото движено отъ странитѣ. Не е, обаче, изключена възможността съ развитието на административния животъ и съ разширението на обема на административното правосѣдие, въ бѣдѣще да се създадатъ и у насъ мѣстни административни сѫдилища; учрѣдяването на Върховния административенъ сѫдъ е първата основна стѣпка въ това направление.

„II. Основни положения на законопроекта.

„§ 1. Върховенъ административенъ сѫдъ.

„Съобразно съ изказанитѣ до тукъ съждения, законопроектътъ прѣдвижда учрѣдяването на единъ Върховенъ административенъ сѫдъ въ София, единственъ за цѣлото царство. Нарича се този сѫдъ „върховенъ“, защото се намира начело на цѣлата административно-съдебна организация, надъ всичкитѣ особени административни юрисдикции, които, макаръ и да не носятъ име сѫдилища, въ дѣйствителностъ изпълняватъ съдебни функции; съ назва-

нието „върховенъ“ подчертава се приравняването на Административния сѫдъ къмъ Върховния касационенъ сѫдъ и се повдига авторитетътъ и положението на учрѣдението.

„Съставътъ на Върховния административенъ сѫдъ е всичко отъ осемъ души сѫдии, включително прѣдседателя и подпрѣдседателя. Осемъ души сѫ неохотими, за да могатъ да се образуватъ двѣ отдѣления отъ по трима сѫдии, като по единъ остава свободенъ. Сѫдопроизводството прѣдъ Административния сѫдъ е така наредено, щото всичката подготвителна работа по дѣлата ще тежи върху сѫдията-докладчикъ; нужно е, слѣдователно, въ интереса на добрата работа, сѫдинитѣ да не сѫ прѣтоварени съ засѣдания. Въ странство, съставитѣ сѫ много по-голѣми. А двѣ отдѣления най-малко сѫ потребни на първо врѣме, за да вървятъ дѣлата бързо, за да не се прѣтрупа и Административниятъ сѫдъ, както общитѣ сѫдилища, особено като се има прѣдъ видъ, че сѫдътъ е единъ за цѣла България и че други административни сѫдилища нѣма. При това важността на мисията на сѫда по молбитѣ за отмѣна актоветѣ, даже на най-висшитѣ администратори въ държавата налага, щото общото събрание на сѫда да се състои отъ повече сѫдии (Чл. чл. 2, 8 и 45).

„Прѣдъ видъ важната и мѣчна длъжностъ на Административния сѫдъ, прѣдвижда се строгъ цензъ за сѫдинитѣ и прокуроритѣ (чл. 4), толкова повече, че проектътъ прави сѫдинитѣ несмѣняеми отъ деня на назначението имъ. Дисциплинарниятъ съвѣтъ за тѣхъ ще се състои отъ общото събрание на Административния сѫдъ, прѣдседателствувано отъ министъръ-прѣдседателя; съ участието на послѣдния, проектътъ цѣли да направи дисциплината по-ефектна, за да не би чувството на колежалностъ да наддѣлѣ прѣдъ интереситѣ на добрата служба.

„При Административния сѫдъ ще има прокуроръ и неговъ помощникъ, прѣдставители на закона. Тѣ ще бѣдатъ и естественитѣ защитници на администрацията прѣдъ сѫда, доколкото тя е дѣйствувала законосъобразно. Прокуроритѣ не сѫ несмѣняеми, за да се даде възможностъ, щото гледището на правителството да бѣде застъпено прѣдъ Административния сѫдъ.

„Важната черта на Административния сѫдъ е, че той не е поставенъ въ вѣдомството на общото правосѣдие. За да се наблегне на неговата връзка съ цѣлата администрация изобщо, той се поставя подъ прѣкия надзоръ на прѣдседателя на Министерския съвѣтъ, като върховенъ отговоренъ шефъ на изпълнителната властъ, слѣдъ държавния глава, разбира се. Съ това ще се запази престижътъ и самостоятелността на администрацията, като се поставя тя подъ контрола на едно учрѣждение, не чуждо ней, каквито сѫ общитѣ сѫдилища.

„Затова и назначението на сѫдинитѣ и прокуроритѣ при Върховния административенъ сѫдъ ще става съ височайши указъ, съ постановление отъ Министерския съвѣтъ и по прѣдставление отъ министъръ-прѣдседателя (чл. чл. 4 и 6). Затова, тоже, и за да бѣде застъпена административната опитностъ и специализация въ сѫда, половината поне отъ сѫдинитѣ трѣбва да сѫ прослужили въ администрацията и да сѫ заемали тамъ високи длъжности. Впрочемъ, помъ се признава необходимостта отъ специализация за Административния сѫдъ, каквато специализация у общитѣ сѫдилища, даже съ особени административни отдѣления, съ промѣнливи състави, не може да има, единственото правилно разрѣшение на въпроса е, Административниятъ сѫдъ да бѣде съвършено отдѣленъ отъ обикновенитѣ сѫдилища.

„§ 2. Подсждност на Върховния административен съд.“

„Компетентността на Върховния административен съд е опрѣдѣлена въ чл. 10. Това е основното положение на законопроекта. Членътъ нарочно е редактиранъ не твърдѣ прецизно, за да не се обвързва съдътъ въ точно опрѣдѣлени формули, които животътъ ще покаже, може-би, единъ денъ недостатъчни.“

„Сжщественото въ този текстъ е, че той пояснява, какво на Административния съдъ сж подсждни спороветъ противъ самитъ административни актове (или рѣшения, въ случантѣ, за които е рѣчъ въ чл. 15 пунктове 2 и 3).“

„Послѣдствията отъ административнитѣ актове, па и самитѣ актове, инцидентно се разглеждатъ и отъ обикновенитѣ сдилища.“

„Терминътъ „административни актове“ е взетъ въ неговата техническо-правна смисълъ, и то въ най-широкото нейно значение (чл. 18). Законопроектътъ, безъ да е избралъ нѣкоя отъ прѣдложениетѣ въ теорията дефиниции на това понятие, разбира подъ „административни актове“ всички окончателни проявления на публичната административна властъ, подлежащи на изпълнение, и които не сж само прѣдварителни, подготвителни проекти, констатации и работи. Това сж административни разпоредби, рѣшения и постановления, индивидуални или общи, които сами по себе си произвеждатъ юридическо дѣйствиe. А такива сж актоветѣ само на ония административни мѣста и лица, които сж облѣчени съ публична властъ, съ право да заповѣдватъ, но не и актоветѣ на разнитѣ чиновници и служаци, които нѣматъ собствена властъ. Администрацията се разбира въ най-широка смисълъ и обгръща всички вѣдомства на изпълнителната властъ, включително и военното (чл. 10). Обикновено, административнитѣ актове сж писмени и притежаватъ извѣстна форма; но това не е сжществено. Обаче, чисто произволнитѣ дѣйствия на администрацията, извършени безъ спазване на никакви форми (voies de fait) не сж административни актове и даватъ мѣсто на общата съдебна подсждностъ. Административен актъ въ газн смисълъ, даващъ право на рекурсъ прѣдъ Върховния административен съдъ, съ спазване прѣдписанията на чл. чл. 20 и 21, е и мълчанието на администрацията въ продължение на единъ мѣсець при направеното у нея искане да извърши или разрѣши нѣщо, когато по закона тя е длѣжна да стори това; мълчанието въ продължение на единъ мѣсець е равносильно съ актъ на отказъ (чл. 22).“

„Важни сж наредбитѣ на чл. чл. 11 и 14, които опрѣдѣлятъ границитѣ на компетентността на Административния съдъ. Прѣди всичко и по отношение къмъ общитѣ сдилища, компетентността на Административния съдъ е ограничена съ оная на тия сдилища: тя свършва тамъ, дѣто почва общата подсждностъ — спорове за гражданско право (чл. чл. 1 и 2 отъ гражданското сждопроизводство, както се разясни по-горѣ въ §§ 2—4) и углавни дѣла (чл. 11).“

Даже, ако подобни прѣстъпни въпроси, сериозни, разбира се; се повдигнатъ прѣдъ Върховния административен съдъ, той не ги рѣшава инцидентно, а ги прѣпраща въ надлежитѣ сдилища (чл. 21). По-мѣчни за опрѣдѣляне сж прѣдѣлитѣ на компетентността на Административния съдъ по отношение къмъ самата изпълнителна властъ, администрацията. На първо мѣсто, извънъ неговата компетентностъ, сж така нареченитѣ *actes de gouvernement*, висши правителствени разпоредби, които по своята природа едва-ли сж истински административни актове (чл. 14). Безъ да дава дефиниция на тия правителствени актове, точна ка-

квата, въпрочемъ, никдѣ не е дадена, законопроектътъ оставя на юриспруденцията и доктрината да намѣрятъ характера на тия актове и въ всѣки конкретенъ случай да видятъ, да-ли е депутатно сждебното оспорване. Несъмнено, *actes de gouvernement* сж разпоредбитѣ по върховното управление, назначаване избори, свикване, откриване и разпусчане Народното събрание, назначаване и уволняване министри, международнитѣ договори и пр. Но далечъ не всички политически разпоредби или разпоредби съ политическа цѣль сж *actes de gouvernement*, и затова проектътъ нарочно се отклони отъ редакцията на чл. 24 алинея втора отъ италианския законъ отъ 31 мартъ 1889 г., споредъ която подъ *actes de gouvernement* се разбиратъ „актоветѣ и разпоредбитѣ на правителството при упражненіе на политическата властъ“. Но има и другъ прѣдѣлъ на властѣта на Административния съдъ по отношение къмъ администрацията: това сж тѣй нареченитѣ дискреционни актове или актове на чиста администрация, при които законътъ прѣдоставя на администрацията да дѣйствува по своя свободна прѣцѣпка, по обстоятелствата, но не произволно, разбира се, а винаги въ кръга на закона. Да-ли има нужда отъ принудителното отчужденіе на нѣкои имоти за извѣстна обществена полза е въпросъ на схващане и добро управление, но това не значи още, че администрацията може да отчуждава каквото си иска и то за цѣли, които съвсѣмъ не сж отъ обществена полза. Голѣма степенъ дискреционностъ има въ правата на полицията, но и полицията нѣма право да своеволничн. Да се опрѣдѣли, докдѣ свършва дискреционната властъ на администрацията, е невъзможно; даже теорията не е успѣла да дойде до положителни и точни резултати; това е въпросъ на обсъждане въ всѣки конкретенъ случай. Благоразумието и професионалната вѣщина на Административния съдъ ще дадатъ достатѣчна мѣрка и гаранция за запазване, както интереситѣ на законността и частнитѣ права, така и ония на управлението.

„Подсждността на Върховния административен съдъ е трояка: по общо начало, той сжди, като първа и послѣдна инстанция, по сжщество и по закона, въ всички случаи, когато социални закони не прѣдвиджатъ друга подсждностъ; надъ специалнитѣ административни и смѣсени юрисдикции, всички безъ изключение. Административниятъ съдъ по принципъ е касационна инстанция, освѣнъ въ случантѣ, когато законътъ изрично дава право на апелативно обжалване прѣдъ него (чл. 15). Трѣбва да се отбѣлѣжи, че засега ролята на Върховния административен съдъ ще бѣде твърдѣ ограничена по сжщество; само по молбитѣ за отмѣна, чл. 17 въ пунктове 4 и 5, и то въ изключителни случаи, когато Административниятъ съдъ не отмѣни чисто и просто оспорения актъ за сжществено нарушение на формитѣ — никаква или прѣвратна мотивировка — той ще приеме нови доказателства и ще сжди по сжщество. Сигурно, обаче, бждѣщето наше законодателство ще разшири подсждността на Административния съдъ по сжщество въ много специални материи.“

„Чл. чл. 17, 18 и 19 нормиратъ молбитѣ за отмѣна на незаконни административни актове (*recours pour excès de pouvoir*), най-важниятъ прѣдметъ на административното правосъдие у насъ. Тукъ сж сжстени резултатитѣ на френското законодателство, доктрина и юриспруденция по въпроса, и то въ най-послѣдния имъ изразъ. Теорията на *recours pour excès de pouvoir* е твърдѣ извѣстна, за да има нужда да се развива на това мѣсто. Проектътъ се различава отъ тая теория само съ това, че къмъ четиритѣ френски поводи за отмѣна: 1) некомпетентностъ или прѣвишение на властъ; 2) неспазване на (сжществени) форми; 3) нарушение на закона или друга законна наредба, и 4) прѣвратно упражненіе на

власт (détournement de pouvoir), прибавя единъ общъ пети, пруски специаленъ, поводъ: 5) отсрочение или извращение на фактитъ, на които е основана оспорената административна разпоредба. Най-често, този пети поводъ ще се съдържа въ първитъ втори и четвърти, но би могло да се случи той да се окаже единствено основание за отмъна.

„Чл. 19 освѣтлява важното начало, че молби за отмъна могат да се подаватъ не само за нарушение права, но и за нахърнени интереси, стига само тѣ да сѫ лични и прѣки на тѣжителя, въ смисълъта, която напоследъкъ се дава въ Франция на тия термини. Друга разлика отъ френската теория и въ свѣзка съ австрийското законодателство, прѣдставляватъ чл. чл. 20 и 21. За да не се прѣтрупва Административниятъ съдъ съ излишна работа, която би могла да се изчерпи още въ самата активна администрация, проектътъ прѣдвижда, че актоветъ на низшиятъ администратори могат да се оспорватъ прѣдъ съда, слѣдъ като е било направено едно непосредствено иерархическо потъжване до окръжния управителъ (или надлежния началникъ на службата въ окръга) или до надлежния министъръ, ако се касае за актъ на окръжния управителъ (или началникъ на службата въ окръга) и по това иерархическо потъжване не е било получено удовлетворение. Обаче, за да не би началството да забавя работата, поставя се въ чл. 21 10-дневенъ срокъ отъ постъпване на иерархическата жалба у началството, въ който срокъ послѣдното е длъжно да се произнесе; ако то мълчи въ продължение на 10 дни, счита се, че е потвърдило акта на низшия администраторъ и страната може вече да подаде молба до Административния съдъ. По тоя начинъ, окръжниятъ управителъ и началниците на разнитъ служби въ окръга се явяватъ въ двойка роля: когато се отнася до тѣхни лични разпоредби, необходимо е по-напрѣдъ да се направи иерархическо потъжване прѣдъ надлежния министъръ, и само слѣдъ това може да се подаде молба до Административния съдъ; когато, обаче, се атакуютъ актове на по-низши администратори, иерархическото потъжване става само до окръжния управителъ или окръжния началникъ на службата и слѣдъ това може да се подаде молба въ съда. Съ други думи, окръжниятъ управителъ или началникътъ на службата въ окръга, подобно на окръжния съдъ, функционира, било като първа инстанция, било като втора иерархическа инстанция надъ подвѣдомственитъ си органи. Съ този редъ на потъжване не само ще се намали числото на дѣлата въ Административния съдъ, но и ще се обезпечи по-обстойно изучаване на работата по същество и по-пълно събиране на доказателствата, а отъ друга страна, ще се насърчи и самоконтролътъ вътрѣ въ самата администрация, което ще бѣде отъ голѣмо значение за нейното самоусъвършенстване. Отъ забавяне разрѣшението на спороветъ нѣма опасностъ, прѣдъ видъ постановия въ чл. 21 десетъ-дневенъ срокъ и прѣдъ видъ, че първата алинея на чл. 20 дава достѣпъ направо прѣдъ Административния съдъ противъ актоветъ на повечето административни мѣста и лица.

„За избѣгване на всѣкакво съмнѣние, чл. 23 изрично дава право на самоуправителнитъ учрѣждения да подаватъ молби за отмъна противъ дѣйствиата на надзора, упражняванъ върху тѣхъ отъ централната властъ и нейнитъ органи. И безъ този текстъ, впрочемъ, правото на самоуправителнитъ учрѣждения да се тѣжатъ би се извело отъ общия смисълъ на закона, специално чл. чл. 10, 15, 17 и 18. Само съ съдебното сръдство, що даватъ молбитъ за отмъна, ще се въведе и обезпечи у насъ истинско мѣстно самоуправление, чийто принципъ е осветенъ въ чл. 3 на конституцията; защото, иначе, и при най-свободолубивитъ закони самоуправителнитъ учрѣ-

ждения оставатъ немошни прѣдъ противозаконния произволъ на централната властъ и нейнитъ органи.

„§ 3. Съдопроизводство прѣдъ Върховния административенъ съдъ.

„Подобно на чуждитъ законодателства, законопроектътъ възприема една смѣсена процедура, която въ по-голѣмата си частъ е писмена и само свѣршва съ устни състезания прѣдъ съда прѣди произнасянето на рѣшението. Цѣлата прѣдварителна работа по събиране на доказателствата и въобще подготовянето на дѣлото е писмена, направлява се отъ отдѣлението на съда при закрити врата и безъ участие на странитъ. Подобно на углавния съдъ, Административниятъ съдъ, който търси, прѣди всичко, материалната истина и обективната законностъ въ интереса на добрата администрация, има право ex officio да събира свѣдѣния и доказателства, каквито той счита необходимими за правилното разрѣшение на спора, независимо отъ това странитъ искали ли сѫ или не тия доказателства (Ср. и чл. 28 алинея втора). Отъ тамъ и активната роля на съдията-докладчикъ (чл. чл. 31—35).

„Въ съставянето на писменъ докладъ по всѣко дѣло, навсѣкѣждъ въ странство виждатъ една гаранция за обстойното изучаване на дѣлата (чл. чл. 35, 40).

„Понеже съдътъ самъ служебно издирва истината, прѣдъ видъ неговия прѣдимно касационенъ характеръ и за да не се отлагатъ дѣлата поради разни неизпълнения на процедурата, проектътъ разпореджа, че за разглеждането на дѣлата не се съобщава на странитъ, а се печати обявление въ „Държавенъ вѣстникъ“ (чл. 38).

„Заслужаватъ поименно отбѣлѣзване слѣднитъ особености на производството прѣдъ Административния съдъ.

„Чл. 24 опрѣдѣля общи срокове за подаване молби и жалби до Административния съдъ; тия срокове сѫ сравнително не къси, за да не се губи лесно възможността да се атакуютъ незаконнитъ административни разпоредби. Бързината на процедурата трѣбва да се търси не въ преклузивнитъ срокове за странитъ, а въ бързото движение на дѣлата, еднѣжъ постѣпили въ съда. Сроковетъ по чл. 24 трѣбва да се комбиниратъ съ оня по чл. 21 и съ особенитъ срокове, прѣдвидени въ специални закони за иерархическо отмѣняване неправилнитъ актове на по-низшата администрация, каквито сѫ, напр., чл. чл. 56 и 58 отъ закона за градскитъ общини; сроковетъ по чл. 24 поглѣщатъ 10-дневния срокъ по чл. 21, също и 15-дневния срокъ по чл. 56 отъ закона за градскитъ общини, защото въ случая се касае до актове и рѣшения, които сами по себе си сѫ окончателни и изпълняеми; за рѣшенията, обаче, на общинскитъ съвѣти, за които е рѣчь въ чл. 58, сроковетъ по чл. 24 почватъ да текатъ слѣдъ изтичането на 30-дневния срокъ по чл. 58 отъ закона за градскитъ общини, защото до това врѣме тия рѣшения не сѫ перфектни и окончателни.

„Другъ важенъ принципъ, необходимъ за управлението на страната е, че по общо правило подаването на молба или жалба до съда не спира изпълнението на обжалвания актъ или рѣшение. Иначе, би се парализирало врѣменно всѣко начинание на администрацията, въ врѣда, може-би, на общественото благо (чл. 25). Прѣдвиждатъ се, обаче, изключения отъ това правило, точно обусловени.

„Проектътъ съдържа едно нововведение, нуждата отъ което отдавна се чувствуваша у насъ: всѣка молба или жалба до Административния съдъ трѣбва да бѣде приподписана отъ адвокатъ, освѣтъ въ изрично изключителнитъ случаи (чл. 26). Процедурата прѣдъ тоя съдъ е главно писмена, прѣдупрѣждения и съобщения на странитъ не се

правят, основата на цялото производство е първоначална молба. Въ интереса на самите граждани е, щото молбите им да бъдат въобще съставени, за да не останат нераазгледани (чл. 30), защото, колкото административната процедура и да не е формална, необходимо е поне, щото съдът да е бил редовно сезиран със спора. Чл. 28 прѣдвижда, че прѣписъ отъ всѣка молба или жалба се съобщава на надлежния министъръ, въ качеството му върховенъ иерархически шефъ на цялото свое вѣдомство, или на надлежното самоуправително учрѣждение, чиято разпоредба се оспорва. Въ свързка съ тази мисль е и прѣдписанието на чл. 39: само министритѣ иматъ право да изпращатъ прѣдъ съда защитници на администрацията, включително и на самоуправителнитѣ учрѣждения; защото трѣбва да се помни, административниятъ споръ е насоченъ не противъ това или онова длѣжностно лице, а противъ административния актъ, като проявление на публичната власть, върховенъ прѣдставителъ на която за всѣко вѣдомство е надлежниятъ министъръ. Само когато се борятъ съ централната власть и нейнитѣ органи, съгласно чл. 23, самоуправителнитѣ учрѣждения иматъ право да се прѣдставляватъ отъ свои защитници прѣдъ Административния съдъ.

„Понеже административното правосѣдие е учрѣдено, толкова въ полза на частнитѣ интереси, колкото и въ интереса на добрата администрация, чл. чл. 29 и 56 го правятъ безплатно. Само за спирание недобросѣдствителни и неоснователни оспорвания, полага се щото всѣка молба или жалба до съда да бѣде придружена отъ 20 л. депозитъ, който ще се повърне на страната, ако молбата бѣде уважена напълно или даже отчасти. — Чл. 31 глава III дава 15-дневенъ срокъ на министра или самоуправителното учрѣждение и на противната страна да прѣдстави въ съда своитѣ възражения и доказателства, ако има такива. Този срокъ може, въ извънредни случаи, да бѣде съкратенъ или продълженъ, споредъ естеството и важността на работата (чл. 54).

„Важенъ е чл. 48, за силата на рѣшенията на Върховния административенъ съдъ. Тѣ сѣ окончателни, не подлежатъ на никакво обжалване и не могатъ да бъдатъ измѣнени или отмѣнени отъ никоя друга власть въ страната. По общо правило, тѣ иматъ сила на присѣдено нѣщо само между странитѣ. Рѣшенията, обаче, по молби за отмѣна, съгласно чл. 17, сѣ които се отмѣнява оспорваниятъ актъ, иматъ абсолютно дѣйствие по отношение на всички, защото актътъ е отмѣненъ, като незаконенъ — той не съществува вече, нито за администрацията, нито за нѣкое друго.

„Рѣшенията на Административния съдъ бидейки окончателни, сѣ задължителни за всички. Чл. 51 прѣдвижда гражданска дисциплинарна и углавна отговорностъ за ония длѣжностни лица, които не се съобразяватъ съ рѣшението на съда.

„Отъ само себе си слѣдва, че чл. 51 не може да засѣга уволнението на министритѣ, което е чисто политически въпросъ и става по особенъ редъ. Тукъ е мѣсто да се забѣлѣжи, че, като отмѣнява оспорения незаконенъ актъ, Административниятъ съдъ не постановява въ рѣшението си и какво трѣбва да се направи. Това е работа на активната администрация, да се съобрази съ съдебното рѣшение, подъ страхъ на отговорностъ. Но ако разпоредбата е била отмѣнена поради некомпетентностъ или неспазване същественихъ форми, нищо не прѣчи на компетентния органъ да издаде нова разпоредба съ същото съдържание, както отмѣнената, само че тази нова разпоредба ще произведе дѣйствие отъ датата на издаването ѝ. Отъ друга страна, ако по една молба за отмѣна Административниятъ съдъ съзира неправилността само въ нѣкои части на обжалвания актъ, той е властенъ да отмѣни само тия

неправилни части на акта и да остави въ сила останалата му частъ: тази отмѣна твърдѣ много прилича на измѣнение, съ тази само разлика, че съдътъ не внася нищо ново свое въ акта.

„§ 4. Прѣреkania за подсъдность

„Възприетата отъ законопроекта уредба на административното правосѣдие, като такова, имаще за прѣдметъ главно оспорване и отмѣна на незаконнитѣ административни актове (contentieux de l'administration), ще има и това прѣимущество, че правилата за подсъдността ще бъдатъ твърдѣ ясни и, слѣдователно, прѣреkania за подсъдность ще възникнуватъ извънредно рѣдко между гражданскитѣ съдилища и Административния съдъ или административнитѣ мѣста и лица. Едва ли може да се допусне, че съ учрѣдяването на особенъ административенъ съдъ прѣреkaniaта сѣ общитѣ съдилища ще станатъ по-чести, отколкото сѣ били досега, сѣ активната администрация. При все това, възможността отъ подобни прѣреkania не е абсолютно изключена и затова трѣбва да се прѣдвиди начинъ за тѣхното разрѣшение. Това, обаче, което би могло по-често да се случи, това би било разногласие между юриспруденцията на Върховния касационенъ съдъ и на Върховния административенъ съдъ, прѣдъ видъ, че и двѣтѣ учрѣждения сѣ еднакво върховни и независими едно отъ друго, и прѣдъ видъ, че по системата на проекта, въ разлика отъ законодателствата, дѣто некомпетентността на общитѣ съдилища по отношение прѣцѣпката на законобръността на административнитѣ актове е абсолютна, гражданскитѣ съдилища у насъ и за въ бѣдѣще ще сѣ запазятъ непокажната властъта инцидентно въ процеситѣ да обжалватъ и прѣцѣпватъ актоветѣ на администрацията.

„Явява се, слѣдователно, възможностъ единъ и същъ административенъ актъ да бѣде признатъ за незаконенъ отъ общитѣ съдилища и — законенъ отъ Административния съдъ, и обратно. Втората алтернатива не прѣдставлява опасностъ, защото щомъ единъжъ Административниятъ съдъ признае единъ актъ за незаконенъ и го отмѣни, то отмѣната произвежда абсолютно дѣйствие, erga omnes, актътъ прѣстава да има сила и, слѣдователно, занаярѣдъ общитѣ съдилища ще сѣ длѣжни да считатъ, че отмѣнениятъ административенъ актъ не е въ сила. Първата алтернатива, обаче, остава съ всичкитѣ лоши послѣдствия, които може да даде едно двойко и тъкмо противоположно тълкуване на закона изходяще отъ двѣ разни върховни учрѣждения на държавната власть, една единствена. Наистина, и въ Франция подобно противорѣчие между юриспруденцията на Касационния съдъ и Държавния съвѣтъ е възможно, но то бива само изключително, по отношение на полицейскитѣ правилници, чиято законность може да се оспорва, както съ молби за отмѣна прѣдъ съдебната секция на Държавния съвѣтъ, така и прѣдъ общия углавенъ съдъ, който при налагане наказание за нарушение на тия правилници има право да обжалва тѣхната законность (чл. 471 п. 15 Code Pénal).

„У насъ този двоенъ начинъ за оспорване законността на административнитѣ актове, прѣдъ гражданския съдъ инцидентно, и прѣдъ Административния съдъ съ молби за отмѣна, ще бѣде общо правило; отъ тамъ и възможността за по-чести противорѣчия между юриспруденцията на общитѣ съдилища и на Административния съдъ.

„Налага се, прочее, нужда да се уреди начинътъ за изглаждане на тия противорѣчия, занаярѣдъ поне.

„Проектътъ приема този начинъ да бѣде сѣщиятъ, както онзи за разрѣшение на прѣреkaniaта (чл. 69).

„Нашият законодател досега е възлагал разрешаването на прекъсанията между разните власти и специални съдилища, от една страна, и общите съдилища, от друга, на Върховния касационен съд въ общо събрание.

„Проектът се отклонява от тая система.

„Понеже от Административния съд се прави единъ върховен съдъ, наравно съ Касационния, авторитетът на тоя съдъ би се нахвърлил, ако и той не вземаше участие въ разрешаването на въпроси, които непосредствено го засягатъ.

„Участието на Административния съдъ при разрешаването на прекъсанията е необходимо и за по-пълното и всестранно обсъждане на въпросите отъ противни гледища; въ тази смисъл то се явява още по-належащо при разрешаване разногласията между неговата юриспруденция и тази на Върховния касационен съдъ върху закономерността на едни и същи административни актове (чл. 69).

„Тъзи съображения заставиха да се приеме въ законопроекта, че прекъсанията за подсждност и разногласията по чл. 69 ще се решаватъ отъ единъ смислен съдъ, състоящ се отъ по трима съдии отъ Върховния касационен съдъ и отъ Върховния административен съдъ, плюсъ първия прѣседателъ на Касационния съдъ. По този начинъ дава се рѣшающе надмощие на общата съдебна властъ, но не се игнорира свършено и вѣщиятъ по специалната материя Административен съдъ.

„Съдътъ за прекъсания не е особенъ постояненъ съдъ; той ще се събира отъ време на време, когато стане нужда; неговото функциониране не ще струва нищо на хазната.

„Процедурата за възбуждане и решаване на прекъсанията е нагодена по подобие на френската и пруската, съ значително опростотворение; тя е твърдѣ бърза, за да не се оставятъ дълго време гражданитѣ прѣдъ времененъ отказъ на правосъдие. Както бѣше и досега, не се прѣдвиждатъ прекъсания повдигнати прѣдъ администрацията и Административния съдъ въ полза на общитѣ съдилища, защото нищо не прѣчи на страната, която мисли, че неправилно Административниятъ съдъ или администрацията сж сезирани съ единъ споръ, да заведе дѣло на общо основание прѣдъ компетентнитѣ обикновени съдилища.

„София, 18 ноемврий 1911 г.

„Министър-прѣседателъ: И. Гешовъ.

„Законопроектъ

за административното правосъдие.

„А. Върховенъ административенъ съдъ.

„§ 1. Устройство на Върховния административенъ съдъ.

„Чл. 1. Учрѣдява се за пѣлото царство единъ Върховенъ административенъ съдъ съ сѣдалище въ София.

„Чл. 2. Върховниятъ административенъ съдъ се състои отъ прѣседателъ, подпрѣседателъ и шестъ души членове, които по длѣжностъ и по заплата сж приравнени на първия прѣседателъ, прѣседателитѣ на отдѣление и членове на Върховния касационенъ съдъ.

„Чл. 3. За съдии въ Върховния административенъ съдъ се назначаватъ лица съ завършено юридическо образование. Половината отъ тѣхъ трѣбва да сж прослужили поне 10 години и да сж заемали високи длѣжности въ администрацията, а останалитѣ половина да отговарятъ на условията, прѣдвидени въ чл. чл. 108, 109 и 118 отъ закона за устройството на съдилищата.

„Чл. 4. Прѣседателътъ, подпрѣседателътъ и членоветѣ на Върховния административенъ съдъ се назначаватъ съ указъ, по постановление отъ Министерския съветъ и по прѣдставление отъ министър-прѣседателя. Прѣди да встъпятъ въ длѣжностъ, тѣ полагатъ съдийска клетва (чл. 143 отъ закона за сѣдопроизводството). Тѣ сж несмѣняеми отъ деня на назначението имъ.

„Чл. 5. Дисциплинарната властъ надъ съдитѣ се упражнява отъ общото събрание на Административния съдъ, подъ прѣседателството на министър-прѣседателя.

„Чл. 6. При Върховния административенъ съдъ има прокуроръ и неговъ помощникъ, които трѣбва да притежаватъ поставения въ чл. 3 цензъ. Тѣ се назначаватъ и уволняватъ съ указъ, по постановление отъ Министерския съветъ и по прѣдставлението на министър-прѣседателя. По длѣжностъ и по заплата тѣ сж приравнени къмъ подпрѣседателя и членъ на Административния съдъ.

„Чл. 7. Съ заповѣдъ отъ министър-прѣседателя и по прѣдставление отъ прѣседателя на Върховния административенъ съдъ, при послѣдния се назначаватъ секретаръ, а също и секретаръ на прокурора, отговарящи на условията, прѣдвидени въ чл. 112 отъ закона за устройството на съдилища.

„Нужното число подсекретари, писари и служаци се назначаватъ и уволняватъ отъ прѣседателя на съда.

„Чл. 8. Съдитѣ при Върховния административенъ съдъ се разпрѣдѣлятъ въ двѣ отдѣления, въ едно отъ които прѣседателствува прѣседателътъ, а въ другото подпрѣседателътъ. Въ едното — участвува прокурорътъ, въ другото — неговиятъ помощникъ. Общото събрание на Административния съдъ се прѣдседателствува отъ прѣседателя, или, въ негово отсъствие, отъ подпрѣседателя. Участвува прокурорътъ, а въ негово отсъствие, помощникътъ му.

„Чл. 9. Изобщо разпорѣжданията на закона за сѣдоустройството важатъ и за Административния съдъ, доколкото тѣ сж съвмѣстни съ настоящия законъ.

„§ 2. Подсждностъ на Върховния административенъ съдъ.

„Чл. 10. На Върховния административенъ съдъ сж подсждни всички спорове противъ административни актове на публичнитѣ власти отъ гражданското и военно вѣдомства.

„Чл. 11. Не сж подсждни на Административния съдъ спороветѣ за гражданско право, които се рѣшаватъ отъ гражданскитѣ съдилища (чл. чл. 1 и 2 отъ гражданското сѣдопроизводство), нито дѣлата, подсждни на улавитѣ съдилища.

„Чл. 12. Когато въ едно производство прѣдъ Административния съдъ се възбуди въпросъ отъ граждански или улавенъ характеръ, въ зависимостъ отъ който се намира рѣшението на Административния съдъ, послѣдниятъ спира производството си до разрѣшението на въпроса отъ надлежния съдъ.

„Когато подсждниятъ въпросъ е отъ граждански характеръ, съдътъ назначава на страната срокъ, за да се отнесе до компетентния съдъ; а когато въпросътъ е отъ улавенъ характеръ, съдътъ служебно сезира надлежния прокуроръ. Съдилищата разглеждатъ тия дѣла по спѣшностъ.

„Чл. 13. Административниятъ съдъ, служебно или по заявление отъ странитѣ, се произнася върху подсждността.

„Чл. 14. Не подлежатъ на оспорване прѣдъ Върховния административенъ съдъ, висшитѣ правителствени актове (actes de gouvernement).

„Чл. 15. Върховният административен съд се произнася:

„1. Като първа и последна инстанция по молбитъ за отмяна на незаконни административни актове и въобще въ всички случаи, когато законътъ не опредѣля друга подсждностъ.

„2. Като апелативна инстанция по жалбитъ противъ рѣшенията на специалнитъ административни юрисдикции, когато законътъ изрично допуска обжалване по същество прѣдъ Административния съдъ, и

„3. Като касационна инстанция, по касационнитъ жалби противъ окончателнитъ рѣшения на разнитъ административни и смѣсени юрисдикции въ всички останали случаи.

„Чл. 16. Поводи за касация сж ония, указани въ чл. 706 отъ гражданското сждопроизводство.

„Чл. 17. Поводи за отмяна сж: 1) некомпетентностъ или прѣвишение на властта; 2) неспазване на съществения законни форми; 3) нарушение на закона или друга законна наредба; 4) прѣвратно управление на властъ, и 5) отсъствие или извращение на фактитъ, на които е основана обжалваната административна разпоредба.

„Чл. 18. Подлежатъ на оспорване, чрѣзъ молби за отмяна, всички административни актове (включително публично-административнитъ правилници и височайши указы), съ изключение на прѣдвиденитъ въ чл. 14.

„Чл. 19. Оставятъ се безъ разглеждане молбитъ за отмяна, когато страната нѣма личенъ и прѣкъ интересъ за отмяната на оспорвания актъ, или когато съществува другъ сждебенъ или иерархически пътъ за отмяна на акта, съгласно слѣдующия членъ.

„Чл. 20. Направо прѣдъ Административния съдъ се оспорватъ актоветъ на министритъ, окръжнитъ и общинскитъ съвѣти и кметове, когато тѣ дѣйствуватъ като самоуправителни учрѣждения.

„Въ всички други случаи молби за отмяна противъ актоветъ на низшитъ администратори сж допустими прѣдъ Върховния административенъ съдъ, слѣдъ като по непосредствено иерархическо потѣжване окръжниятъ управителъ или надлежниятъ началникъ на службата въ окръга, или министърътъ не сж уважили искането за отмяна.

„Чл. 21. Ако окръжниятъ управителъ или надлежниятъ началникъ на службата въ окръга, или министърътъ, сезиранъ по иерархическо потѣжване да отмени единъ административенъ актъ или отказъ, не се произнесе въ 10-дневенъ срокъ, счита се, че отхвърля искането за отмяна и на страната се отваря пътъ прѣдъ Върховния административенъ съдъ.

„Чл. 22. Когато администрацията, въ продължение на единъ мѣсець, не се произнесе върху нѣкое искане, счита се, че тя отказва да го удовлетвори и страната може да подаде молба до Върховния административенъ съдъ, съ спазване прѣдписанието на чл. чл. 20 и 21.

„Чл. 23. Съ право да подаватъ молби за отмяна се ползватъ и окръжнитъ и общински съвѣти и кметове, и въобще самоуправителнитъ учрѣждения противъ упражнявания върху тѣхъ надзоръ отъ централната властъ и нейнитъ органи.

„§ 3. Сждопроизводство прѣдъ Административния съдъ.

„Чл. 24. Всички жалби до Върховния административенъ съдъ се подаватъ въ едномѣсеченъ срокъ, освѣнъ когато специални закони прѣдвиждатъ другъ срокъ. Само за подаване молби за отмяна срокътъ е двумѣсеченъ.

„Сроковетъ започватъ да текатъ отъ съобщението на страната, за индивидуалнитъ актове, но не по-късно, отъ когато изпълнението на акта или рѣшението е станало извѣстно на страната.

„Чл. 25. Подаването на молба или жалба до Административния съдъ не спира изпълнението на обжалвания актъ или рѣшение, освѣнъ когато законътъ повелява друго-яче, или когато сждътъ въ разпоредително заседание мотивирано постанови спиране, прѣдъ видъ, че изпълнението не се налага отъ обществения интересъ и би причинило непоправима вреда на страната.

„Чл. 26. Молбитъ и жалбитъ до Административния съдъ сж писмени и трѣбва да бждатъ приподписани отъ адвокатъ, освѣнъ ако сж подадени отъ държавни, окръжни или общински учрѣждения или отъ лице съ юридическо образование.

„Чл. 27. Молбитъ и жалбитъ трѣбва да съдържатъ: 1) име, прѣзиме, занятие и мѣстожителство на подателя; 2) изложение на обстоятелствата и означение на обжалвания актъ или рѣшение; 3) поименно посочване на доказателствата и приложенията; 4) законитъ и доводитъ, на които се основава искането; 5) какво точно се иска, и 6) подписа на подателя.

„Кѣмъ тѣхъ се прилага обжалвания актъ или рѣшение, въ оригиналъ или въ завѣренъ прѣписъ.

„Въ случаитъ, прѣдвидени въ чл. 20, алинея втора, прилага се и доказателство, че е изчерпанъ иерархическиятъ пътъ, когато това не се вижда отъ приложенитъ книжа.

„Чл. 28. Всѣка молба или жалба трѣбва да бжде придружена съ нужното число прѣписи, единъ отъ които се съобщава на надлежния министъръ или надлежното самоуправително учрѣждение, а другитъ — на лицата, противъ които е насочена.

„Ако молбата засѣга непосредствено првата на трети лица, макаръ тѣ да не сж посочени като отвѣтници, сждътъ, по указание отъ докладчика, постановява да имъ се съобщи за постѣпилата молба (чл. 31, алинея трета).

„Чл. 29. Всички молби и жалби до Върховния административенъ съдъ, както и всички прѣписи, приложения и съобщения по тѣхъ, се освобождаватъ отъ гербовъ сборъ и всѣкакви други мита и берии.

„Всѣка молба или жалба трѣбва да бжде придружена отъ 20 л. депозитъ, който се поверѣща на страната, ако молбата или жалбата бжде уважена напълно или отчасти; иначе, депозитътъ остава въ полза на хазната. Депозитътъ остава въ полза на хазната и въ случаитъ, когато молбата или жалбата се остави безъ разглеждане, съгласно чл. 30, освѣнъ ако страната удовлетвори, че отегля молбата си, защото е удовлетворена слѣдъ подаванетоъ ѝ.

„Отъ внасянето депозитъ се освобождаватъ държавнитъ, окръжнитъ и общински учрѣждения и лицата, които Административниятъ съдъ признае за бѣдни, възъ основа на удостоверения отъ общинското управление.

„Чл. 30. Въ случай на неспазване нѣкои отъ прѣдписанията на горнитъ чл. чл. 26, 27, 28 и 29, съ изключение на ония въ пунктове 2, 3 и 4 отъ чл. 27, Административниятъ съдъ въ разпоредително заседание и безъ да прави никакво прѣдупрѣждение на тѣжителя, остава безъ разглеждане молбата или жалбата.

„По сѣкия начинъ се постѣжива и когато е явно, че молбата или жалбата е просрочена, когато некомпетентността на Административния съдъ е очевидна или когато страната писмено заяви, че отегля молбата или жалбата си.

„Чл. 31. Молбитъ и жалбитъ до Върховния административенъ съдъ се подаватъ направо въ сѣда.

„Щомъ постѣпи молба или жалба въ сѣда, прѣдседателятъ или подпрѣдседателятъ разпорежда да се съобщатъ незабавно прѣписи на надлежния министъръ или на надлежното самоуправително учрѣждение и на посоченитъ въ нея лица, и назначава докладчикъ на дѣлото, комуто последното се прѣдава срѣщу разписка въ водената за тая цѣль книга.

„Въ съобщението до поменатитѣ лица и мѣста тѣмъ се явява, че могатъ да прѣдставятъ въ сѣда въ 15-дневенъ срокъ своитѣ възражения и доказателства, ведно съ обясненията на подвѣдомствения органъ, чийто актъ се оспорва.

„Чл. 32. Докладчикътъ направлява производството и докладва на отдѣлението на сѣда за събиране на доказателствата.

„Чл. 33. Сѣдътъ въ разпоредително засѣдание постановява за събиране на доказателства, каквито счита необходимими, даже когато за това нѣма направено искане отъ странитѣ.

„Той може да изиска направо отъ надлежната администрация спорната прѣписка и всѣкакви други свѣдѣния и обяснения, които административнитѣ мѣста и лица даватъ писмено.

„Длъжностно лице, което не изпълни незабавно искането на Административния сѣдъ, безъ уважителна причина, глобява се окончателно отъ послѣдния въ размѣръ отъ 50 до 200 л.

„Чл. 34. Ако се окаже нужда да се разпитатъ свидѣтели или вѣщи лица, да се извърши огледъ или направи нѣкаква провѣрка, Административниятъ сѣдъ, безъ да изпраща дѣлото, възлага на най-близкия мѣстѣнъ мирови сѣдия, да извърши огледъ или провѣрка, да призове съ призовки или чрѣзъ административнитѣ органи свидѣлитѣ и експертитѣ, да ги подведе той самъ подъ клетва и да ги разпита върху въпроситѣ, поставени писмено отъ Административния сѣдъ. За извършеното се съставлява протоколъ, подписанъ отъ сѣдята, и се повръща незабавно на Административния сѣдъ, ведно съ въпросника. Ако е необходимо, вѣщитѣ лица даватъ своето заключение въ особенъ писменъ рапортъ.

„Всѣка делегация мировиятъ сѣдия е длъженъ да извърши най-късно въ 10-дневенъ срокъ.

„Чл. 35. Слѣдъ като се събератъ доказателствата, докладчикътъ съставя писменъ докладъ по дѣлото и явява на прѣдседателя или подпрѣдседателя, за да се насрочи то въ сѣдебно засѣдание. Сжщеврѣменно производството се прѣдава на прокурора за изучаване.

„Чл. 36. Странитѣ и прокурорътъ иматъ право да прѣглеждатъ производството въ всѣко положение, стига съ това да не се прѣчи на работата.

„Чл. 37. Слѣдъ съставянето на писмения докладъ отъ докладчика, никакви нови доказателства не се допускатъ, освѣнъ въ случая, прѣдвиденъ въ чл. 43.

„Чл. 38. За насрочването на дѣлото не се съобщава на странитѣ, а се печати обявление въ „Държавенъ вѣстникъ“, поне 3 дни прѣди деня на засѣдането.

„Чл. 39. Министритѣ иматъ право да изпращатъ защитници на администрацията при устнитѣ състезания въ сѣдебното засѣдание, а самоуправителнитѣ учрѣждения — само въ случая, прѣдвиденъ въ чл. 23.

„Чл. 40. Въ сѣдебното засѣдание докладчикътъ прочита писмения си докладъ; сѣдътъ може да запита странитѣ, адвокатитѣ на послѣднитѣ даватъ обясненията си, прокурорътъ — заключението си, и слѣдъ това, сѣдътъ се оттегля на съвѣщание.

„Чл. 41. Рѣшението се написва въ протокола, подписва се отъ прѣдседателя, членоветѣ и секретаря и се произнася въ публично засѣдание най-късно до 7 дни отъ разглеждането на дѣлото. Рѣшението съдържа мотиви и диспозитивъ; изложението на докладчика съставлява нераздѣлна частъ отъ него, като обстоятелства по дѣлото.

„Чл. 42. Въ протокола се отбѣлзва: датата, състава на сѣда, нумера на дѣлото, сжщественно резюме отъ обясненията на странитѣ и заключението на прокурора, опрѣдѣленията на сѣда, ако сж били постановени такива, и въобще всичко сжщественно, станало въ засѣданието.

„Чл. 43. Само въ изключителни случаи, когато сѣдътъ намѣри за необходимо да събере нови данни,

сжществени за разрѣшение на дѣлото, той може да отложи разглеждането му за срокъ не повече отъ 20 дни.

„Чл. 44. Молбитѣ за отмѣна по чл. 17 се рѣшаватъ отъ Върховния административенъ сѣдъ въ общо събрание. Всички останали спорове се разглеждатъ и рѣшаватъ отъ отдѣленията самостоятелно, освѣнъ ако, поради важността на спора или когато отдѣлението желае да се отклони отъ слѣдваната юриспруденция, то постанови да се рѣши дѣлото въ общо събрание.

„Чл. 45. Рѣшенията се взематъ съ абсолютно вишегласие. Въ общото събрание трѣбва да участвуватъ най-малко петима сѣдии, въ отдѣленията по трима.

„Рѣшенията се издаватъ въ името на царя.

„Чл. 46. Въ касационнитѣ жалби трѣбва да бждатъ означени ясно и обстоятелствено поводитѣ за касация. Административниятъ сѣдъ, обаче, въ своето рѣшение не е длъженъ да има прѣдъ видъ само посоченитѣ въ жалбата закононарушения.

„Чл. 47. Когато Върховниятъ административенъ сѣдъ уважи жалбата и касира рѣшението, той рѣшава дѣлото и по сжществу, ако намира, че то е въ положение да бжде рѣшено. Въ противенъ случай дѣлото се повръща за ново разглеждане по сжществу на надлежната юрисдикция, която е длъжна да се съобрази съ тълкуванието на закона, изказано въ рѣшението на Административния сѣдъ.

„Чл. 48. Рѣшението на Върховния административенъ сѣдъ сж окончателни и не подлежатъ на никакво обжалване.

„Тѣ иматъ сила на присъдено нѣщо между странитѣ; обаче, рѣшението по молби за отмѣна, съгласно чл. 17, съ който се отмѣнява оспорениятъ административенъ актъ, иматъ абсолютното дѣйствие по отношение на всички.

„Чл. 49. Рѣшението на Върховния административенъ сѣдъ, които прѣдставяватъ интересъ за правилното тълкуване и приложение на разнитѣ закони и правилници, се обнародватъ периодически.

„Чл. 50. Всѣко рѣшение или опрѣдѣление, съ което се завършва едно производство, се съобщава незабавно въ сжществената му частъ на надлежния министъръ за свѣдѣние и изпълнение, освѣнъ рѣшенията, постановени по апелативни и касационни жалби, които се съобщаватъ на юрисдикцията, противъ рѣшенията на която е била подадена жалбата.

„Чл. 51. Всички длъжностни мѣста и лица, до които се отнася рѣшението, сж длъжни да взематъ нужнитѣ мѣрки, за да се даде по-нататѣшенъ ходъ на работата, съгласно рѣшението на Административния сѣдъ, подъ страхъ да бждатъ уволнени и наказани съ затворъ отъ 3 мѣсеца до 3 години, независимо отъ личната имъ гражданска отговорностъ къмъ ощенитѣ.

„За уволнението Върховниятъ административенъ сѣдъ съобщава на надлежното началство на провиненото длъжностно лице, а за възбуждане на углавно прѣслѣждане — на надлежния прокуроръ.

„Углавнитѣ дѣла сж подсѣдни на окрѣжнитѣ сѣдилища, безразлично, да-ли обвиняемитѣ сж граждански или военни лица на дѣйствителна служба.

„Чл. 52. Въ всѣко положение на производството, то се прѣкръпява въ разпоредително засѣдание и депозитътъ се повръща, ако администрацията надлежно удостовѣри, че слѣдъ подаването на просбата тя е удовлетворила просителя и послѣдниятъ не възрази въ 7-дневенъ срокъ отъ съобщението, което му направи сѣдътъ за искането — да се прѣкрати производството.

„Чл. 53. Производствата прѣдъ Върховния административенъ сѣдъ трѣбва да бждатъ свършени въ тримѣсеченъ срокъ отъ деня на постѣпане молбата

или жалбата въ съда. Срокът е едномъсеченъ за касационнитъ производства.

„Чл. 54. Въ случай на спѣшностъ и когато спорътъ е въ положение да бѣде правилно разрѣшенъ, възъ основа на молбата и даннитъ къмъ нея, съдътъ може да постанови за неговото разглеждане и прѣди изтичане на 15-дневния срокъ, прѣдвиденъ въ чл. 31, стига само прѣдварително да съобщи за това на надлежния министъръ или на надлежното самоуправително учрѣждение.

„Въ случай, же, на изключително важни причини и прѣдъ видъ естеството на спора, съдътъ може да увеличи споменатия по-горѣ срокъ до единъ мѣсець.

„Чл. 55. Върховниятъ административенъ съдъ по работитъ си се сношава направо съ всички длѣжностни лица и мѣста отъ гражданското и военното вѣдомства.

„Съобщенията, които той отпрати до частнитъ лица, се прѣдаватъ чрѣзъ административнитъ и полицейскитъ органи, срѣщу разписка, по правилата на гражданското съдопроизводство.

„Чл. 56. Производството прѣдъ Върховния административенъ съдъ е безплатно, освѣнъ казаното въ чл. 29.

„Направенитъ разноси по събирането доказателства оставатъ въ тежестъ на страната, която ги е направила, безразлично, да-ли печели или губи процеса.

„Не се присѣжда никакво адвокатско възнаграждение.

„Разносикитъ за огледъ, свидѣтели и експертиза се депозиратъ у съдията, който извършва дѣйствиата.

„Чл. 57. Изобщо правилата на гражданското съдопроизводство се слѣдватъ и прѣдъ Върховния административенъ съдъ, доколкото не сѣ отмѣнени отъ настоящия законъ и сѣ съвмѣстими съ неговия духъ и съ естеството на материята.

„Б. „Прѣрѣкания за неподсждностъ.

„Чл. 58. Прѣрѣканията за подсждностъ между гражданскитъ сѣдилища и Административния съдъ или административнитъ учрѣждения се рѣшаватъ отъ особенъ съдъ за прѣрѣкания, състоящъ се отъ трима съдии отъ Върховния касационенъ съдъ и отъ Върховния административенъ съдъ, подъ прѣдседателството на първия прѣдседател на Върховния касационенъ съдъ.

„Членовѣтъ на съда за прѣрѣкания се избиратъ всѣки двѣ години отъ тѣхнитъ колеги въ общо сѣбрание и могатъ да бѣдатъ прѣизбрани.

„Чл. 59. Прѣрѣкание не може да се повдигне прѣдъ углавнитъ сѣдилища, а само прѣдъ гражданскитъ, и то докогато не е постановено окончателно рѣшение по дѣлото.

„Чл. 60. Прѣдъ гражданскитъ сѣдилища прѣрѣканието за неподсждностъ се възбужда съ мотивирано прѣдложение отъ окръжния управителъ. То се отправя до прѣдседателя на съда.

„Чл. 61. Щомъ постѣпи прѣдложението, съдътъ въ разпоредително засѣдание опрѣдѣля да се спре производството и да се съобщи на странитъ за повдигнатото прѣрѣкание, за да прѣдставятъ писмено въ 7-дневенъ срокъ своитъ бѣлѣжки.

„Чл. 62. Слѣдъ изтичането на 7-дневния срокъ по чл. 60, прѣдседателътъ на съда изпраща пѣлото производство, заедно съ бѣлѣжкитъ на странитъ, ако сѣ постѣпили въ срокъ, и мнѣнието на самия съдъ, до първия прѣдседател на Върховния касационенъ съдъ.

„Чл. 63. Щомъ получи производството, прѣдседателътъ назначава докладчикъ. По-нататѣтъ се слѣдватъ общитъ правила за производството прѣдъ Върховния административенъ съдъ.

„Чл. 64. Прѣдъ съда за прѣрѣкания заключение дава главниятъ прокуроръ при Върховния касационенъ съдъ, ако докладчикъ е съдия отъ Административния съдъ, или прокурорътъ при Административния съдъ, ако докладчикъ е съдия отъ Касационния съдъ.

„Чл. 65. Съдътъ за прѣрѣкания се произнася въ едномъсеченъ срокъ отъ постѣпването на производството у първия прѣдседател на Върховния касационенъ съдъ.

„Ако прѣрѣканието бѣде уважено, производството прѣдъ съда, прѣдъ който е било възбудено, се прѣкратава по право; въ противенъ случай, съдътъ дава по-нататѣшенъ ходъ на дѣлото.

„Прѣписи отъ рѣшението на съда за прѣрѣкания се изпращатъ незабавно на окръжния управителъ и на съда, прѣдъ който е било възбудено прѣрѣканието, заедно съ неговото дѣло.

„Чл. 66. Когато и гражданскитъ сѣдилища и Върховниятъ административенъ съдъ съ окончателни постановления сѣ признали некомпетентни да разгледатъ единъ споръ, страната може да се отнесе съ молба до първия прѣдседател на Върховния касационенъ съдъ, за да сезира съда за прѣрѣкания.

„Всѣка подобна молба се придружава отъ прѣписъ за връчване на противната страна и отъ завѣрени прѣписи отъ опрѣдѣленията на гражданския съдъ и на Административния съдъ, съ които тѣ сѣ признали себе си некомпетентни.

„Чл. 67. Прѣдседателътъ изисква отъ надлежнитъ сѣдилища самитъ прѣкратени производства и разпорежда да се постѣпи съгласно чл. чл. 63—65.

„Чл. 68. Чл. чл. 182—189 отъ гражданското съдопроизводство прѣставатъ да сѣ въ сила, доколкото сѣ отмѣнени отъ настоящия законъ.

„Чл. 69. Когато Върховниятъ касационенъ съдъ признае единъ административенъ актъ за незаконенъ, а Върховниятъ административенъ съдъ признае сѣщия актъ законенъ, главниятъ прокуроръ при Касационния съдъ или прокурорътъ при Административния съдъ отнася служебно въпроса въ съда за прѣрѣкания, въ интереса на закона.

„Рѣшенията на съда за прѣрѣкания се публикуватъ и сѣ задължителни за въ бѣдѣще за всѣки сѣдилища.

„Чл. 70. За прилагането на настоящия законъ ще се утвърди съ указъ, по постановление на Министерския съветъ, особенъ правилникъ, изработенъ отъ Върховния административенъ съдъ.

„Чл. 71. Настоящиятъ законъ влиза въ сила отъ ... 1912 г. и отмѣнява всѣки закони и наредби, които му противорѣчатъ.“

Прѣдседателствуващъ М. Маджаровъ: Първъ има думата г. Тончевъ, но понеже не го виждамъ тукъ, давамъ думата на слѣдующия подиръ него записанъ, г. Илия С. Бобчевъ.

И. С. Бобчевъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! „Редомъ съ участието на гражданитъ въ образуване волята на държавата, въ законодателнитъ учрѣждения, и редомъ съ участието имъ въ осъществлението на държавнитъ задачи въ самоуправлението, административното правосъдие се явява едно отъ ония основни начала, въ които се слага картината на съврѣмненната държава“, казва д-ръ Карлъ Лемайеръ въ своето съчинение върху административното правосъдие. „Подчиняването цѣлата областъ на публичното право на съда, казва отъ своя страна Йелинекъ, е единъ отъ най-сѣщественитъ успѣхи, достигнатъ отъ съврѣмненнитъ държави въ течение на XIX-то столѣтие. Макаръ административното правосъдие и да се прилага за защита на обикновеното право, главното, обаче,

служи за гаранция на субективните публични права на индивидите и съюзите“.

Това като имаме прѣдъ видъ, азъ мисля, г. г. народни прѣдставители, че ние трѣбва да поздравимъ почитаемото правителство, задѣто то е имало добрата идея, задѣто е имало грижата да ни сезира съ единъ законопроектъ отъ такава голѣма и сѣдбоносна за страната ни важностъ. Редомъ съ законопроекта за съразмѣрното избираше, за измѣнение на нашия избирателенъ законъ, този законопроектъ е твърдѣ важенъ за нашата страна, и ние трѣбва да го обсъдимъ съ всичката му подобающа сериозностъ, съ всичкото онова внимание, което той заслужава.

Съ тоя законопроектъ се приема и у насъ по принципъ административното правосѣдие.

Какво нѣщо е административно правосѣдие? Споредъ опрѣдѣлението на известния германски юристъ Ото Майеръ, въ неговото съчинение върху германското административно право, административно правосѣдие е дѣйността, за да се извърши единъ административенъ актъ, съ приемане на заинтересованитѣ лица, като страни и съ това послѣдствие, щото този актъ да може да влѣзе въ силата на присѣдено нѣщо — всичко това въ смисѣла на гражданско правосѣдие. Административното правосѣдие е правосѣдието, което въ Англия, заедно съ обикновеното правосѣдие, се счита за крайгѣленъ камѣкъ на конституционното управление. То е твърдѣ необходимо да се уреди и у насъ, като се има прѣдъ видъ, каква е задачата на администрацията и какви сѣ начинитѣ, по които гражданитѣ могатъ да се оплакватъ противъ ония дѣйствия на администрацията, които уреждатъ тѣхнитѣ права, било частни, било публични, било пъкъ тѣхнитѣ частни интереси. Въ своя стремежъ да осъществи своята цѣль, която се заключава въ общественото благо, държавата прѣди всичко се грижи да запазва и поддържа въ страната такива условия, които да обезпечаватъ свободното и широко развитие на духовнитѣ и икономическитѣ ѝ сили. Тя се стреми, прѣди всичко, за обществената безопасностъ, външна и вътрѣшна, за реда въ страната, за общественото здраве, за пѣтицата, съобщенията и пр. Но като изпълнява своитѣ задачи, администрацията понѣкога може въ своитѣ дѣйствия да се облъска съ правата и интереситѣ на отдѣлнитѣ личности. Заради това се явява нуждата отъ установяването на известни мѣрки, които да обезпечаватъ законността въ дѣятелността на административната властъ. За отстранение на възможнитѣ произволи отъ страна на администрацията, взематъ се различни мѣрки. Една мѣрка, напр., е децентрализацията на администрацията; друга една мѣрка се явява парламентарниятъ надзоръ, отговорността на изпълнителната властъ прѣдъ парламента; по-нататѣкъ се явява иерархическиятъ надзоръ, и, най-послѣ, прѣдоставянето на гражданитѣ правото да могатъ да се оплакватъ противъ незаконнитѣ административни актове. Въ това оплакване противъ незаконнитѣ административни дѣйствия се състои и правото да се дири административно правосѣдие. Отъ своя страна държавата сама, за да покровителствува правата и интереситѣ на отдѣлнитѣ личности, употребява съотвѣтнитѣ форми, които сѣ пригодни за цѣльта. Между другото постановява се, когато ще се взематъ известни мѣроприятия, да се изслушватъ заинтересованитѣ лица. По-нататѣкъ, учрѣдяватъ се съотвѣтни организации на обикновенитѣ административни власти, административнитѣ учрѣждения понѣкога се правятъ колегиялни, привличатъ се разни лица на почетни длѣжности, и дава се известна гаранция за независимостта на по-горнитѣ началници. Но най-сигурниятъ пътъ, най-сигурното срѣдство на защита на

гражданитѣ противъ известни прѣвишения на властѣта отъ администрацията, се явява пакъ правниятъ пътъ — начинътъ, по който частнитѣ лица се обръщатъ, за да намѣрятъ правосѣдие противъ единъ произволъ.

По принципъ, г. г. народни прѣдставители, у насъ се приема, че е необходимо да се въведе административното правосѣдие. Остава по-нататѣкъ да се види по какъвъ начинъ то трѣбва да бѣде уредено. Понеже тази материя се явява нова зарадъ насъ, позволете ми да посветя нѣколко думи върху разнитѣ начини, по които е уредено административното правосѣдие въ другитѣ страни.

Споредъ Лаферниеръ, авторъ на съчинението *Traité de la jurisprudence administrative*, три сѣ разнитѣ начини, по които е организована сѣдебната защита противъ неправомѣрнитѣ дѣйствия на административната властъ. Едната е французката система на административно правосѣдие, споредъ която обикновенитѣ сѣдилища сѣ съвсѣмъ некомпетентни да се занимаватъ съ работитѣ на администрацията и всичкитѣ оплаквания противъ дѣйствията на администрацията по разни административни актове подлежатъ на разглеждане отъ особени учрѣждения, отъ които едното е първа инстанция, а другото — втора инстанция. Друга е английската и сѣвероамериканската система, споредъ която обикновенитѣ сѣдилища иматъ право не само да сѣдятъ прѣпирни върху частнитѣ права на гражданитѣ, но и прѣпирни върху публичнитѣ имъ права; и не само да упражняватъ пълна юрисдикция по спорове между администрацията и гражданитѣ, но така сѣщо иматъ властъ да правятъ на административнитѣ власти заповѣди и запрѣщения, които административнитѣ органи сѣ длѣжни да изпълняватъ подъ страхъ на углавна отговорностъ. Най-сетнѣ, има една срѣдна или смѣсена система, която е приложена въ Белгия, Швеция, Норвегия, Дания, Гърция и другадѣ, споредъ която нѣма административни сѣдилища; административнитѣ функции сѣ напълно отдѣлени отъ сѣдебнитѣ, и обикновенитѣ сѣдилища се занимаватъ съ всички оплаквания, които иматъ състетателенъ исковъ характеръ и сѣ прѣдизвикани отъ дѣйствията на администрацията, безъ да иматъ, обаче, право да се мѣсятъ въ работитѣ на администрацията.

Административното правосѣдие, както е прието въ Франция, изхожда отъ принципа за раздѣлението на властѣта, споредъ учението на Монтескьо, който откажъ е изучилъ учрѣжденията на Англия, е намѣрилъ, че главното прѣимущество на управлението въ Англия се състои въ това, че властѣта, изпълнителна, сѣдебна и законодателна сѣ отдѣлни една отъ друга. Още въ конституцията отъ 1793 г. французитѣ вмѣкнаха, между прочее, слѣдното прѣдписание: „На сѣдитѣ подъ страхъ на наказание за прѣстапление по длѣжността се забранява да прѣпятствуватъ на каквито и да било свободни дѣйствия на административнитѣ учрѣждения, а така сѣщо да привличатъ подъ отговорностъ лица, облъчени въ правителствена властъ за дѣйствия извършени при изпълнение на своитѣ обязанности“. Изхождайки отъ това съображение, въ Франция се създадоха особени учрѣждения за раздаване на административно правосѣдие, отъ които първата инстанция сѣ префектурнитѣ съвѣти, а втора върховна инстанция се явява държавниятъ съвѣтъ. Префектурнитѣ съвѣти, които се намиратъ при префектитѣ въ разнитѣ префектури, иматъ за задача: първо, да разглеждатъ спорове, възникнали по въпроси за прѣжитѣ данѣци, за размѣра на данѣцитѣ, за начина на събирането имъ и пр.; второ, да разрѣшаватъ прѣпирни въ областта на публичнитѣ работи — спорове между прѣдприемачи и държавата относително смисѣла и изпълнението на сключенитѣ между тѣхъ контракти; спорове между прѣдприемачи и частни лица по раз-

пореждането със материялитѣ, както и жалби на частни лица противъ прѣдприемачитѣ за нанесени врѣди; трето, спорове по въпроси за продажби на държавни имущества; четвърто, спорове по избори за окръжни и общински съвѣти; пето, дѣла по нарушение постановленията за пжтищата, *grande voirie*; шесто, прѣпирни въ областта на ползуване съ обществени имущества, *biens communaux*; и най-послѣ, дѣла по смѣтководството на общинскитѣ управления. Държавниятъ съвѣтъ, пѣкъ, разглежда като първа и послѣдна инстанция, прѣди всичко, дѣла по жалбитѣ, насочени къмъ отмѣната на административни актове, както и оплаквания противъ администрацията, когато тя прѣвишава своята властъ. Държавниятъ съвѣтъ се явява сжщо така като апелативна инстанция по всички дѣла, които се разглеждатъ въ първата инстанция, въ префектурарнитѣ съвѣти. Той е сжщо така касационенъ съдъ по отношение на ония сждебно-административни органи, които рѣшаватъ въ послѣдна инстанция: напр., явява се като висши съвѣтъ по народното образование, а така сжщо по отношение на ония актове на всички административни органи, които се обжалватъ въ съвѣта за прѣвишаване на властъ. Най-послѣ, въ качеството си на касационенъ съдъ, държавниятъ съвѣтъ въ Франция разглежда жалби, които, въ интереса на закона, могатъ да се обжалватъ и които подлежатъ на разглеждане прѣдъ апелативната инстанция.

За тая система има отзиви, че въ Франция тя дѣйствително е дала добри резултати. Между другото, Jeze въ своята книга „*Les principes généraux du droit administratif*“ намѣрва, че въ Франция населението се повече и повече съзнава ползата отъ това административно правосѣдие, но има и гласове противъ тая система, и всички намѣрватъ, че особено префектурнитѣ съвѣти въ тоя свой съставъ, въ тая своя форма, сж изиграли своята роля.

Другата система, за която споменахъ, е английско-американската система. Както вече се каза, въ Англия и въ Съединенитѣ щати нѣма административни сждилища, но заради това пѣкъ — както говори нѣмскиятъ юристъ Редлихъ, който дълго врѣме е изучавалъ мѣстното самоуправление на Англия и е написалъ едно много хубаво съчинение за това самоуправление — „въ Англия нѣма ни въ теорията, ни въ практиката таквава дѣйствие на държавната властъ, противъ когото и да е извършено или насочено то, което да не може да се даде на разглеждане на обикновения съдъ, за да постанови неговата незакононостъ, и нѣма таквава дѣйствие на публичната властъ, които да не могатъ да се лишатъ отъ своята сила и да се отмѣнятъ сами по себе си, ео ирво, по рѣшение на съда, който ги признава за незаконни.“ Сжществуването на такива права на сждилищата въ Англия се обяснява по исторически начинъ, за който нѣма нужда да се говори тукъ. Относително Сѣвероамериканскитѣ съединени щати, трѣбва да добавя, че тамъ правата на сждилищата сж още по-ролѣми, отколкото въ Англия, тъй като въ Съединенитѣ щати сждилищата иматъ право на надзоръ не само върху дѣйствиата на администрацията, но иматъ право на надзоръ и върху дѣйствиата на законодателната властъ, и тамъ, дѣто намѣрватъ, че единъ законъ е постановенъ въпрѣки прѣдписанията на конституцията, тѣ могатъ да го приематъ за неконституционенъ и да не го прилагатъ.

Белгийската система, както казахъ, е една смѣсена система, по която известни дѣйствия на администрацията могатъ да бъдатъ обжалвани прѣдъ обикновениятъ сждилища, когато се нарушаватъ политическитѣ права на гражданитѣ. А политическитѣ права на гражданитѣ, споредъ чл. 93 отъ белгийската конституция, сж: — право на гласоподаване, право на избираемостъ, данъчно право, и военно право, т. е. правото на служене военна служба.

Коя отъ тѣзи системи, г. г. народни прѣдставители, трѣбва да бѣде приета въ нашата страна при укрѣждаването на административното правосѣдие у насъ?

Обикновено въ такива случаи, когато се рѣшава въпросътъ, по какъвъ начинъ да бѣде наредено административното правосѣдие въ една страна, изхожда се отъ принципа на раздѣлението на властитѣ, за които ви поменахъ, като се полага за основа учението на Монтескьо за раздѣлението на властитѣ. Трѣбва, обаче, да се признае, че отъ врѣмето на Монтескьо до-днешния день много врѣме се е изминало, че много се е мислило върху въпроситѣ, върху които Монтескьо е мислилъ, и може да се каже, че въ днешно врѣме има твърдѣ малко държави, които да се придържатъ о теорията на Монтескьо. Доколкото ми е известно, най-строго е приложена тази теория въ Сѣвероамериканскитѣ съединени щати, но вне виждате, че, при всичко това, нищо не прѣчи на Сѣвероамериканскитѣ съединени щати да приематъ едно административно правосѣдие такова, каквото сжществува въ Англия — една страна съ управление противоположно на сѣвероамериканското, една страна съ парламентарно управление, когато Сѣвероамериканскитѣ щати се явяватъ въ конституционно-прѣдставително управление. Най-новитѣ конституционни теории отъ врѣмето на Бенжаменъ Констана насамъ сж враждебни на строгото разпрѣдѣление на властитѣ. Тѣ намѣрватъ, че особено това раздѣление на властитѣ въ парламентарното управление не може да сжществува, защото то противорѣчи на парламентарното управление. Споредъ Йелинека, всѣки органъ на държавата прѣдставлява, въ прѣдѣлитѣ на своята компетенция, държавната властъ. Ето защо е възможно раздѣление на компетенциитѣ именно, но не и раздѣление на властитѣ; редомъ съ множествеността на органитѣ, сжществува само една единствена държавна властъ. Това, впрочемъ, признава и франкузитѣ по врѣме на революцията, като прогласиха, че суверенитетътъ е недѣлимъ. Нѣщо повече. Въ послѣдно врѣме това раздѣление на властитѣ на законодателна, изпълнителна и сждебна се сведе къмъ друго едно раздѣление, а именно къмъ дѣление на властитѣ, отъ една страна, на законодателна и, отъ друга страна, на изпълнителна. Това, особено напоследѣтъкъ, се поддържа отъ нѣмскитѣ юристи, като Далманъ, Блунчли, Фонтъ Шайнъ и др. Но, покрай раздѣлянето на властитѣ, г. г. народни прѣдставители, може да се говори вече и за едно взаимодѣйствие между властитѣ. При едно строго раздѣление на властитѣ, често жпти ще има държавни и обществени служби, които ще останатъ, тъй да се каже, незащипени отъ никого. И ето защо, покрай принципа за раздѣление на властитѣ, има вече и принципъ на взаимодѣйствието на властитѣ. Намѣсто „раздѣление на властитѣ“, казва Дюги, трѣбва вече да се казва „сѣдѣйствие на разнитѣ органи на властѣта“. Ёсменъ отъ своя страна намѣрва, че въ парламентарното управление трѣбва да се говори за едно взаимно проникване на властитѣ, но не и за едно тѣхно раздѣление или за едно тѣхно отдѣляне.

Но, както виждате, г. г. народни прѣдставители, това сж теоретически разсѣждения, които често пжти могатъ да ни забъркатъ, вмѣсто да ни доведатъ до единъ положителенъ и практически резултатъ. И въ такива случаи ние трѣбва да се попитаме тъй, както се питаше едно врѣме Маркизъ Д'Аржансонъ: „За какво ни служатъ разнитѣ политически умувания, които не помагатъ да усвършенствуваме управлението и да направимъ хората по-щастливи, държавата по-силна, а особено да създадемъ права на народа“? Ето защо и сега ние трѣбва да не се увличаме толкова много отъ теоритѣ, а да вземаме прѣдъ видъ повече практическитѣ съображе-

ния, практически нужди и ползи. Дѣйствително, въ своитѣ разсуждения относително това, какво трѣбва да се направи у насъ, за да бѣде административното правосѣдие по-цѣлѣсообразно, ние се намираме въ единъ *embarras de choix*, ние сме въ едно затруднение, на кои държави да слѣдваме примѣра. Французката система е разпространена, покрай Франция, въ Италия и въ разнитѣ германски държави, белгийската система съществува, както споменахъ, въ Швеция, Норвегия, Гърция, Ромъния и и пр. у насъ, въпротѣмъ въпросътъ се опростотворява съ това, че никой не настоява върху чистата французка система, която, както виждате, дава административното правосѣдие не на административнитѣ сѣдилища, а на извѣстни административни органи, изхождайки винаги отъ туй съображение за раздѣление на властитѣ, а въ германскитѣ държави, като Пруссия, Бавария, Вюртембергъ, Баденъ, Саксония, сѣщо така административното правосѣдие се дава на разни административни органи, въ които взематъ участие било само административни чиновници, било пъкъ прѣдставители отъ разнитѣ изборни тѣла и разни органи на мѣстната автономия. Въ България досега никой не е искалъ въвеждането на тази система. При все това, обаче, трѣбва да се знае, че тази система, французката, комбинирана съ белгийската, съществуваше и у насъ въ румелийско врѣме, въ Източна-Румелия. По образца на Франция и Белгия въ органическия уставъ бѣше прѣдвидено административно правосѣдие, като бѣше дадено въ рѣцѣтъ, отъ една страна, пакъ на окръжни административни сѣдилища и, отъ друга страна, на върховното сѣдилище.

Министъръ С. С. Бобчевъ: Административно департаментално сѣдилище и върховенъ административенъ сѣдъ.

И. С. Бобчевъ: Върховното сѣдилище е прѣдвидено въ чл. чл. 67, 117, 120 и 125 отъ органическия уставъ, окръжнитѣ административни сѣдилища бѣха сѣщо така прѣдвидени въ послѣдующитѣ членове на органическия уставъ.

Нека ми бѣде позволено да се възползувамъ отъ тоя случай, за да ви кажа, г. г. народни прѣдставители, че нашитѣ Народни събрания слѣдъ прогласяването на съединението, твърдѣ много събъркаха, дѣто се отнесоха съ голѣмо прѣнебрѣжение къмъ всички ония учрѣждения, къмъ всички ония институти, които сѣ съществували въ Източна-Румелия. Имаше много работи, които ние можехме да запазимъ и възприемемъ въ нашето законодателство, като ги взаймствуваме отъ Източна-Румелия. Въ Източна-Румелия, покрай административното правосѣдие, още прѣди толкова години — прѣди 25 или даже 30 години може да се каже — съществуваше постояненъ комитетъ при областното Събрание, който имаше твърдѣ важна задача; въ Източна-Румелия се прѣдвиждаше несмѣняемостъ на чиновницитѣ, освѣнъ когато сѣдѣтъ се произнесе за смѣняване — чл. 491 отъ органическия уставъ; въ Източна-Румелия сѣщо така жандармерията бѣше турена вътрѣшно и дисциплинарно подъ прѣмитѣ заповѣди на коменданта на милицията и жандармерията и сѣдебната полиция се явяваше самостоятелна, а така сѣщо и провѣрката на изборитѣ ставаше чрѣзъ сѣдилищата, като се даваше право на всѣко едно заинтересовано лице да направи своитѣ оплаквания прѣдъ сѣдилищата, да пледира прѣдъ тѣхъ за нередовноститѣ по изборитѣ, слѣдъ което сѣдилищата се произнасяха относително редовността или нередовността на изборитѣ. Вие виждате, г-да, туй сѣ сѣ учрѣждения, институти, които ние не би трѣбвало съ прѣнебрѣжение да изоставимъ, а би трѣбвало да обсъдимъ, доколку тѣ биха могли да бѣдатъ при-

садени на новобългарска почва, доколко тѣ могатъ да бѣдатъ полезни за правилния вървѣжъ на управлението въ страната ни.

Въ всѣки случай, въпросътъ за административното правосѣдие и у насъ не е съвсѣмъ новъ. За административно правосѣдие въ България се заговорва сѣщо така веднага слѣдъ освобождението, още прѣди да се гласува конституцията. „За работи, въ които интереситѣ на управлението или на хазната се присрѣщатъ съ интереситѣ на длъжностни или частни лица — пише Маринъ Дриновъ въ своитѣ записки за дѣятелността на приврѣмното руско управление въ България — наредени сѣ административни сѣдилища, окръжни и губернтски, срѣщу които може да се дава жалба на върховния административенъ сѣдъ“. Вие виждате, г. г. народни прѣдставители, че въ сравнение съ туй, което се пише още когато България не е имала конституция, ние сме ритнали назадъ, вмѣсто да сме отишли напредъ. Туй трѣбва да констатираме съ голѣмо съжаление; то не свидѣлствува за нищо друго, освѣнъ, че ние сме били нехайни въ това отношение, че ние не сме обръщали внимание върху тая нужда отъ административно правосѣдие, която се е съзнавала, че трѣбва да бѣде удовлетворена още въ момента, когато България се освободи. Забѣлжете добръ, че административното правосѣдие се прѣдвиждаше и въ проекта на конституцията, въ органическия уставъ на княжеството. Върховниятъ административенъ сѣдъ бѣше прѣдвиденъ да е държавниятъ съвѣтъ, както въ Франция, на който, между другитѣ работи, бѣше възложено, по чл. 138 точка III, „да разглежда, като послѣдна инстанция, рѣшенията на губернтскитѣ административни сѣдилища по частни тѣжби срѣщу хазната и отъ хазната срѣщу частни лица“. Чл. 13 опрѣдѣляше подробноститѣ по тоя въпросъ. За голѣма жалостъ, обаче, отъ страхъ отъ една горна камара, държавниятъ съвѣтъ се обърна въ пухъ и прахъ, а покрай него отиде и административното правосѣдие. Въ тази неразбория на прѣпирнитѣ относително държавния съвѣтъ, относително неговото значение, нашитѣ учрѣдителни забравиха, че, освѣнъ като едно тѣло законоприсготвително, тѣй да го кажемъ, нему прѣдлежеше да изпълнява и задачитъ на единъ върховенъ административенъ сѣдъ. Туй се изпусна изъ прѣдъ видъ. При всичко това, обаче, ние пакъ виждаме въ нашитѣ закони, въ нашето положително законодателство, печални останки отъ туй намѣрение на нашия учрѣдителъ да имаме дѣйствително едно административно правосѣдие. Чл. 14 отъ закона за окръжнитѣ управители и околнискитѣ началници постановяваше: „Въ случай, че министърътъ остави безъ послѣдствие оплакването противъ единъ такъвъ приказъ на окръженъ управителъ, лицето, на което имущественитѣ интереси биха били уврѣдени отъ това, може да иска отмѣненіето на постановлението чрѣзъ Държавния съвѣтъ“. Това постановление на закона се изхвърли, защото се споменуватъ думитѣ „държавенъ съвѣтъ“. — Тѣзи думи, както виждате, сѣ били единъ видъ страшилище на врѣмето си — намѣсто тѣхъ, обаче, не се прѣдвижда нищо, остава се една празнота, която зѣе въ продължение на цѣли десетки години у насъ.

За административно правосѣдие се започва да се говори у насъ по-послѣ, когато се свика първиятъ юридически съборъ въ София. Тогава, между другитѣ реферати, които се четеха, четенъ бѣ и рефератътъ на професоръ д-ръ Кировъ, който говори върху необходимостта отъ уреждането на административно правосѣдие у насъ. Тогава станаха дебати, и всички тѣ се въртѣха повече около мнѣнието, че административното правосѣдие у насъ трѣбва да бѣде възложено на обикновенитѣ сѣди-

лица, като се направят съответните поправки въ нашия законъ за гражданското съдопроизводство и въ другитѣ закони, за да се освети еднѣжъ-завинаги принципътъ, че административното правосъдие се повѣрва на общитѣ, на обикновенитѣ сѣдилища въ страната. По-нататъкъ — нека го признаемъ — върху административното правосъдие много не се писа. Писа се въ нѣкои юридически списания, въ нѣкои вѣстници, но, при все това този въпросъ не е толкова узнѣлъ, колкото въпросътъ за съразмѣрната система, въпрочемъ, не само заради туй, защото той не е достатъчно обсъжданъ, но защото е доста сложенъ, защото е доста мѣченъ за обсъждане и защото той прѣдлежи да бѣде разрѣшенъ по-скоро отъ хора специалисти, отколкото отъ ония, които не сѣ посветени въ въпроситѣ на административното право, на управлението, на устройството на сѣдилищата.

Но, както се вижда, у насъ, г. г. народни прѣдставители, може да става прѣпирня по въпроса за устройството на административното правосъдие въ такъвъ смисълъ: да-ли да имаме отдѣлни административни сѣдилища или отдѣленъ административенъ сѣдъ, или пъкъ административенъ сѣдъ да бѣде именно обикновенниятъ сѣдъ, т. е. административното правосъдие да се възложи на нашитѣ обикновени сѣдилища, които въ бѣдѣще, покрай прѣпирни за частни права, да разглеждатъ и прѣпирни за публични права, прѣпирни за политически права.

Като прослѣдихъ, отъ кои законодателства може нашата страна да се ползува при разрѣшаването на тая толкова важенъ и смѣстенъ въпросъ, азъ намѣрихъ, че законопроектътъ, който се прѣдлага намъ за разглеждане сега, напомнюва твърдѣ много устройството на върховния административенъ сѣдъ въ Австрия. Затова азъ ще си позволя прѣдварително да поговоря за тая сѣдъ малко повече.

И въ Австрия, както сега се прѣдвижда за у насъ, съществувалъ законъ отъ 22 октомврий 1878 г., съ който се учрѣждава единъ особенъ върховенъ сѣдъ — *Verwaltungsgerichtshof*, на който е възложено да заведва дѣлата въ дѣлата Австрийска империя, съ изключение на Унгария. Сѣдебната палата състои отъ президентъ, прѣседателъ на отдѣленията, необходимото число съвѣтници, назначавани отъ императора, по прѣдставление на имперския съвѣтъ. Всички тѣ се ползуватъ отъ несмѣняемостъ, наравно съ обикновенитѣ сѣдии, а половината отъ тѣхъ трѣбва да иматъ цензъ на сѣдии. Трѣбва да обадя, обаче, че въ Австрия първоначално се е мислило да се основе нѣщо подобно на върховния сѣвероамерикански сѣдъ, и то въ 1849 г. Този сѣдъ е билъ прѣдначенъ да сѣди министритѣ, също така да сѣди разни прѣпирни между империята и короннитѣ земи, също прѣпирни между самитѣ коронни земи, а така също да бѣде висша инстанция по прѣпирни за нарушение на политически права и за обезпечението на тѣзи права. Но това учрѣждение остана само на книга. Тогава имаше революция, промѣни се режимътъ, а отпослѣ, когато пристѣпиха да обсъждатъ, какъ да се нареди административното правосъдие, въ 1867 г. се гласува особенъ — *Staatsgrundgesetz über die richterliche Gewalt*. И тогава князь Ауершпергъ си зададе въпроса, да-ли не трѣбва административното правосъдие да се възложи на *Reichsgericht*-а. Обаче намѣри се, че това нѣщо не може да стане, защото основнитѣ закони отъ 21 декемврий 1867 г. отбѣлѣзваха административния сѣдъ като едно особено учрѣждение, а отъ друга страна се намѣриха непреодолими политически прѣчки, намѣри се, че нѣма да бѣде удобно, прѣдъ видъ на това, че трѣбва да се назначаватъ специални сѣдии. Ето защо, въ 1876 г. се издаде законъ за създаване на административенъ сѣдъ: „*Gesetz betreffend die*

Einrichtung eines Verwaltungsgerichtshofs. Но сѣ пакъ се забѣлѣза, г. г. народни прѣдставители, че този административенъ сѣдъ, особено за по-големѣ държави, не може да бѣде пригоденъ, и че въ всѣки случай този административенъ сѣдъ, както е уреденъ въ Австрия, може смѣло да бѣде присъединенъ къмъ Върховния касационенъ сѣдъ. Разсѣждаваше се така: ако висшиятъ административенъ сѣдъ въ всичкитѣ свои права и прерогативи се приравнява съ Върховния касационенъ сѣдъ, нѣма освѣтъ той да бѣде присъединенъ къмъ него. Отъ друга страна, каза се, че извѣстни дѣла отъ маловаженъ характеръ оставатъ, тъй да се каже, на заденъ планъ, при разрѣшаването имъ отъ Върховния административенъ сѣдъ. Всички констатираха и това, че дѣйствително административно-сѣдебнитѣ учрѣждения въ германскитѣ страни, като въ Баденъ и Прусия, съ своитѣ по-долни инстанции сѣ за прѣдпочитане, че тѣ обезпечаватъ независимото разглеждане и разрѣшаване на дѣлата, навече въ долнитѣ инстанции, но при всичко това не се прие да има по-долни инстанции, именно защото трѣбвало било да се измѣнятъ много закони относително управлението на разнитѣ земи, които съставляватъ Австро-Унгарската империя. Въ продължение на своето съществуване, обаче, върховниятъ административенъ сѣдъ въ Австрия, както го констатира д-ръ Карлъ Лемайеръ, е принесълъ своитѣ несъмнитѣлни ползи, като е способствувалъ за правилното изпълнение на законитѣ и разрѣшаването на много спорни въпроси по държавното управление, и съ това е създалъ една твърда почва относително управлението на Австро-Унгарската монархия. Опитътъ на Австрия, мисля, може да ни послужи много за рѣшаване въпроса: коя система административно правосъдие да приемемъ.

Ако вникнемъ сега въ съображенията на ония, които поддържатъ, щото административното правосъдие да бѣде повѣрено на обикновенитѣ сѣдилища, ние ще видимъ, че тѣ изхождатъ прѣди всичко отъ съображението, какво задачата на сѣда въ подобни случаи се заключава въ обсъждането на извѣстни административни дѣйствия отъ гледището на тѣхното съотношение съ законитѣ, въ случай че тѣ бѣдатъ нарушени отъ тѣзи или онѣзи административни органи въпрѣки закона, въпрѣки проявената отъ страна на закона върховна властъ въ самия него. Прѣдоставянето на сѣда подобно едно право не означава нарушение равновѣсието на властитѣ и не означава едно подчинение на административната властъ подъ сѣдебната властъ. Сѣдебната властъ нѣма право да влѣзва въ обсъждане на цѣлесъобразността на административнитѣ дѣйствия, обаче сѣдътъ не може да дозволи на администрацията да узурпира извѣстни права, които тя сама нѣма и сѣдътъ въ такива случаи изпълнява ония функции, които въ една правна държава трѣбва да бѣдатъ прѣдоставени на сѣдебната властъ. Прѣдоставянето на сѣда такива пълномощия и по отношение на случаитѣ на нарушение на частни права чрѣзъ незаконни дѣйствия на административнитѣ органи не създава всемогъществото на сѣдебната властъ, а се отстраняватъ произволитѣ и всемогъществото на администрацията. „Администрацията, казва Моро, не иска да ѝ се даде право да нарушава законитѣ. Щомъ като е тъй, тя нѣма защо да се бои отъ сѣда, какъвто и да бѣде тоя сѣдъ“. Тия сѣ, накратко казано, съображенията на ония, които поддържатъ, че административнитѣ разпри могатъ смѣло да бѣдатъ възложени на обикновенитѣ сѣдилища, тѣ да ги сѣдятъ.

Ония, които намѣрватъ, че, напротивъ, административнитѣ разпри трѣбва да бѣдатъ разглеждани отъ разни административни учрѣждения, отъ специални административни сѣдилища, изхождатъ отъ

принципиалното гледище за раздѣлението на властитѣ и намѣрватъ сѣщо така едно оправдание въ извѣстни практически съображения. Група писатели, които виждатъ, че не могатъ да бждатъ прави, ако се противопоставятъ противъ единството на правосъдието, намѣрватъ, че въпросътъ за административното правосъдие трѣбва да бжде разрѣшенъ отъ съображение на цѣлесъобразностъ и удобство. Безъ да отричатъ теорията на Дукъ де Броли, който поддържа, че трѣбва да има едно единичко правосъдие за всички, трѣбва да има единство въ правосъдието — неговата теория се сподѣля и отъ други французки юристи — нѣколко правници поддържатъ, че дѣйствително принципътъ на единството на сѣда съставлява необходима принадлежностъ на законния режимъ въ една страна, ала намѣрватъ сѣщевременно, че този принципъ иска еднакви способи въ отправянето на едното правосъдие и на другото — на общото и на административното — еднакви гаранции на способностъ, независимо отъ лицата, които сж призовани да изпълняватъ сѣдийски функции, равенство на сѣдитѣ, безъ да иматъ еднитѣ спрѣмо другитѣ каквито и да било привилегии. По силата на това начало, тѣ намѣрватъ, че не е допустимо едно особено правосъдие, но необходимо е за разпрѣдѣлението на труда да има особени административни сѣдилища. Споредъ Феликсъ Моро административнитѣ материи сж тѣй многобройни, тѣй важни, тѣй специални, че тѣ заслужаватъ свои особени сѣдилища, тѣй както ги заслужаватъ търговията и индустрията. Сѣщиятъ казва, че и безъ това обикновенитѣ сѣдилища сж прѣтрупани съ работа, и че рѣшенията въ такива случаи, когато сж възложени на обикновенитѣ сѣдилища, нѣма да бждатъ свършени. И дѣйствително не може се откажа, че не може сѣщевременно министърътъ да бжде и сѣдия, както и окръжниятъ управителъ да притежава сѣдийски права. Това е несъвмѣстимо, защото трѣбва да има строго разпрѣдѣление на властта не, а трѣбва да има строго разпрѣдѣление на ролитѣ. Въ всѣки случай, за да има истинско правосъдие, то трѣбва да бжде наистина правосъдие.

Вие виждате, г. г. народни прѣдставители, кои сж доводитѣ за възлагането на административното правосъдие на обикновенитѣ сѣдилища и кои сж доводитѣ за създаването на специаленъ административенъ сѣдъ или на специални административни сѣдилища. Ние трѣбва сега добръ да обсъдимъ еднитѣ и другитѣ доводи, като имаме прѣдъ видъ опита на другитѣ държави, ще добавя, че не трѣбва да се изпуска тукъ изъ прѣдъ видъ, напр., че и въ Франция, дори дѣто за пръвъ пътъ се създаде административното правосъдие на континента, и се създадоха специални административни органи, които да раздаватъ това правосъдие, въ Франция, казвамъ, се явяватъ вече гласове противъ тая форма, въ която се упражнява административното правосъдие. Ние виждаме, че тамъ даже нѣколко пѣти вече, именно въ 1864 г., депутатътъ Бетмонъ, въ 1872 г. депутатътъ Родо, а въ 1890 г. депутатътъ Рикаръ сж внасяли въ парламента прѣдложения за опразнение на административнитѣ тѣла, които сѣдятъ, като сж искали, щото да бждатъ прѣдавани дѣлата на административното правосъдие на обикновенитѣ сѣдилища. Тѣзи прѣдложения нѣмаха успѣхъ, но отъ тѣхъ се вижда, че вече въ Франция, която е родина на административнитѣ сѣдилища, едвамъ подиръ 45 години другитѣ държави започнаха една по една по подражане на Франция да създаватъ у себе си административни сѣдилища — това течение вече си пробива сѣ повече и повече пътъ: административното правосъдие да бжде възложено на обикновенитѣ сѣдилища. Наистина запитницитѣ на административнитѣ сѣдилища въ

Франция поддържатъ, че тѣ трѣбва да сѣществуватъ, за да иматъ прѣдъ видъ общественитѣ интереси. Това мнѣние, обаче, отъ своя страна иде да оправдае твърдението, че подобни сѣдилища не обезпечаватъ достатъчно правата на гражданитѣ отъ нарушенията имъ отъ правителственитѣ органи, защото тѣ, когато дѣйствуватъ и нарушаватъ правдинитѣ на гражданитѣ, винаги се поставятъ задъ общественото благо, задъ общественитѣ интереси: взематъ общественото благо като щитъ и по тая начинъ оправдаватъ своя произволъ и своитѣ своеволия. Въ слѣдствие на това течение именно въ Франция, въ 1872 г., 24 май, се учрѣди особенъ „Tribunal des conflits“ — който, както виждате, се прѣдвижда и у насъ — за разрѣшение на разни прѣспирни по подсѣдностъта на административнитѣ разпри или на разнитѣ разпри; на кои сѣдилища прѣдлежи да бждатъ възложени: на обикновенитѣ сѣдилища ли, или пъкъ на административнитѣ.

Какво трѣбва да направимъ ние сега отъ своя страна? Азъ мисля, че по принципъ законопроектътъ трѣбва да бжде приетъ по начало, обаче сѣщевременно мисля, че трѣбва да бждатъ дадени по-широки права на комисията, която ще прѣгледа този законопроектъ, за да може тя съ отвѣрзани рѣцѣ да обсъди по-добръ, като какъ трѣбва да се уреди административното правосъдие у насъ. Може да се изслушатъ разнитѣ мнѣния и, разбира се, най-накрая да се приеме онова, което ще бжде най-цѣлесъобразно. Азъ съмъ по-скоро за това, щото административното правосъдие да се възложи на особени отдѣления при разнитѣ сѣдилища у насъ: прѣдъ окръжния сѣдъ, прѣдъ апелативния сѣдъ и прѣдъ Върховния касационенъ сѣдъ да има особено административно отдѣление — за административни разпри. Сѣдитѣ, които ще бждатъ назначавани за въ тия административни отдѣления, да бждатъ назначавани въ тѣхъ за винаги и да не подлежатъ на мѣстене отъ едно отдѣление въ друго. Това трѣбва да стане съ цѣлъ, щото тѣзи сѣди да се специализиратъ въ тая толкова трудна и понѣкога, ако щете, тъмна материя, която прѣдставлява административното право, и още повече, когато дойде работата да видимъ кое е acte de gouvernement, кое е acte de gestion и т. н. Ако ли пъкъ приеме да има отдѣлни административни сѣдилища, не може да се отрече и това, че този върховенъ административенъ сѣдъ, който се учрѣдява споредъ законопроектъ у насъ, нѣма да бжде достатъченъ, за да разрѣшава всички ония разпри, които биха се появили въ бждѣще. Това го прѣдвижда и самиятъ докладъ, който придружава законопроектъ. Ще има малки разпри, които въ сѣщностъ ще сж голѣми за ония, които ще се оплакватъ, и които по-скоро би трѣбвало да се възложатъ за обсъждане на окръжнитѣ сѣдилища, или на едни понизши административно-сѣдебни инстанции, отколкото на върховния административенъ сѣдъ. Както окръжниятъ сѣдъ се явява касационна инстанция, за маловажни искови дѣла, заведени прѣдъ мировитѣ сѣдилища, до 100 л. стойностъ, така и окръжниятъ административенъ сѣдъ може да бжде една касационна инстанция за по-маловажни административни разпри, една първоначална или апелативна инстанция за по-сериозни разпри, а пъкъ въпросътъ относително правилността или неправилността на издаденото рѣшение отъ окръжния административенъ сѣдъ бжде разрѣшенъ по касационенъ редъ отъ върховния административенъ или касационенъ сѣдъ. Толкова повече ще иматъ raison d'être низшитѣ сѣдебно-административни инстанции, когато тѣмъ се възложатъ извѣстни дѣла, които по настоящемъ само натрупватъ обикновенитѣ сѣдилища. Нека вземемъ, напр., пенсионнитѣ дѣла, нека вземемъ, сѣщо така, прѣспирнитѣ относително приложението закона за благоустройство, за разнитѣ

парцелации, фискалният дѣла и пр. Въ чл. 58 отъ закона за селската полиция, между прочемъ, е казано, че когато се касае въпросътъ за закриване на нѣкаква си кръжа, рѣшава общинскиятъ съвѣтъ и слѣдъ това този въпросъ подлежи на разрѣшени по обжалване постановлението на общинския съвѣтъ отъ окръжниятъ сѣдилища. Такива постановления на нашитѣ закони могатъ да бѣдатъ измѣнени въ смисълъ, щото всѣко едно обжалване да отива прѣдъ окръжния административенъ сѣдъ или респективното административно отдѣление на окръжния сѣдъ. Разбира се, че това може да стане въ по-далеко бѣдѣще, но азъ мисля, г. г. народни прѣдставители, че желателно е сега да се обсъдятъ всички въпроси, за да имаме едно ясно прѣдставление относително оная задача, която ни прѣдлежи за въ бѣдѣще, която прѣдлежи на нашето законодателно тѣло, на нашитѣ законодатели.

Въ мотивитѣ къмъ законопроекта за административното правосѣдие, трѣбва да признаемъ, има доста вѣзки мотиви за отдѣлянето на единъ административенъ сѣдъ, и то по-скоро отъ практически съображения; но този въпросъ въ края на крайщата трѣбва да се разрѣши слѣдъ едно тщателно обсъждане, слѣдъ едно тщателно разглеждане на въпроса, дали административното правосѣдие да се прѣдостави на отдѣления при обикновенитѣ сѣдилища, или на отдѣлни административни сѣдилища.

Като вѣзвавамъ въ подробноститѣ на законопроекта, вѣрвамъ, че ще ми позволите, г. г. народни прѣдставители, да кажа нѣколко думи относително нѣкои постановления на закона, който ни се прѣдлага сега въ проектъ, за да може да бѣде ясно на всички ви онова, което се говори за разнитѣ административни актове, за тѣхния характеръ и за тѣхното разпрѣдѣление. Напр., на нѣкои ще бѣде неясно, какво означава чл. 14 отъ законопроекта, дѣто се казва: (Чете) „Не подлежатъ на оспорване прѣдъ върховния административенъ сѣдъ висшитѣ правителствени актове — *actes de gouvernement*“.

Административнитѣ актове, г. г. народни прѣдставители, могатъ да бѣдатъ подраздѣлени отъ три гледища: първо, отъ гледището на дѣйствието, на ефекта, който тѣ произвеждатъ, тѣ сж: актоветѣ на властѣта — *actes d'autorité*, които не даватъ на едно трето лице придобити права — напр., дава се позволително за откриване на едно нехигиенично заведение — и частноправни актове, *actes de gestion*, които даватъ придобити права на разнитѣ лица, тѣ сж обикновено разни договори, които се сключватъ отъ длъжностни лица отъ името на държавата и на учрѣдението, което тѣ прѣдставляватъ. Административнитѣ сѣдилища — за тѣхъ ни е думата — могатъ да прѣцѣняватъ първитѣ, но не и последнитѣ, защото последнитѣ подлежатъ на опѣнка отъ обикновенитѣ сѣдилища, а не и отъ административния сѣдъ. Второ, тѣ могатъ да се разглеждатъ отъ гледище на качествата, отъ които административнитѣ личности, или прѣдставителитѣ на администрацията сж дѣйствували и тогава актоветѣ могатъ да бѣдатъ актове на публичната властъ, които се вършатъ отъ администрацията въ качеството ѝ на публична властъ, и актове на частни лица, които административнитѣ лица вършатъ въ качеството си на частноправни единици. Първитѣ се разглеждатъ отъ административнитѣ сѣдилища, вторитѣ отъ обикновенитѣ сѣдилища. Трѣбва да се знае, че *actes d'autorité* сж винаги *actes de puissance publique*, даже когато се отнасятъ по прѣговори съ известни частни лица. Трето, отъ гледище на правната отговорностъ, съ която административнитѣ личности сж извършили известни административни актове, тѣзи актове се раздѣлятъ на *actes de gouvernement* — актове на висшето управление, да ги кажемъ — актове, за които не се допушта админи-

стративно обжалване, защото сж извършени отъ съображение за държавна полза — *actes d'administration*, прости административни актове, които могатъ да бѣдатъ опѣнявани отъ административното правосѣдие.

Има сжко така *actes d'administration discrétionnaires* и *actes d'administration ordinaires*. Относително рѣшението на този въпросъ, кои актове могатъ да бѣдатъ *actes de gouvernement* и кои *actes de pouvoir discrétionnaire* или *ordinaires*, сжществуватъ двѣ теории. Едната е теория политическа, другата е теория юридическа. Споредъ политическата теория, всички административни актове могатъ да бѣдатъ въ известни случаи приети като *actes de gouvernement*; споредъ политическия моментъ, въ който тѣ сж станали, споредъ побуждението, при което тѣ сж извършени. Но тази теория е твърдѣ опасна, защото съ нея могатъ да се правятъ голѣми злоупотребления и могатъ да бѣдатъ оправдани много произволи на администрацията. По-права е юридическата теория, която се стреми да запази правата на частнитѣ лица и приема, че върховни управителни актове сж ония, които по своето естество сж такива. А такива *actes de gouvernement* могатъ да бѣдатъ, споредъ Ориу, който е авторъ на едно отлично съчинение по френското административно право, свикването и разтурянето на Народното събрание, одобряването и обнародването на закони; по-нататъкъ, провъзгласяването на военно положение; заповѣдитѣ, издадени отъ полицията за запазване на общественото здраве; дипломатическитѣ договори и изобщо актоветѣ отъ областѣта на международното публично право; по-нататъкъ, военнитѣ дѣйствия въ слѣдствие на рѣшение, взето за народна отбрана и т. н. *Actes de pouvoir discrétionnaire* могатъ да бѣдатъ чисто административни или висше административни актове. Тѣ сж мѣркитѣ, които се взематъ за прилагането на разнитѣ административни правилници и пр. Обикновено тѣзи актове могатъ да бѣдатъ нападани за некомпетентностъ и за неспазване формитѣ или *détournements de pouvoir*.

По-нататъкъ, ще видите, г. г. народни прѣдставители, че чл. 19 постановява: (Чете) „Оставятъ се безъ разглеждане молбитѣ за отмѣна, когато страната нѣма личенъ и прѣкъ интересъ за отмѣната на оспорвания актъ, или когато сжществува другъ сждебенъ или иерархически пътъ за отмѣна на акта, съгласно слѣдующия членъ.“ А слѣдующиятъ членъ казва: (Чете) „Направо прѣдъ административния сѣдъ се оспорватъ актоветѣ на министритѣ, окръжнитѣ и общинскитѣ съвѣти и кметове, когато тѣ дѣйствуватъ като самоуправителни учрѣждения.“ Въ общи думи казано, недостатѣцитѣ на административнитѣ актове могатъ да бѣдатъ за присвояване известни права; който административенъ актъ има този недостатѣкъ, той се явява като неспѣствующъ, сѣта се нищоженъ самъ по себе си. А пъкъ ония актове, които сж извършени въ прѣвѣшение на властъ — *excès de pouvoir*, сж актове унищожени. Приемливостѣта на оплакванията, както виждате по чл. 19, у насъ, както и въ Франция, е поставена въ известни условия. Може да се приематъ оплаквания противъ административни актове като начало на административни разпри само тогава, когато актътъ има такова естество — първо, и когато страната има качеството на такава — второ. Страната трѣбва да има известно качество, за да може да направи нужното оплакване, нужното обжалване на административния актъ; прѣди всичко, даденото лице трѣбва да може да се явява на сѣдъ, разбира се, да има нужната правова дѣеспособностъ, а отъ друга страна, трѣбва да има интересъ, както виждате, личенъ и прѣкъ, за отмѣненето на оспорвания актъ. Прочее, интересътъ трѣбва да бѣде личенъ

и прѣкъ. Важното е, обаче, да се знае и да се изтъкува, когато този интерес е общъ, доколко този интерес може да бѣде сжщеврѣменно личенъ или прѣкъ. И понеже въ такива случаи сждѣтъ ще бѣде онзи, който ще сжди, доколко оплакването се лице има личенъ или прѣкъ интересъ, азъ мисля, че трѣбва да се приеме, какво този интересъ е личенъ и прѣкъ даже тогава, когато се касае за единъ общъ интересъ. Колкото и малък интересъ да има дадено лице отъ общия интересъ, то трѣбва да има право да обтѣжва незаконното административно дѣйствиe. Въ случая трѣбва да се дава най-широко тълкуване на закона, защото, иначе, ще има административни актове, които не ще могатъ да бѣдатъ обтѣжени отъ частнитѣ лица, и то именно тогава, когато административнитѣ актове не уврѣждатъ, собствено, частнитѣ лица, а уврѣждатъ самата администрация, самата властъ, и сж въ врѣда на самата държава. Тогава, понеже властѣта често пѣти не може да забѣлѣзва какво правятъ нейнитѣ органи, единъ такъвъ административенъ актъ, колкото и да е врѣденъ за общественитѣ интереси, понеже не е врѣденъ за частнитѣ интереси, ще бѣде узаконенъ, ще бѣде утвърденъ и държавата ще има една врѣда; отъ това, може-би, ще има врѣда една община или едно окръжие, безъ да може тази врѣда да бѣде поправена. Ето защо азъ мисля, че ако на чл. 19 отъ законопроекта не се даде една по-друга редакция, трѣбва да му се даде едно широко тълкуване, като се приеме, че всѣки данѣкоплатецъ — тѣй, както казва Орунъ въ цитираното съчинение — има правото въ такъвъ случай, когато се засѣга общъ интересъ, да направи своитѣ обжалвания и своитѣ оплаквания прѣдъ надлежния административенъ сждъ, прѣдъ надлежното учрѣждение, което има правото да раздава административно правосѣдие.

Други нѣкои забѣлѣжки, които могатъ да се направятъ върху законопроекта, сж, напр., тия по чл. 26, дѣто се казва, че молбитѣ и жалбитѣ до административния сждъ сж писмени и трѣбва да бѣдатъ приподписани отъ адвокатъ. Азъ мисля, че трѣбва да бѣде дадено право и на помощницитѣ адвокати да правятъ такива оплаквания, тѣй като има мѣста, дѣто нѣма адвокати, а помощницитѣ адвокати, които въ продължение на години сж могли да придобиятъ извѣстни практически познания по правото и които сж опитни, могатъ да замѣстятъ адвокатъ и да напишатъ сносно една жалба прѣдъ надлежния административенъ сждъ.

(Прѣседателското мѣсто заема г. прѣседателъ)

Относително срока, прѣдвиденъ въ чл. 38, а именно, да се печата обявлението въ „Държавенъ вѣстникъ“ три дни прѣди деня на засѣданието, мисля, че този срокъ е много късѣ, за да може да се съобщи на странитѣ за насрочването на дѣлото. Азъ мисля, че страната трѣбва да има една или двѣ недѣли на разположение, за да узнае, че дѣлото ѝ се намѣрва насрочено въ надлежния сждъ, и да вземе мѣрки, за да защити своитѣ интереси прѣдъ този сждъ.

По чл. 51 азъ мисля, че може да се направи едно съответно измѣнение и въ наказателния законъ. Тѣзи сж моитѣ бѣлѣжки, г. г. народни прѣдставители, относително проекта за въвеждането на административно правосѣдие у насъ. Азъ още единъжъ не мога да скрия своята радостъ, че виждамъ най-сетнѣ една реформа да започва да се прилага и у насъ, и като се надѣвамъ, че тая реформа — въвеждането на административното правосѣдие — ще допринесе нѣщо за единъ по-правиленъ и за единъ по-законенъ политически животъ въ страната ни, азъ отъ моя страна моля и васъ, г. г. народни прѣдставители, да гласувате по прин-

ципъ за този законопроектъ и съ туй да докажете, че ние дѣйствително сме дошли до едно съзнание, че трѣбва да заживѣемъ единъ новъ животъ въ една правова държава, каквато е нашата. (Нѣкои отъ болшинството рѣкоплѣскають)

Прѣседателъ: Има думата г. Христо Поповъ.

Х. Поповъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Реформата, която ни прѣдлага уважаемиятъ министъръ-прѣседателъ г. Гешовъ, е реформа твърдѣ сериозна, и азъ съвсѣмъ не гледамъ така леко на този въпросъ, както, ми се струва, гледа нашата преса и много наши колеги. За мене въпросътъ е твърдѣ сериозенъ. Мога да ви кажа даже, че той се равнява на кръвта въ тѣлото ни; както кръвта въ нашето тѣло е навсѣкѣдѣ, така и административното правосѣдие ще бѣде навсѣкѣдѣ въ цѣлата организация на България. И ако нѣкой иска да даде реформа на България, първото му задѣлжение е да изучи добръ българската политическа организация; най-напрѣдъ да си прѣдстави, каква е формата на управлението, споредъ конституционнитѣ постановления, какви сж правотворнитѣ ни органи; вънъ отъ тѣхъ, какви други органи има, какви сж днесъ компетенцитѣ на всичкитѣ тия органи и какво се дири съ това правосѣдие; кои компетенции ще отмѣни, отъ кои органи то ще отнеме нѣщо, за да създаде нова компетенция, и най-послѣ, да си обясни кои сж нуждитѣ или цѣлитѣ и да-ли ние ще достигнемъ това. Съгласенъ съмъ съ прѣждеговорившия ораторъ, че въпросътъ е свързанъ съ теорията на раздѣлението на властѣта — ще прибавя, и съ теорията за централизациата или децентрализациата на властѣта. Тѣзи двѣ понятия въ разни държави се прилагатъ разнo, и у насъ най-напрѣдъ трѣбва да си обяснимъ какъ е разпрѣдѣлението, какъ е раздѣлението на властѣта въ дѣйствителностъ, и послѣ на каква степенъ фактически се намира прилагането на понятието „децентрализация“, защото всички автори сж съгласни, че тамъ, дѣто има пълна децентрализация, не може и дума да става за административно правосѣдие, както сж англо-саксонскитѣ държави: Англия, Съвероамериканскитѣ пати и т. н. Тѣ нѣматъ административно правосѣдие, нѣма и защо да го иматъ, защото, щомъ не признаватъ пълната централизация, всѣки въ своето юрсе си е господаръ и не слуша правителството. Правителството има извѣстни функции, които може да изпълнява, а по-нататѣкъ то не може да се бърка никакъ. Напр., историята на манчестерския каналъ е извѣстна; всѣки авторъ по държавното право я цитира. Какви актове е трѣбвало, какви законодателни мѣнотии сж се прѣмиснали, за да се построятъ нѣкакви 50 км. каналъ! Нѣкои автори казватъ, че сж изразходвани 4½ милиона лева само за добиване законъ отъ парламента; не се съгласяватъ тѣй нареченитѣ Local authority — мѣстното самоуправление не ще. А тамъ, дѣто има централизация на властѣта, както е въ Франция и у насъ, тамъ може да се говори за административно правосѣдие.

Сега ние имаме прокаранъ въ нашата конституция принципа за раздѣлѣнието на властѣта. По това нѣма що и да се говори; но този принципъ вдига другъ единъ, и въ нашата литература, колкото я имаме, и вънъ: административното правосѣдие не противорѣчи ли на принципа на раздѣлението на властѣта? Какво е раздѣлението на властѣта? Азъ го схващамъ тѣй, както се изрази прѣждеговорившиятъ ораторъ. Откакъ се появи Йелинекъ, всички считатъ вече, че суверенитетътъ е нѣщо недѣлимо, право недѣлимо. Правото на господаруване на извѣстна частъ отъ земната повърхностъ, която се нарича територия, право да вземамъ

каквито щеш мърки, за да отблъснеш пръчките, които се появяват при развитието на един народ, и да добавиш условия, които помагат за това развитие, е недължимо, и носителът му се нарича държава, както собственикът — на правото на собственост. То е недължимо, то принадлежи само на държавата, но дѣеспособността, нужна да се упражни това право, се казва власт, и тя не се дава на един човек, защото тогава е грозно нѣщо; то е страшен абсолютизъм, когато я дадете само на един човек. Затуй още Аристотел, не само Монтескьо, е казал, че тази грозна сила трѣбва да я раздѣлите, и той я дѣли на законодателна, на изпълнителна и на съдебна. Монтескьо — по думите на Йелинека — едно само е принесъл въ това понятие, че като ги дѣли така на три власти, казва: нѣма никакъв смисъл това дѣление, ако същите органи изпълняват тѣзи власти. Напр., ние тук законодатели да идем въ Върховния касационен съд и да станем съдии и т. н. Трѣбва да ги дадете на особени органи. Изпълнителната власт ще я изпълняват други физически лица и други се наричат тѣзи органи, законодателната — други, а съдебната — други. Когато вие ги прибърквате съ същите лица, нѣма нужда да ги дѣлите. Това е едно начало вече днес прието за всеизвестно и, за жалост, се игнорира от проекта — формено се игнорира. Като говори за органите, проектът ги оставя тъй, както си сж, и туря само един орган: Върховния административен съд, а другото, казва, ще си остане тъй, както си е. Тогава, питам аз, съгласни ли сте вие, че органите трѣбва да бъдат отдѣлени и че раздѣлението на властта нѣма никакъв смисъл, ако ги давате на същите тия органи? И ако не създадете никакви други органи, само съ това ли ще свършите тази велика реформа, която се предлага тук?

Теоретически проектът е още съ едно голѣмо леко, съ една голѣма грѣшка, от която ще произлезат маса други грѣшки. Вѣрно е, че проектът казва: въ бѣдѣ ще може да се развие административното правосъдие въ България, та може да намѣри тѣзи мѣстни органи, но аз не седоволявамъ съ това. Какво ще стане въ бѣдѣ, е друго. Ние трѣбва да излизаме отъ принципа, че едно отъ дѣтѣ: или трѣбва административно правосъдие, или не трѣбва. Ако трѣбва, то трѣбва да се даде на особени органи; ако не, тогазъ то е чисто теоретическо разсѣждение и нѣма никакво практическо значение. И когато говоримъ, има ли нужда отъ административно правосъдие и противорѣчи ли то на конституцията, именно на принципа за разпрѣдѣлението на властта, азъ ви отговарямъ: не противорѣчи, тъкмо както отговаря проектътъ въ това отношение. Азъ никакъ не мога да се съглася съ онѣзи теории, които се вдигатъ въ литературата, че административното правосъдие противорѣчи на принципа за разпрѣдѣлението на властта — никакъ не, макаръ че авторите стоятъ много високо, но ние имаме и други автори, които стоятъ на другата страна. Азъ одобрявамъ тази теория, която ни говори, че когато говорите за правосъдие, недѣйте гледа на органите, ами гледайте функцията. Една функция може да е правосъдна и тогава, когато я дадете на единъ административен органъ да я изпълнява, и наопаки, една функция е административна, когато вие я прѣхвърляте на единъ съдебен органъ. Така не трѣбва да се гледа. А какъ разсѣждатъ противниците? Тѣ казватъ: на-ли има три власти — съдебна, административна и законодателна; всичко що е съдебно, дайте го, каже, на съдебните органи. Да, ама всичко, което е съдебно. А съдебно кое е? Онова, което е функция съдебна. А коя е тази функция? Тя е тази, която не е администра-

тивна. А коя е тази? Значи, трѣбва да опрѣдѣлимъ точно функцията на съдебната власт. Тя по прѣимущество има чисто правни правоотношения. Значи, и частно право, и гражданско право, и търговско право, и морско право, и углавно право, всички тѣзи правоотношения, които урекулирватъ цѣлата част на човѣка, който не ще да се занимава съ публична организация, а просто иска да живѣе, да му се опази животътъ, честта, здравето и хлѣбътъ, тъй да се каже — икономическиятъ битѣ. Когато тази цѣль се гони въ една дѣйност, а законодателятъ я регулира, защото има интересъ гражданите да бѣдатъ мирни и да имъ нареди тѣзи отношения — всичко това носи име частно право. Съдебната функция се явява тогава, когато въ тия правоотношения се явява единъ споръ между двѣ равни лица, който споръ ще рѣшатъ известни органи, които сж съдебни. Въ администрацията съвсѣмъ не е тъй. Истина е, че като се каже съдебен органъ, това не значи, че той всекога има съдебни функции; по прѣимущество той може да има съдебни функции, плусъ нѣкои административни, както и законодателните органи сж законодателни по прѣимущество, но иматъ и административни функции. Опрощаването на данѣци, даване клетва прѣдъ великото Народно събрание, рѣшението да се вземе или не известна частъ отъ една територия, да се даде на държавния глава управлението на друга държава — това сж висши административни актове, дадени на законодателните органи; но тѣ сж изключения; истинското призвание на законодателния органъ е абстрактното право, правото на творчество, обективното право, плусъ административно.

Това не е само у насъ; има го и въ други държави. Да вземемъ, напр., канцлера на лордовете въ Англия, дѣто втората камара по прѣимущество е законодателна, но канцлерътъ е най-високиятъ съдия въ сжщото врѣме; значи, втората камара има и съдебна функция: тя може да сѣди министрите, което е пакъ една съдебна функция, макаръ че по прѣимущество нейните функции сж законодателни. Така и нашите съдилища по прѣимущество иматъ съдебни функции, но въ сжщото врѣме изпълняватъ и маса административни функции. Вземете въпроса за опрѣдѣление на пенсията, който се разрѣши въ наше, радославистко врѣме. Азъ бѣхъ докладчикъ и съзнавахъ напълно, както и сега, че това е административна функция, но когато гледахъ толкова неприятели върху маса хора, останали сирачета, които не могатъ да намѣрятъ у администрацията освѣнъ капризъ, самъ направихъ прѣдложение — и болшинството го прие — тѣзи работи да се гледатъ отъ съда. И дѣйствително, не се намѣри правителство, което да отмени това, при все че, вѣрвамъ, всеки съзнава, че това не е съдебна функция, а е административна. Чиновникътъ е служилъ, дава му се известно право затуй, че е служилъ, но това се прави на основание на постановления отъ публичното право, а съвсѣмъ не така, както мислятъ нѣкои, ако чиновникътъ иска да се застрахува или не. Ние дадохме това право на съдилищата, но само затуй, защото въ сравнение съ другите административни органи, нашето правосъдие има по-добро реоме, по-добро име, и дава по-голяма гаранция.

Вземете закона за изборите; нѣма е правосъдие да турите съдията за прѣдседател на бюрото, да се произнася правиленъ ли е или не изборътъ? Това не се отнася нито до нашия икономически битѣ, нито до нашата честъ или здраве; това не е въ понятието на частното право; това е раг екселленс публично право; ама като нѣмаме кѣдъ да се опремъ, ние възлагаме тия функции на съдилищата. Защото, трѣбва да се съгласимъ, че ние имаме само едно крило, и

съ него хвърчимъ; има 70 държави сѣ съ по двѣ камари и сѣ по единъ държавенъ съвѣтъ, които изпълняватъ тия функции, а ние искаме да вършимъ всичко сѣ една камара. Но какво ще стане, когато натрупаме на сѣдитѣ всички административни функции. Ние ще разбъркаме тогава понятието раздѣление на властѣта. Не е важно да се каже, че сѣдѣтъ трѣбва да вземе всичко; сѣдѣтъ ще вземе само сѣдебни функции, а по-нататъкъ ще му се даватъ други функции съзнателно затуй, че нѣма дѣ да се опрема — но не повече.

Слѣдователно, ако по подобие на сѣда се образуватъ инстанции, дѣто ще има разсѣдени по извѣстни въпроси, и слѣдъ това да излизатъ вече постановления, подобни на рѣшенията или присѣдитѣ, туй още не значи, че тѣзи органи, които ще приличатъ на органитѣ на правосѣдието, ще отправляватъ правосѣдни функции. Азъ не съмъ съгласенъ съ тѣзи теоретици. Въ администрацията може да има органи, по форма подобна на сѣдебнитѣ органи, но тѣ ще си останатъ винаги несѣдебни органи. Възлагането на тѣзи органи сѣдебни функции се прави за удобство на гражданитѣ, защото, когато извѣстни сложни въпроси не могатъ да се обсѣдятъ подробно, както въ сѣда, ставатъ грѣшки. Въ администрацията има толкова важни въпроси, колкото и въ правосѣдието, а ако говоримъ по-искрено — даже много по-важни, много по-сложни, отколкото въ правосѣдието, защото въ правосѣдието се прилага едно частно право; като го изучишъ, по-нататъкъ вече можешъ да го прилагашъ, а административното право е тѣй мажнo, щото азъ не у единъ авторъ съмъ срѣщалъ да се казва, че като попитате болшинството отъ адвокатитѣ въ Франция, какво е това административно право, тѣ отговаряли: „Административно право се нарича онова право, което ние не разбираме“. Искамъ да кажа, че административното право е нѣщо сложно, за неговото разбиране се искатъ повече понятия, отколкото за разбирането на обикновеното частно право. И въ слѣдствие на туй, ние трѣбва да бѣдемъ още по-внимателни, когато искаме да въведемъ тази реформа въ нашето отечество.

Прѣдметъ на административното право е прерогативата на администрацията — така говорятъ авторитѣ, които ми сѣ паднали на рѣка. Администрацията си има своя прерогатива; административна функция е: това, което не е сѣдебно, което не принадлежи на сѣдебната власт; това, което не е законодателно, това, което не принадлежи на законодателна власт. Тя е повикана да живѣе, да има инициатива, прѣди всичко, а не както сѣдебната, дѣто нѣма инициатива, дѣто чакатъ двѣ страни да заспорятъ и сѣдѣтъ да каже, кой е правъ, има ли извѣстно спорно правоотношение, съществувало ли е или не, и, като го констатира, да каже: послѣдствията по закона сѣ тѣзи и тѣзи. Но сѣдѣтъ нѣма никаква инициатива, или, ако я има, то е изключение. Въ администрацията е наопаки: на първо мѣсто свой инициативата. Правителството трѣбва да работи. Правосѣдието може да спре извѣстно врѣме, законодателството сѣщо може да спре извѣстно врѣме, но ако администрацията спре, то значи сърцето на човѣка да спре да бие; тая държава не може да спре, тя трѣбва постоянно да тупти, да работи, иначе тя ще умре.

Щомъ това е тѣй, азъ напълно си обяснявамъ желанието на правителството да отдѣли обикновеното правосѣдие отъ административното. Въ сѣщото врѣме съзнавамъ, че административното правосѣдие се нарича така само заради туй, защото ще има органи по подобие на обикновеното правосѣдие, и защото има една традиция; по традиция тѣ сѣ поне отъ авторитѣ наричани административни сѣдилища. И въ Германия ги наричатъ вече сѣдилища, както се изрази тукъ г. Бобчевъ, Verwaltungs-gerichtshof, което

значи сѣдѣ въ управлението. Това въ Франция го нѣма още. Французитѣ не ги наричатъ сѣдилища, освѣтъ авторитѣ имъ, и въ закона си ги наричатъ conseil de préfecture и conseil d'Etat; прѣди всичко, сѣдѣтъ има свое отдѣление section de contention. Още нѣма такъвъ терминъ да се каже, че това е правосѣдие и, помоему, по-правилно е да се нарича друго-яче, защото, въ сѣщность, това не е правосѣдие; само спорятъ за административни прерогативи, за правоотношения, които не влизатъ въ понятието на законодателната или сѣдебната власт. Истина, че въ нѣкои държави има и правосѣдни функции: и въ Франция ги има, и въ Русия ги има, и въ нашата Румелия ги имаше. Когато държавата има прѣдприятия или отчуждавания, тѣзи двѣ функции сѣ вземали административнитѣ сѣдилища, и въ Франция тия сѣдилища иматъ и досега една функция — за отчуждаванията мисля, че я отмишниха, не зная точно, но на всѣки случай ги иматъ, затуй иматъ и сѣдебни функции. А у насъ, както е проектътъ, азъ не виждамъ абсолютно нито една сѣдебна функция. Може-би уважаемиятъ г. министъръ или нѣкой другъ ораторъ ще ни освѣтли по този въпросъ, но въ проекта нѣма прѣдвидени сѣдебни функции. И не само че нѣма, но дава на сѣда и много административни функции, които другадѣ не даватъ. Това ми се вижда една голѣма погрѣшка. Щомъ нашиятъ законопроектъ приема, че тѣзи сѣдилища сѣ нужни у насъ, особено ги приема за тѣй нареченитѣ actes d'attribution, той трѣбваше поне да ги отдѣли отъ сѣдилищнитѣ и отъ другитѣ административни юрисдикции. Азъ така схващамъ този въпросъ, и ако комисията ще може да ги отдѣли, ще бѣде славно. Защото, казахъ, законопроектътъ не ги отдѣля, а ги остава тѣй. Така, напр., да вземемъ нашитѣ административни закони, да взема единъ примѣръ отъ градското общинско управление. Напр., бирникътъ и контрольорътъ трѣбва да дадатъ отчетъ, смѣтка за бюджетното упражнение. Това е административна функция *par excellence*. Добръ. Отъ тамъ въпросътъ ще отиде въ Сѣтната палата; послѣдната ще иска обяснения отъ бирника или контрольора; той ще даде или не, слѣдъ което тя ще каже да или не. Слѣдъ това, който не е доволенъ, ще отиде въ Върховния касационенъ сѣдѣ, очевидно по касационенъ редъ, защото законътъ е създаденъ отъ демократитѣ въ 1911 г. и още нѣмаме практика. Очевидно, казвамъ, въ Касацiонния сѣдѣ ще отиде по касационенъ редъ, а не по апелъ. Е добръ, какво е това? Това е една функция, която пакъ ще си остане, както законопроектътъ говори въ мотивитѣ, тѣй както си е въ сѣдилищата. Ако пакъ я прѣпратите въ Върховния административенъ сѣдѣ — защото въ единъ членъ отъ законопроекта е казано, че окончателнитѣ рѣшения на чисто административнитѣ юрисдикции, както и на смѣсенитѣ, ще вървятъ по касационенъ редъ въ новия сѣдѣ — тогава ще бѣде много странно: Върховниятъ касационенъ сѣдѣ да държи едно постановление и Върховниятъ административенъ сѣдѣ да му го отмишнi. Това е странно нѣщо, това не трѣбва да се смѣсва помоему. Върховниятъ касационенъ сѣдѣ навсѣкѣждѣ ще бѣде върховенъ и единъ административенъ сѣдѣ не може да отмишнi неговитѣ рѣшения, а пакъ по законопроекта ще излѣзе, че може — тѣй излиза, защото въпросътъ не е проученъ и разрѣшенъ съобразно съ нашитѣ закони. Вижда се, че инакъ, теоритически, е доста проученъ; както самиятъ докладъ, така и г. докладчикътъ виждаме да ни цитиратъ: Дюкрокъ, Шалъ, Блуңчи — много автори, но това не е достатъчно. Трѣбва всичкитѣ наши административни закони да се проучатъ, да се видятъ компетенцитѣ, да се раздѣлятъ чиститѣ и смѣсенитѣ административни юрисдикции, и комисията или законодателътъ да каже, кои отъ тѣхъ ще прѣпрататъ въ новитѣ

органи, кои може да остави въ тѣхъ, и кои може да изпрати само на съдебната палата. Нищо подобно нѣма, а отъ тамъ ще излѣзе голѣма неразбория. Напр., вземете сега закона на г. финансовия министъръ върху прихода; тамъ има органъ за налагането на данѣци; ще имате една комисию, която ще бѣде първоначална; ще се оплатете на втората, контролната, и слѣдъ това ще отидете прѣдъ върховната, която се състои отъ органи *par excellence* административни: главниятъ секретаръ, началникътъ на отдѣление на прѣмитъ данѣци, единъ прокуроръ, единъ съдия отъ касацията — фигура. Е добръ, слѣдъ като се рѣшатъ тѣзи работи въ третѣ инстанции, както се казва тукъ, всѣки административенъ актъ въ окончателна форма отъ чисто административна или смѣсена юрисдикция ще отиде тамъ. Значи, ще има четвърта инстанция.

Министъръ П. Абрашевъ: Не.

Х. Поповъ: Ами какъ ще бѣде?

Министъръ П. Абрашевъ: Тия дѣла отиватъ на право въ Върховния административенъ съдъ, а не въ Върховния касационенъ съдъ.

Х. Поповъ: Кой казва?

Министъръ П. Абрашевъ: Азъ Ви казвамъ.

Х. Поповъ: Азъ ще Ви прочета текста да видите, че не е тѣй. Вие не сте го чели, тогава.

Министъръ П. Абрашевъ: Интересно!

Х. Поповъ: Може да го разбирате тѣй, но интересно е, какъ ще го разбираме ние, юристите, които не знаеме какво сте мислили вие.

Прѣседателътъ: Моля Ви, г. министре, оставете оратора да довърши рѣчта си и послѣ може да вземете думата да му отговорите.

Х. Поповъ: Заповѣдайте. Чл. 15 (Чете) „Върховниятъ административенъ съдъ се произнася: „1. Като първа и послѣдна инстанция по молбитъ за отмѣна на незаконни административни актове и въобще въ всички случаи, когато законътъ не опрѣдѣля друга подложность.“

Министъръ П. Абрашевъ: Тѣй.

Х. Поповъ: Това разбирамъ. (Продължава да чете) „2. Като апелативна инстанция по жалбитъ противъ рѣшенията на специалнитъ административни юрисдикции и, когато законътъ изрично допуска обжалване по същество прѣдъ административния съдъ“ — за този пунктъ ще говоримъ послѣ — и „3. Като касационна инстанция, по касационнитъ жалби противъ окончателнитъ рѣшения на разнитъ административни и смѣсени юрисдикции въ всички останали случаи.“

Министъръ П. Абрашевъ: Тѣй. Прѣкрасно!

Х. Поповъ: Административна чиста или смѣсена юрисдикция? Сега ще кажа какъ азъ разбирамъ, послѣ вие ми обяснете какво сте разбрали отъ този текстъ.

Напр., смѣсена юрисдикция. Да вземемъ закона за отчужденията: обжалвамъ рѣшението прѣдъ окръжния съдъ по апелъ, отъ тамъ ще иде въ касацията. Това е смѣсена юрисдикция.

Министъръ П. Абрашевъ: Въ касацията нѣма да отиде, направо тукъ ще дойде.

Х. Поповъ: Много хубаво. Тогава, значи, трѣбва да кажете кждѣ ще спре.

Министъръ Т. Теодоровъ: Това е въпросъ на редакция.

Х. Поповъ: Сега, чиста административна юрисдикция по закона на г. министра. Рѣшението на третѣ комисию, които опрѣдѣлятъ данѣка, на-ли е чиста административна юрисдикция, кждѣ ще иде? Казано е, че комисията окончателно рѣшава, щомъ рѣшенята сж окончателни, трѣбва тукъ да дойдатъ.

Министъръ Т. Теодоровъ: Въ закона за данѣка върху приходитъ ще се опрѣдѣли. Твърдѣ е възможно да отидатъ въ административния съдъ.

Х. Поповъ: Тамъ ще може да се опрѣдѣли, защото законопроектътъ още не е миналъ; но вземете закона за градскитъ сгради. И тамъ е така: до министра, оттамъ-нататкъ кждѣ ще иде, не се казва. Слѣдъ третата инстанция ще дойде тукъ. Тукъ се изисква бързина, а административното право не дава никждѣ повече отъ двѣ инстанции. Това трѣбва да го сведете. Вземете чл. 53 отъ закона за минитъ; напр., когато единъ концесионеръ иска отъ одного земя, който не я дава, правителството ще я вземе и ще каже на концесионера да я плати; оттамъ-нататкъ кждѣ ви кара законътъ? Ще идете, каже, въ окръжния съдъ като първа инстанция. Какво значи това? Ще върви нататкъ пакъ въ третѣ инстанция. Ето ви единъ административенъ актъ, който не може да върви въ три инстанции и послѣ да го доведемъ тукъ.

Министъръ Т. Теодоровъ: Г. Поповъ! Щомъ се приеме този законопроектъ и стане законъ, тогава ние ще вземемъ мѣрки постепенно всички други закони съответно да се измѣнятъ. Най-напрѣдъ трѣбва да се установи този органъ на правосъдието отъ закона, а слѣдъ туй, тамъ, дѣто има несъответствия, ще се махнатъ.

Х. Поповъ: Туй ми е именно думата. Че тукъ трѣбва цѣлата система да се прѣработи.

Министъръ Т. Теодоровъ: Това ще стане подиръ приемането на законопроекта.

Х. Поповъ: Първо, данѣчнитъ закони, защото, напр., въ тѣхъ това е една функция, която никждѣ не даватъ на правосъдието, а ние сме я дали. Напр., вземете закона за имотитъ, които се придобиватъ по безвъзмезденъ начинъ. Добръ, опѣняватъ ви ги твърдѣ много и, ако не сте доволни отъ оцѣнката на финансовия началникъ, законътъ ви праща въ съда съ експертиза; съдътъ ще рѣши; питамъ, рѣшението на съда по-нататкъ кждѣ ще иде? Ами тукъ трѣбва да се каже ясно това, защото, иначе, ние не ще знаемъ кждѣ да идемъ, г. Теодоровъ. Съдътъ ще ни каже, че и тѣй може, и иначе, и ще има право, защото не е опрѣдѣлено.

Министъръ Т. Теодоровъ: Той ще ни прати при административното правосъдие само въ ония случаи, въ които специалнитъ закони не разпореждатъ друго. Като се създаде този органъ, всички други закони съответно ще се видоизмѣнятъ въ смисълъ, да прѣпращатъ недоволнитъ тукъ. Разбирате ли системата? Сега не може изеднѣжъ да се измѣнятъ всички закони.

Прѣседателътъ: Г. министре! Най-послѣ, г. Поповъ има свой възгледъ по въпроса и моля да го оставите да се изкаже.

Продължете, г. Поповъ.

Министър Т. Теодоровъ: Обясняваме какъ работата.

Х. Поповъ: Вие обяснявайте както щете. Азъ разбирамъ законопроекта така, както го чета, и бждете увърени, че и другитъ ще го разбиратъ тъй, както азъ го разбирамъ, а не както Вие, защото Вие може да мислите известни нѣща, но тукъ не сте ги изказали. Азъ Ви увѣрявамъ, че кждѣто да пишяхъ въ административнитъ закони, като юристъ, се намирамъ въ едно неопредѣлено положение. Нека да кажатъ и другитъ юристи, какво впечатлѣние имъ прави законопроектъ? Азъ, като народенъ прѣдставителъ, трѣбва да ви изложа тукъ мнѣнието си, че ми прави впечатлѣние на неопредѣленостъ по всички административни въпроси. Вземете, напр., закона за аптекарскитъ концесии: ще дойдете да спорите прѣдъ Върховния медицински съвѣтъ; отъ тамъ кждѣ ще отидете, питамъ азъ? За дрогерийното право сжщо. Кждѣ ще идемъ слѣдъ туй? Тукъ никакъ не може да се опрѣдѣли само съ понятието „окончателнитъ отиватъ по касация. Тамъ, дѣто нѣма текстъ, тамъ направо отиватъ“. Направо отиватъ, ама има постановления, които ще ви спятъ; напр., има и постановления пъкъ, че трѣбва да изчерпите мѣстнитъ административни инстанции: окруженъ управителъ и пр., че послѣ да идете по-нататѣкъ. Това е пъкъ друго начало.

Така щото, като вземемъ всичко това, азъ ви увѣрявамъ, че ще се намѣримъ въ едно много по-неопредѣлено положение, отколкото сме досега. Това е мое мнѣние, най-послѣ, не казвамъ друго. Азъ, като юристъ поне, доколкото въ България единъ човекъ може да бжде срѣденъ юристъ, имамъ тая претенция да кажа, че законопроектъ ми прави такова впечатлѣние. Като почна да чета чл. чл. 10 до 23, виждамъ, че всичкото е разбъркано, и абсолютно нищо не е опрѣдѣлено. Законопроектътъ е съставенъ, безъ неговитъ съставители да сж си дали смѣтка, какво ще стане съ разнитъ закони, които ние имаме вече, съ разнитъ юрисдикции, смѣсена или други, и въ края на крайщата на много мѣста ще излѣзатъ четири инстанции, вмѣсто двѣ.

Министър Т. Теодоровъ: Докато се измѣнятъ съответнитъ закони, тѣ ще бждатъ въ сила.

Х. Поповъ: Всички ще бждатъ въ сила?

Министър Т. Теодоровъ: Да. Затова казахъ, че въпроситъ ще отиватъ въ административнитъ сждилища въ случаитъ, въ които специалнитъ закони не разпореждатъ друго-яче, а останалитъ закони съответно ще се измѣнятъ постепенно.

Х. Поповъ: Тогава, нѣкждѣ всички функции сж дадени. Ние досега, като не сме имали административно сждилище, не сме стояли съ свѣрзани ржцѣ.

Министър Т. Теодоровъ: Именно, дѣто сме стояли съ развѣрзани ржцѣ, сега искаме да ги свѣржемъ.

Х. Поповъ: Само тамъ?

Министър Т. Теодоровъ: Да. Другитъ закони съответно ще се измѣняватъ постепенно.

Х. Поповъ: Ако е тъй, то е друго. Но въ практическия животъ вѣрвамъ да има голѣмо значение това обяснение, ако бѣше дадено отъ г. министра Гешовъ, вносителъ на законопроекта; но при все това, и Вие сте министъръ. Значи, всяко, каквото сжществува досега, докато не се прѣработи, ще си остане както си е; ще си вървимъ, значи, тамъ, дѣто сме вървѣли досега. Слѣдователно, когато новиятъ

законъ се публикува, по закона за градския данѣкъ, напр., отъ министра нататѣкъ нѣма да се отива, защото нѣма законъ.

Министър Т. Теодоровъ: Тѣй.

Х. Поповъ: По закона за отчуждението ще си идете пакъ, както сте отивали досега.

Министър Т. Теодоровъ: Докато не се намѣни законътъ.

Х. Поповъ: Да. По закона за насърчение на търговията има маса постановления; както сте вършили работитъ, тъй ще ги вършите и отсега, докато не излѣзе законъ да ви каже, че ще дойдете прѣдъ административния сждъ.

Министър Т. Теодоровъ: Освѣнъ, ако административнитъ органи нарушаватъ законитъ.

Х. Поповъ: Ами ако не ги нарушаватъ, ние, адвокати, защо ще се оплакваме? Въпросътъ е: като ги нарушатъ кждѣ ще идемъ?

Министър Т. Теодоровъ: Тукъ ще дойдете. Като нарушатъ който и да е законъ, лично ще бждатъ атакувани тѣ, и разпорежданията имъ.

Х. Поповъ: Не ми е ясно!

Министър Т. Теодоровъ: Послѣ ще се улесни.

Прѣдседателъ: Въ комисията въ послѣдствие би могло да се дадатъ по-подробни обяснения; тукъ не е мѣстото да се правятъ измѣнения въ текста.

Х. Поповъ. Азъ не съмъ въ комисията, и затова именно говоря; сѣ нѣщо може да се поправи.

Азъ искамъ да анализирамъ тѣзи членове единъ по единъ. Чл. 10, въ свѣрзка съ чл. чл. 11 и 14, казва: (Чете) „На Върховния административенъ сждъ сж подседни всички спорове противъ административни актове на публичнитъ власти отъ гражданското и военното вѣдомства“. Първиятъ въпросъ, който се повдига тукъ, е какво разбира нашето правителство подъ думитъ „противъ административни актове“: да-ли писмени актове — дѣйствиа, или и бездѣйствиа, защото единъ административенъ чиновникъ често пати, когато бездѣйствува, върши много по-голѣма пакостъ, отколкото когато дѣйствува?

Г. Згуревъ: Разбира се и то.

Х. Поповъ: Да, и едното и другото. — Та прѣдизвиквамъ правителството да се принесе какъ разбира, а пъкъ моля комисията, ако е възможно, да измѣни тая редакция и да редактира члена тъй: на Върховния административенъ сждъ сж подседни всички спорове противъ административнитъ дѣйствиа и ли бездѣйствиа на публичнитъ власти — дѣйствиа или бездѣйствиа, защото често пати за думата „актъ“ се вдига споръ, да-ли е писменъ. Истина административнитъ актове повече сж писмени, но има и неписмени актове. Просто дохожда, върши дѣйствие, което е незаконно, то трѣбва да влѣзе въ това понятие; или пъкъ не върши дѣйствие и, значи, не постѣпва законно. Напр., искамъ паспортъ, не ми го даватъ, искамъ удостоверение отъ кмета, за да продамъ имота си, не ми го дава; искамъ удостоверение, че имамъ право да се избирамъ, казватъ ми: ще ти го издадемъ, слѣдъ като платишъ 200 л., които имашъ да давашъ. Има редъ такива неправилни дѣйствиа. Та, бихъ молилъ правителството да се произнесе, да-ли то разбира така, и, ако разбира така, трѣбва непрѣмѣнно редакцията

да се промѣни — за всѣко незаконно дѣйствие или бездѣйствие на публичните власти да имаме право да се оплаваме.

Слѣдъ това, прави ми впечатлѣние чл. 11: (Чете) „Не сж подсѣдни на административния сѣдъ спороветѣ за гражданско право, които се рѣшаватъ отъ гражданскитѣ сѣдилища (чл. чл. 1 и 2 отъ гражданското сѣдопроизводство), нито дѣлата, подсѣдни на углавнитѣ сѣдилища“, и дотукъ спира. Значи, идеята на законодателя по тѣзи въпроси е: когато сж безспорни, административните въпроси ще си бѣдатъ на администрацията, но другитѣ ще си бѣдатъ, както си бѣха досега — на обикновенитѣ сѣдилища. По углавнитѣ сжщо. Ами по другитѣ — по фискалнитѣ? Тѣ не сж углавни. Ако ли пъкъ правителството счита и тѣхъ за углавни, трѣбва непремѣнно да се обясни, защото, ако е тѣй, тогава ще се разсѣждава, че само колкото първиятъ и вториятъ членъ обниматъ, толкова ще бѣдатъ, а по-нататѣкъ фискалнитѣ дѣла ще минатъ вече тукъ, въ новото учрѣждение. Но не сж само тѣзи; има и други освѣнъ фискалнитѣ дѣла, и тѣ ще минатъ тамъ, въ новото учрѣждение. Това обаче противорѣчи на мотива, че всичко си остава старото, *statu que*, докато не излизе новиятъ законъ. Това е голѣмо противорѣчие.

Като минавамъ на чл. 14, виждамъ съвършенъ хаосъ — не може човѣкъ да се справи: (Чете) „Не подлежатъ на оспорване прѣдъ Върховния административенъ сѣдъ висшитѣ правителствени актове (*actes de gouvernement*)“. И г. Илия Бобчевъ напразно се мъчеше да ни даде опрѣдѣление на *actes de gouvernement*. На това понятие не можахъ да дадатъ опрѣдѣление такива автори като Йелинека и като самия Ориу, който ни се чете тукъ. И той не може да даде опрѣдѣление, и затова понеже се е намѣрило това въ французкия текстъ, който текстъ е мъчителъ, който е цѣла една теория, съвѣта да ги изчислимъ, и послѣ да оставимъ на Tribunal de conflits, той да бѣде авторитетътъ. Но това противорѣчи на туй, че едно изпълнително учрѣждение не може да има законодателна властъ. Много добръ му отговарятъ. Въпросътъ за *actes de gouvernement* е единъ въпросъ, който не може да се опрѣдѣли. А въ „Revue de droit public“ се казва: третата република съ това се гордѣе, че изплати тѣзи *actes de gouvernement* отъ вътрѣшната политика и ги остави само въ външната, и то не за всички, а само за известни дѣла. То бѣше по процеса на Картона, ако сте чели, въ Хаити. Английскитѣ консулз не ше да целебрира единъ французинъ, който по-рано се оженилъ за една, и, слѣдъ като се развелъ, отново иска да се жени за нея, понеже се съгласили. Тамъ мѣстнитѣ закони не позволяватъ това нѣщо, а французкитѣ позволяватъ. Картонъ не му далъ това право. Човѣкътъ дохожда тукъ, прави разноси и целебрира, и послѣ повдига процесъ да му платятъ разноситѣ, задѣто не му позволяватъ. И какво става? Министерътъ на външнитѣ работи казва: това е *acte de gouvernement* — туй се рѣши лани въ м. ноември — тѣй като това е *raison d'Etat*, за въ полза на правителството, защото тамъ, ще се възмути мѣстното население, и азъ не мога да вървя противъ законитѣ. А сѣдѣтъ му каза: не, Вие сте ордие по status, чиновникъ, трѣбваше да го изпълнитѣ непремѣнно, това не е *acte de gouvernement*. Виждате, французкитѣ умове спорятъ и едвамъ рѣшаватъ тѣзи въпроси, а пъкъ ние, какъ ше ги рѣшаваме, не знаемъ. Още отсега мога да прѣдскажа, че това ще бѣде единъ туманъ, единъ хаосъ; като дойде клиентътъ, ше му кажемъ: когато чувешъ рѣшението, тогава ше знаешъ какво е рѣшилъ сѣдѣтъ — и ние адвокатитѣ не ше знаемъ какво ше рѣши сѣдѣтъ.

Министъръ Т. Теодоровъ: Ако въ Франция не сж могли да опрѣдѣлятъ. . .

Х. Поповъ: Най-добръ ще бѣде да го махнемъ, или пъкъ да кажемъ, че по вътрѣшната политика го нѣма.

Министъръ Т. Теодоровъ: Юриспруденцията на административния сѣдъ ше го опрѣдѣли, както е въ Франция, защото и вие сами признавате, че никой не може да опрѣдѣли границитѣ.

Х. Поповъ: Затова да го нѣма.

Министъръ Т. Теодоровъ: А-а-а?

Х. Поповъ: Защото вие казвате *actes de gouvernement* и повече нищо, а не казвате, кѣдѣ ше го прилагате и вънъ и вътрѣ. Съгласни ли сте да приемете, че не сж *actes de gouvernement* тѣзи, които искатъ одобрение за произвеждане на избори, за свикване или разпуцане на камарата и пр.? *Acte de gouvernement* е обявяването на независимостта.

Министъръ П. Абрашевъ: Въ мотивитѣ сж изброени нѣколко такива актове.

Х. Поповъ: Това знае всѣки, но кажете за вътрѣшната политика, кое ше смѣтате *actes de gouvernement* и кое не. Азъ прѣдлагамъ поне да има едно нѣщо, такова горѣ-долу, по което да се ръководи практиката, да отдѣлимъ това, което французитѣ наричатъ *actes d'administration*, когато чиновникътъ е вързанъ съ закони и не може да шавне, освѣнъ ако ги наруши. Тамъ нѣма *actes de gouvernement*.

Министъръ Т. Теодоровъ: Нѣма да има.

Х. Поповъ: Тогава да изхвърлимъ едната областъ: тукъ нищо не се вижда. Подиръ това, всѣчки тѣзи актове, които ше иматъ нужда отъ одобряване или неодобряване на камарата и които сж отъ нейна компетентностъ, макаръ да сж висши актове — каквито и да сж даже актове — пакъ да не се считатъ *actes de gouvernement*. Тѣ сж двѣ области, които практиката ше опрѣдѣли. Тукъ, обаче, нищо не се говори, и затуй азъ прѣдизвиквамъ, който отъ васъ, министритѣ, говори, да каже какъ правителството разбира. Това ше бѣде твърдѣ полезно за насъ, защото иначе бихме се намѣрили въ твърдѣ голѣми мъжнотии.

Прави ми сжщо голѣмо впечатлѣние втората алинея на чл. 15: (Чете) „Като апелативна инстанция по жалбитѣ противъ рѣшенията на специалнитѣ административни юрисдикции, когато законътъ изрично допуца обжалване по сѣщество прѣдъ административния сѣдъ“. Това, вижъ, въ Франция го разбирамъ, защото тамъ се казва: по апелъ ше подлежатъ тѣзи, направо ше подлежатъ тѣзи. Какво значи, сега, у насъ туй постановление, „когато законътъ казва“. Значи, въ бѣдѣще ше казва, засега ни единъ законъ не казва и не може да казва, че ше го прати на Върховния административенъ сѣдъ. Тогава по-хубаво би било да се каже тѣй: като апелативна инстанция по жалбитѣ противъ рѣшенията на специални административни юрисдикции, когато законътъ въ бѣдѣще ше опрѣдѣли това. Инакъ, би казалъ човѣкъ, че туй нѣщо е просто прѣписано отъ френския текстъ, което тамъ има голѣма смисълъ, а тукъ нѣма.

Друго едно нѣщо, което ми прави тукъ впечатлѣние, е чл. 29. За да се явите прѣдъ Върховния административенъ сѣдъ, трѣбва 20 л. депозитъ. Това, казва проектътъ, е, за да се въздържатъ

хората да не отиват да се плачат напразно. То е много добър мотив, но има и друго: то затваря вратата на всички оплаквания, които нямат голяма цена, ...

Министър Т. Теодоров: Които не струват 20 л.

Х. Попов: ... които не струват 20 л. като икономическо благо, но които може да струват 200 или 2.000 л., или сж неопънни като благо юридическо и като право конституционно. А вие имъ затваряте вратата. Прѣдставете си, напр., единъ съвѣтникъ въ село глобяватъ три пѣти, правилно или неправилно, и сега, за да обжалва това тукъ — понеже другадъ не може да отива споредъ нашитъ закони, тъй като го глобяватъ съ по 10 л. — струва ли той да тури 20 л. и да дойде тукъ? Това има голямо значение за общинското самоуправление. Азъ мисля за въ бѣдѣ главното значение на този институтъ ще бѣде при облагането на данѣцитъ. Правилно или неправилно ще се облагатъ, гражданитъ ще се обжалватъ, ако дадете на този административенъ сждъ такава институция, за каквато говори прѣждеговорившиятъ ораторъ, ако не му дадете, нѣма смисълъ. Въ Франция отъ 400.000 жалби 320.000 сж само противъ неправилното облагане на хората. Кон ще се обжалватъ? Тѣзи, които сж бѣдни, или, ако не сж бѣдни, чувствуватъ, че е направено неправда, по отношение на тѣхъ. Въ сжщностъ облагането може да струва 20 или повече лева. Тѣ ще се борятъ по принципъ, но вие имъ затваряте вратата. Богатиятъ ще каже: дѣто за 10 л. тукъ ще се вдира споръ, по-добъръ ще ги платя, и нѣма да се разиравамъ. Тѣй щото, казвамъ, срѣщу мотивитъ въ доклада азъ изтъквамъ този мотивъ, и бихъ желалъ да бѣде безплатно всичко. То асж има и друга цѣль. Тѣзи 20 л. нѣма да принесатъ много на съкровището, а ще принесатъ голяма полза на народа.

Другъ единъ въпросъ ми прави впечатление — чл. 5, както азъ го разбирамъ. (Чете) „Дисциплинарната властъ надъ сждитъ се упражнява отъ общото събрание на административния сждъ, подъ прѣдседателството на министъръ-прѣдседателя. Дали това се отнася за обикновенитъ сждии, нашитъ досега сжществуващи сждии, или само за сждитъ отъ Върховния административенъ сждъ?

Министър П. Абрашевъ: Само за сждитъ отъ Върховния административенъ сждъ.

Х. Поповъ: Но не се разбира тъй. Азъ искамъ така да го разбирамъ, но не мога, защото тукъ е казано така: (Чете) „Дисциплинарната властъ надъ сждитъ се упражнява отъ общото събрание на административния сждъ подъ прѣдседателството на министъръ-прѣдседателя“.

П. Пешевъ: Касае се за сждитъ въ Върховния административенъ сждъ. Това е законъ само за Върховния административенъ сждъ.

Х. Поповъ: Ако тъй се разбира, тогава мѣстото на този членъ не е тукъ; той трѣбва да влиза въ компетентността, именно въ § 2. Въ § 2 отъ чл. 10 до чл. 23 се говори за компетентността, и чл. 5 нѣма мѣсто между устройството. Но то е малка грѣшка. На всеки случай, азъ я правя, за да се тури този членъ при компетентността.

Министър Т. Теодоровъ: Сега е по-намѣсто.

Х. Поповъ: Защо?

Министър Т. Теодоровъ: Друго е компетентностъ, друго е дисциплинарна властъ. Последната влиза въ организацията.

Х. Поповъ: Не е устройство.

Министър Т. Теодоровъ: Именно въ устройството тя трѣбва да влиза.

Х. Поповъ: Тя е една компетентностъ. Азъ намирамъ мѣстото ѝ тукъ. Прочее, азъ намирамъ, че членоветъ трѣбва да слѣдватъ така: 10, 11, 14, 15, 16, 17, 18, защото, макаръ че по-първитъ членове — 1, 10, 11, говорятъ за компетентностъ, послѣ чл. 14 говори пакъ за компетентностъ, а между тѣзи членове се говори за друго. Чл. 12 трѣбва да стои по-назадъ, защото въ него се говори, че когато въ едно производство прѣдъ административния сждъ се възбуди въпросъ отъ други характеръ, той се праща на сждилищата, углавно или гражданско, а послѣ, въ слѣдующитъ нѣколко члена, пакъ се говори за компетентностъ. Ако се наредятъ така, както азъ казвамъ, ще бѣде по-добъръ.

Другъ единъ въпросъ, който ми прави впечатление, е въпросътъ за „висока длѣжностъ“ въ чл. 3 — „който е занимавалъ висока длѣжностъ“. Това понятие трѣбва да се опрѣдѣли: какво ще разбираме подъ „висока длѣжностъ“? Азъ бихъ прѣдложилъ да се опрѣдѣли, че висока длѣжностъ е тази, на която се назначава съ указъ.

Министър Т. Теодоровъ: Не е достатъчно.

Х. Поповъ: Ами какъ тогазъ? Значи, пакъ ще зависи отъ усмотрѣнието на почитаемото правителство и на министритъ.

Въ заключение трѣбва да кажа, че този законопроектъ по идея е добъръ, гони една реформа. Доста трудъ е положено, но нашитъ закони не сж прочени. Този законъ не е приспособенъ тъй, както трѣбваше да бѣде, съгласно дѣйствиущитъ ни днесъ административни закони. Това е моето мнѣние. Второ, този законопроектъ непрѣмѣнно трѣбва да допусне мѣстни административни органи, и тѣ да бѣдатъ тѣй несмѣняеми, както и органитъ на Върховния административенъ сждъ. Тѣзи мѣстни сждилища да взематъ всички функции, които сж чисто административни, да ги отнематъ отъ обикновенитъ сждилища и да ги взематъ тѣ, освѣнъ тамъ, където камарата нѣма да се съгласи, не затуй, че по теория не сж отъ тѣхната компетентностъ, а затуй, че има още нѣкакъвъ страхъ, както, напр., по изборитъ. Сега, както знаете, въ Франция въ Conseil d'Etat отиватъ тѣзи избори, които съответствуватъ на нашитъ окръжни, а другитъ — d'arrondissement, общински — отиватъ въ Conseil de préfecture. Всички фискални дѣла отиватъ тамъ и всички рекламации, на извѣстни търговци, които, напр., по закона за насърчение индустрията, искатъ да се ползватъ и иматъ право да се ползватъ отъ общитъ или обикновени облаги или отъ една индустриална концесия, която се дава, но пъкъ има срокове: ако не почнатъ, ще имъ отнематъ концесията. Най-хубаво е, всички тѣзи работи да дойдатъ въ тѣзи органи. Тогава нашитъ сждилища ще си останатъ по възможностъ сждилища, и ще имъ се даватъ само такива административни функции, за изпълнението на които администрацията не е още спечелила това довѣрие, което трѣбва да има. Така като се постави, казвамъ, този законъ, той може да бѣде полезенъ за нашата страна. Обаче, ако си остане, както е сега, само Върховенъ административенъ сждъ, и остане statu quo-то — да се роди за въ бѣдѣ, моето мнѣние е, че този законъ ще внесе много по-голяма

разбърканост въ нашитѣ понятия, отколкото тя е била досега.

Прѣдседателъ: Има думата новозагорският народен прѣдставител г. Василъ Константиновъ.

В. Константиновъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Когато настоящето коалиционно правителство пое властта, ние съ нетърпѣние очаквахме да чуемъ, съ каква платформа ще излъже то прѣдъ българското общество, и да оповѣсти, кои обществени въпроси сж надрѣли, за да ги вземе подъ свое покровителство и да осъществи, да узакони разрѣшението имъ. Между точкитѣ отъ платформата, съ която излъже коалиционното правителство, имаше двѣ мили, двѣ симпатични точки, които привлѣкоха вниманието на цѣлото българско общество; тѣзи двѣ симпатични точки отъ платформата бѣха пропорционалната система и административното правосъдие. Азъ вѣрвамъ, г-да, че никой отъ васъ не ще откаже сериозността, полезността и наложителността на тѣзи двѣ точки за българския общественъ животъ. Ето защо ние, когато трѣгнахме да агитираме между населението, най-радостно пропагандирахме тѣзи двѣ точки — па вѣрвамъ, че и вие сте ги пропагандирали — прѣдъ своитѣ избиратели, като изхождахме отъ убѣждението, че, ако дѣйствително тѣ се реализиратъ, ще докаратъ едно благо за цѣлия български народъ. Едната отъ тѣзи точки, именно пропорционалната система, приехме вече на първо четене миналата срѣда. Азъ мисля, че съ приемането на пропорционалната система XV-то обикновено Народно събрание ще впише въ своитѣ анали една отъ най-крупнитѣ работи за обществения ни животъ. Сега иде редъ на втората точка, именно административното правосъдие.

Г. г. народнитѣ прѣдставители, особено тия отъ болшинството, трѣбва да бждатъ много внимателни, когато ще се прокаратъ и двѣтѣ тѣзи точки, защото всѣка една грѣшка нѣма да се тегли отъ лѣвицата, но ще бжде вписана въ грѣхъ на болшинството. Ако ние си отваряме очитѣ и изкараме дѣйствително нѣщо усъвършенствувано, нѣщо, което да прилегне като една хубаво скроена дреха върху снагата на българския народъ, на държавния организъмъ, ние ще спечелимъ заслугитѣ, защото ще кажатъ: коалицията, подъ мадрото управление на нейния шефъ, г. Гешовъ, извърши такива крупни работи, които правятъ честь на управлението. Ето защо, азъ се обръщамъ най-много къмъ болшинството и го моля хубаво да си отваря очитѣ по тоя законопроектъ. И защо се отнасямъ къмъ васъ да си отваряте очитѣ? Защото, г-да, ние влизаме въ една материя отвлѣчена, ние влизаме въ една работа, която на практика никога не сме пробвали, ние влизаме въ една материя, която, за жалостъ, мнозина я чука за пръвъ пътъ, когато тя се обяви въ платформата на коалиционното министерство. Ние нѣмаме българска литература по този въпросъ, а мнозинството отъ насъ не можемъ да се ползуваме отъ чужди езици, за да видимъ, какво сж написали по този въпросъ западнитѣ умове. Ние едва-ли имаме въ нашата литература двѣ, три или най-много петъ статии по този тъй крупенъ, тъй интересенъ и жизненъ въпросъ. Ето защо, и да говоримъ, ще говоримъ, ей-тъй, неутвърдено, малко съмнително; затова трѣбва да си отваряме очитѣ.

Когато въ моята агитация проповѣдвахъ за тази точка, азъ смѣтахъ, че въ България ще се създадатъ такива органи или такива административни сѣдилища, които съ една, тъй да се каже, свѣтлавица бързина да разрѣшаватъ онѣзи въпроси, които засѣгатъ публичнитѣ права на българскитѣ граждани, и въ сѣщото време да наказватъ онѣзи

органи, които сж имали куража да направятъ това посѣгателство, това нарушение на публичнитѣ права на гражданитѣ. Ето защо, азъ бѣхъ усърденъ въ своята проповѣдь, въ пропагандирането, непрѣмънно да се възприеме административното правосъдие.

Има ли належаща нужда, г. г. народни прѣдставители, отъ възприемането на административното правосъдие? Не ще съмнѣние, че тази нужда е вече надрѣла, и ще трѣбва да се задоволи. Защо? Защото, когато се създаде нашата държава, нашитѣ частноправни отношения или права отъ частното право се опрѣдѣлиха отъ нашитѣ граждански закони, и въ България всѣки знае вече, като какви частни права може да притежава и съ една усърдностъ си ги пази. Създадохъ се редъ дисциплини, къмъ които всѣки гражданинъ може да се отнесе, за да иска удовлетворение за нарушението на тѣзи частни права, и по такъвъ начинъ той въ тази областъ е осигуренъ. Създадохъ се граждански и уголовни сѣдилища, въ които той, ако и не бърже, но все-таки, въ края на крайщата, намира удовлетворение за онѣзи свои права, които сж нахвърнени отъ частнитѣ български граждани. Обаче, на тѣзи сѣдилища българската държава даде още много други функции, които не сж изключително сѣдебни — прѣдаде имъ смѣсени административни и даже чисто административни функции. Ние, които не сме хубаво възпитани, които постоянно създаваме крамоли помежду си, ние, които постоянно създаваме нарушения на частнитѣ си права, натрупахме по наша инициатива българскитѣ сѣдилища съ много материалъ, съ много дѣла. Дойде и държавата, та имъ прѣдаде и други функции, и по такъвъ начинъ нашитѣ сѣдебни учрѣждения се натрупахъ тъй, щото човѣкъ бива честитъ, ако може въ петъ години да види края на едно свое дѣло, а има дѣла, които и въ продължение на 20 години едва се свършватъ. Тази бавностъ, тази прѣтрупаностъ на нашитѣ сѣдилища съ чисто административни актове създава броженито, създава желанието у насъ да се създадатъ нови сѣдилища, на които да се придадатъ сѣдебно-смѣсенитѣ и чисто административнитѣ функции. Ако въ другитѣ държави, които сж напреднали много повече отъ насъ, дѣто има възпитани административни органи, които високо цѣнятъ своето положение и отбиратъ функцията, която имъ е дадена за изпълнение, ако въ другитѣ държави, казвамъ, хората сж принудени да създадатъ, край сѣдебнитѣ учрѣждения, и чисто административни сѣдилища, не ще съмнѣние, че ние, които сме останали назадъ, които, право да си го кажемъ, нѣмаме такива чиновници, които съ достоинство, съвѣстно да изпълняватъ своитѣ длѣжности — имаме ги, дѣйствително, но сж по-редко — ние имаме по-голяма нужда непрѣмънно да прибѣгнемъ до създаването на тѣзи административни сѣдилища, за да може и тази материя, която не може тъй бърже да се разрѣшава, да намѣри своето бързо и полезно разрѣшение. Законопроектътъ, който ни се прѣдлага, иде да удовлетвори тази именно надрѣла нужда. И ако, г. г. народни прѣдставители, погледнете на мотивитѣ, които сж изложени и придружаватъ този законопроектъ, вие ще дойдете до убѣждението, че съставителитѣ на този законопроектъ не сж погледнали леко на задачата си, а, наопаки, събрали сж всичко цѣнно, което, споредъ тѣхъ, е полезно за страната и сж ни го прѣдставили.

Нарушенията, г. г. народни прѣдставители, които досега сж правени отъ страна на отдѣлнитѣ органи — било отъ страна на отдѣлнитѣ изборни учрѣждения, каквито сж градскитѣ и селскитѣ общински съвети, било отъ отдѣлнитѣ административни учрѣждения — тѣзи нарушения дълбоко засѣгатъ интереситѣ на българскитѣ граждани не само въ

материално отношение, но и въ неговитѣ публични права. Обаче въ законопроекта, като се прѣдвижда само единъ висшъ административенъ съдъ, не сѣ указани всичкитѣ, дори и най-малкитѣ случаи, които трѣбва да бждатъ подлежащи нему. Има нарушения, които сѣ тѣй въпиющи, които се случватъ тѣй често, щото изкарватъ човѣка изъ търпѣние, а той нѣма кждѣ да се оплаче. Напр., нарушенията, които се създаватъ по чл. 72 отъ закона за градскитѣ общини, дѣто е дадена дискреционна властъ на кмета въ община до 10 хиляди жители да глобява съ 25 л., а въ такава съ 10 хиляди и повече жители да глобява до 50 л. Знаете ли, г. г. народни прѣдставители, какви крупни злоупотребления ставатъ съ приложението на този членъ и колко несправедливо се прилага? А между това българскитѣ граждани нѣматъ възможностъ никждѣ да се оплачатъ, защото това е една глоба, едно безапелационно право. И за това безапелационно право какъ оставатъ вратитѣ на административния съдъ затворени и ние не ще можемъ да отидемъ да искаме въ едно скоро врѣме да се отървемъ отъ партизанлъка, отъ гонението, отъ отгъщението на единъ изборенъ чиновникъ, който има тази дискреционна властъ да глобява. Случвало се е въ продължение на една година единъ гражданинъ да се е глобявалъ 20 пѣти; 20 пѣти по 25 л., тѣ сѣ 500 л. глоба, и тази глоба я събиратъ безъ да има мѣсто, кждѣто човѣкътъ да се оплаче, да иска отгъщението ѝ. Вѣрно е, че по чл. 55 отъ закона за селскитѣ общини, на селския кметъ не е дадено по-голъмо право да глобява, освѣнъ отъ 1—6 л.; но ако наложи глоба 10—20 пѣти на единъ човѣкъ, той може да го съсипе икономически, а между това и за този човѣкъ нѣма отворени врата, кждѣто да се оплаче. Така сѣщо и кметовѣтъ, и секретаръ-бирницитѣ сѣ изложени на сума злоупотребления, отъ страна на окръжнитѣ управители и околийскитѣ началници. Прѣдпшнатъ на единъ кметъ да извърши извѣстно нѣщо, чакатъ не чакатъ да отговори, казватъ той наруши чл. 73, и хопъ, взематъ че изпратятъ единъ чиновникъ или самитѣкъ околийскитѣ началници отива и изпѣлява за смѣтка на общинския кметъ тази прѣписка, взема му пѣтни и независимо отъ това го глобява. Ето и на това трѣбва да се намѣри единъ лѣкъ, а този лѣкъ ние не го виждаме.

Министъръ Т. Теодоровъ: Има го въ чл. 15, пунктъ втори. Тамъ се разрешава този въпросъ.

В. Константиновъ: Изобщо, г. г. народни прѣдставители, чл. 15 е съ много общо съдържание. Вѣрно е, че въ юриспруденцията не могатъ да ставатъ казуистични разпорѣждания, обаче, ние се намираме прѣдъ единъ законъ, който сега създаваме и, слѣдователно, до онзи моментъ, до когато ние не направимъ съответнитѣ измѣнения въ всичкитѣ административни закони, като захванемъ отъ фискалнитѣ и други закони, до него моментъ въ чл. 15 ние трѣбва да бждемъ малко казуистични, като опишемъ, току-речи, всички възможни случаи, които трѣбва да фигуриратъ ясно и точно, за да може не само единъ адвокатъ, ами и други — както, напр., самостоятелнитѣ учрѣждения — когато искатъ сами да обжалватъ нѣщо или да се отнесатъ до административния съдъ, да знаятъ какъ да постѣпятъ. Понеже въ нарушенията отъ страна на административната властъ има и много малки нарушения, то онова разпорѣждане въ новия законопроектъ, че който се отнесе до административния съдъ трѣбва да депозира една сума отъ 20 л., е много тежко. Много справедливо забѣлзва г. Поповъ, ние само за това, че ще внесемъ повече, за да потърсимъ удовлетворение, нѣма да се отнесемъ до съда, макаръ и да виждаме, че съ насъ се из-

вършва една несправедливостъ. Така щото, това разпорѣждане на закона, съ което се иска да се депозиратъ 20 л., азъ съмъ на мнѣние да се прѣмахне и да не се иска никакво влягане на сума, защото ние се оплакваме не отъ частни лица, ние се оплакваме отъ административни разпорѣждания, отъ чиновници, служители на държавата. Слѣдователно, за да можемъ да се оплакваме отъ тѣхнитѣ беззакония, ние трѣбва да бждемъ освободени отъ всѣкакви барии, отъ всѣкакви такси, марки и влогове. Ние се боримъ просто съ властѣта, която ни е онеправдала, слѣдователно, винаги трѣбва да ни бждатъ отворени вратитѣ, безъ да имаме каквито и да е материални загуби отъ наша страна.

Взгледътъ, който се прокарва въ този законопроектъ, щото административнитѣ сѣдилища по своя инициатива да събиратъ доказателствата, тѣ да развиватъ въобще процеса, да не стоятъ сгърнати, както стои гражданскитѣ съдъ, е възгледъ много справедливъ. Да се остави на този съдъ, който има възможностъ отъ тѣзи учрѣждения, които сѣ създали тази injuria, тѣй да се каже, да събере всички доказателства, този възгледъ е правъ.

Но не е достатъченъ единъ Върховенъ административенъ съдъ, г. г. народни прѣдставители. Ако ние виждаме въ нашитѣ съдебни учрѣждения дѣлата да сѣ натрупани, и ние не можемъ да се доберемъ въ нѣколко години до свършването на едно дѣло, тукъ, въ административния съдъ, дѣто областѣта, тѣй да се каже, е много по-широка, отколкото частно-правната, ние слѣдъ недѣлга практика ще видимъ, че въ този съдъ ще се набератъ толкова много дѣла, толкова много въпроси, щото той ще се обрѣмени и неговитѣ похвати нѣма да бждатъ по-бързи, отколкото сѣ били досега тия на съдебнитѣ инстанции. Ето защо, споредъ мене, би било много по-добъръ, ако въ всѣки единъ окръгъ се създадѣше единъ окръженъ административенъ съдъ, на който, като първа инстанция, да бждатъ подсъдни всички ония нарушения отъ страна на властѣта, отъ страна на органитѣ ѝ, които засѣгатъ интереситѣ на българския гражданинъ или му нанасятъ загуба до 1.000 л., и оттамъ-пататѣкъ, по апелъ да отидатъ въ Върховния административенъ съдъ. Обаче окръжнитѣ административенъ съдъ да бжде като касационна инстанция на всички нарушения до 100 л. Съ това бждете увѣрени, нѣма да се създаде много голѣмъ разходъ на държавата; нѣма да се натрупа въ Висшия административенъ съдъ безмѣрно много работа — което ще ни накара да не отиваме даже тамъ, ами просто да прѣтърпимъ всички закононарушения, които ни се причинятъ — и ще създаде една бързота въ отправянето на всички дѣла по административното правосѣдие. А бързотата е онова, което ще даде най-доброто удовлетворение, защото онзи, на когото е нарушено извѣстно право и който иска да се възмезди, възмездява се само тогава, когато намѣри едно бързо правосѣдие, което му възстановява нарушеното право.

(Прѣседателското мѣсто се заема отъ подпрѣседателя г. Михаилъ М. Маджаровъ)

Ето защо азъ моля почитаемата комисия, на която ще бжде възложенъ този законопроектъ за прѣглеждане и изучаване, да разисква този въпросъ, и ако намѣри, че дѣйствиелно заслужава, нека възприеме да има окръжни административни сѣдилища. Ние, г. г. народни прѣдставители, да не се скжпимъ да отпуснемъ надлежитѣ срѣдства само и само да бждемъ осигурени, че органитѣ на властѣта, че българскитѣ учрѣждения винаги ще гледатъ да запазятъ нашитѣ интереси и не ще създаватъ причина тѣхнитѣ дѣла да се отгъняватъ отъ административнитѣ сѣдилища. Ако това се приеме, законопроектътъ ще изпълни своята роля и ние ще можемъ за въ бѣдѣще да се гордѣемъ,

че въ камарата на XV-то обикновено Народно събрание се е прокарала и тая крупна реформа, която е новост за българския живот.

Прѣседателствующъ М. Маджаровъ: Има думата публичниятъ народенъ прѣдставителъ г. Цоню Бръшляновъ.

Ц. Бръшляновъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Законопроектътъ, съ който сега се занимаваме, по моему схващане, е едно отъ най-важнитѣ дѣла, съ които сегашната наша камара има да се занимае. Безспорно е, че тази важностъ на законопроекта се схваща всеобщо отъ днешното правителство, отъ лицата, които сж начело на управлението днесъ въ България. За жалостъ изглежда, че тая важностъ не се схваща въ нейната пълнота отъ всички г. г. народни прѣдставители: голѣмото число отсъствающа въ този моментъ, мисли, краснорѣчиво доказва това.

Г. г. народни прѣдставители! Азъ не ще цитирамъ нито единъ отъ авторитѣ, които съмъ челъ по тази материя, а още по-малко тѣзи, които не съмъ челъ. (Смѣхъ) И ще се постарая да ви говоря на единъ езикъ, на който да могатъ всички да ме разбератъ. Назрѣла е нуждата отъ административно правосъдие въ България. Въ сжщностъ зародишъ отъ административно правосъдие ние и сега имаме. Правото да обжалвашъ дѣйствиата на стражата, на началника, прѣдъ управителя, това е то административно правосъдие, но то е толкова нищожно, толкова неуредено, щото дѣйствително никому не е дошло на умъ да счита, че у насъ има административно правосъдие, напротивъ всички сж увѣрени, че въ България има административно безправие. И фактически така е било. Заради туй законопроектъ иде тъкмо наврѣме. Материята съ която се занимава този законопроектъ е твърдѣ сложна, защото затъ административното правосъдие, излѣзно въ конкретни, положителни закони, е въобще едно ново явление въ свѣта. Това е, може да се каже, единъ отъ най-новитѣ отрасли на правото. И на много мѣста — и на практика, и въ теорията — се мжчатъ още да опрѣдѣлятъ какво нѣщо е административно правосъдие, какво нѣщо е административно дѣйствие, административенъ актъ и т. н. И заради туй никакъ не е чудно, дѣто въ този законопроектъ — който, разбира се, не е измисленъ отъ тия, които сж го писали, но който е сглобенъ на основание теорията по въпроса, на основание авторитетитѣ по материята и на основание законитѣ въ другитѣ страни — та казвамъ, никакъ не е чудно, дѣто въ този законопроектъ има пѣща тъмни, мжтни и неясни. Но всѣки единъ отъ насъ, който би се отказалъ да гласува за законопроекта само заради това, че той съдържа непълноти или неясноти, ще извърши прѣстѣпление спрѣмо цѣлия български народъ, който съ нетърпѣние очаква да се създаде въ България единъ административенъ поредѣкъ, едно дѣйствително административно правосъдие. И затуй нито азъ, нито вѣрвамъ и вие ще бъдете противъ този законопроектъ само за това, защото въ нѣкои негови членове има неясноти. Ние, г-да, по неволи трѣбва да възложимъ своитѣ надежди за правилното функциониране на този съдъ не толкова на онѣзи думи, които ще напишемъ въ законопроекта, колкото върху здравия разумъ и юридическата подготовка на нашитѣ бждѣщи административни сждии. Тѣ ще иматъ възможността да слѣдятъ и теорията, и практиката въ цѣлия свѣтъ, и понеже напнатъ законопроектъ е копие отъ единъ, два или повече външани закони, тѣ ще слѣдятъ и тамкашната юриспруденция и ще я съгласуватъ съ духа на нашия законъ. За насъ, слѣдователно, оставатъ важни, главно, принципиалнитѣ въпроси. Такива принципиални въпроси, въ дадения

случай, има само два или три и върху тѣхъ именно азъ ще искамъ да кажа нѣколко думи.

Първиятъ въпросъ е: колко трѣбва да бждатъ тѣзи административни сждилища? Да-ли да бжде едно, както е прѣдвидено тукъ, или да бждатъ много — да бждатъ 12, колкото сж нашитѣ окрѣзи. Азъ напълно съмъ съгласенъ щото административниятъ съдъ да бжде единъ, както е прѣдвидено въ законопроекта. Както явно личи отъ текста на законопроекта и отъ мотивитѣ, които го придружаватъ, главната негова работа ще бжде онази работа, при която той се явява като една послѣдна касационна инстанция върху дѣйствиата, правилни или неправилни, на всички административни органи, като подтѣ думата „административни органи“ се разбиратъ всички органи на публичната властъ отъ гражданското и военно вѣдомства, а не се разбира само полицията, или само органитѣ отъ вѣдомството на Ватрѣшното министерство. Този съдъ трѣбва да бжде единъ, защото ако създадемъ издѣлнѣтъ 12 такива въ нашитѣ 12 окрѣзи, ние, прѣди всичко, нѣма да имаме достатѣченъ персоналъ, за да могатъ веднага да почнатъ да функциониратъ тѣзи сждилища, и ние ще бъдемъ принудени да извадимъ много наши подготвени сждии отъ сждилищата и да ги туримъ въ тия 12 сждилища. Освѣтъ това, при абсолютното отсъствие на всѣкаква практика и на всѣкаква юриспруденция по тази материя у насъ, тѣзи 12 сждилища ще създадатъ 12 практики и често пжти прѣреканията и конфликтитѣ, било между тия сждилища и обикновенитѣ, било между тия сждилища едно къмъ друго, ще бждатъ толкова много, че, може-би, ние единъ денъ ще речемъ аманъ отъ тѣзи сждилища.

Затова, азъ смѣтамъ, че е много хубаво да има единъ Върховенъ административенъ съдъ, на който практиката, главно, ще създаде една юриспруденция, толкова повече, че почти въ повечето свои рѣшения тази юриспруденция ще бжде задължителна за административнитѣ органи, и въ бждѣще, ако нуждитѣ налагатъ, ние можемъ да създадемъ още три административни сждилища при апелативнитѣ сждилища, или 12 при окрѣжнитѣ сждилища. На всѣки случай, нека почнемъ съ едно, но да бжде то здраво, да бжде то единствено, да бжде то авторитетно!

Минавамъ на втория кардиналенъ, принципиаленъ въпросъ, който дѣйствително трѣбва да интересува всица ни и да ни интересува не като адвокати и законовѣдци, но да ни интересува като народни избраници. Този въпросъ е, кои дѣйствиа на публичнитѣ власти ще може да се обжалватъ прѣдъ този съдъ. Този въпросъ не е тѣй лесенъ за разбиране. Този, ако щете, е най-мжниятъ въпросъ въ цѣлата материя. Чл. 10 отъ законопроекта опрѣдѣля тази компетентностъ, като казва: (Чете) „На Върховния административенъ съдъ сж подсждни всички спорове противъ административни актове на публичнитѣ власти отъ гражданското и военно вѣдомства.“ Чл. 11 допълня: (Чете) „Не сж подсждни на административния съдъ спороветѣ за гражданско право, които се рѣпаватъ отъ гражданскитѣ сждилища, нито дѣлата подсждни на углавнитѣ сждилища“. Не сж подсждни на този съдъ още и онѣзи административни дѣйствиа, които сж известни като *actes de gouvernement* или висши правителствени актове. Ще започна съ това послѣдното изключение. Каза се, че не е опрѣдѣлено никакъ въ закона, кои сж тѣзи актове на висше управление. Макаръ че теорията, доктрината да не може съ една дума, съ една дефиниция да изчерпи всичко, което се нарича *actes de gouvernement*, обаче, тамъ, където сжществуватъ административни сждилища, тѣ сж дошли до едно разбиране, до една юриспруденция, която едва-ли ние ще имаме основание да не уважимъ и да не я възприемемъ. Вънъ отъ това, въ самитѣ мотиви къмъ

законопроекта, ако тѣ бѣха прочетени отъ единъ отъ прѣждеговорившиятъ оратори, щѣше да намѣри, че като се говори за тѣзи актове на чисто управление, се казва: такива сж, напр., свикване, откриване и разпушане на Народното събрание, назначаване и уволняване на министри, международнитѣ договори, назначаване на избори и т. н. Това сж дѣйствиа отъ чистото управление, които, разбира се, не могатъ да се отнесатъ отъ всѣки единъ гражданинъ въ административния съдъ, за да бъдатъ оспорвани и отмѣнявани, защото то би значило, цѣлото управление, което е повѣрено въ ръцѣтъ на извѣстно правителство, да може да бѣде суспендирано отъ нѣколко съдили, нѣщо, което никѣдъ по свѣта не сѣществувало. Тѣй щото, въ мотивитѣ на законопроекта вне виждате, че има показани нѣколко примѣри, отъ които става ясно какво се разбира подъ тѣзи актове на чисто управление.

Но по-нататъкъ става ли ясно за насъ, кои дѣйствиа на публичната властъ ще бѣдатъ подсѣдни на този съдъ и кои не? Ние ще се обърнемъ пакъ къмъ мотивитѣ на законопроекта и тамъ ще намѣримъ едно нѣщо, което, споредъ моето схващане, ние не бива да възприемемъ. Като се говори за административнитѣ актове, които подлежатъ на обжалване, казва се: „Такива сж актоветѣ само на онѣзи административни мѣста и лица, които сж облѣчени съ публична властъ, съ право да заповѣдватъ, но не и актоветѣ на разнитѣ чиновници и служаци, които нѣматъ собствена властъ“. Въ нашия законъ за чиновницитѣ нѣмаме едно опрѣдѣление за чиновницитѣ и служацитъ, което да взема въ внимание функцията, която изпълняватъ; ние ги дѣлимъ просто по заплатата до 100 л. и надъ 100 л. По този начинъ има много тѣй наречени чиновници, които получаватъ повече отъ 100 л. и които нѣматъ никаква властъ да заповѣдватъ, да издаватъ извѣстно разпореждане, което да бѣде задължително. Не сѣмъ правилъ справка, но твърдѣ е възможно при такова едно дѣленіе на чиновницитѣ да имаме и служаци съ заплата по-долу отъ 100 л., но които да иматъ право да заповѣдватъ и, дѣйствително, такива има. Тѣй щото, не можемъ да се спремъ на такова едно опрѣдѣление, че дѣйствиата на чиновницитѣ подлежатъ на обжалване прѣдъ този съдъ, а дѣйствиата на служацитъ не подлежатъ на такова обжалване. Въ този пунктъ на мотивитѣ се говори: „Подлежатъ на обжалване дѣйствиата на такива лица, които сж облѣчени съ публична властъ, съ право да заповѣдватъ“ — азъ схващамъ, че тукъ публичната властъ я опрѣдѣлятъ, ограничаватъ въ смисълъ да иматъ право да заповѣдватъ — но не и актове на разни чиновници и служаци, които нѣматъ собствена властъ. По-нататъкъ въ мотивитѣ се казва: (Чете) „Обикновено административнитѣ актове сж писмени, и притежаватъ извѣстна форма; но това не е сѣществено“. Значи, допуца се, щото да се обжалватъ и такива дѣйствиа на административната властъ, които не сж облѣчени въ писмена форма. Това добръ, но по-нататъкъ: (Чете) „Обаче, чисто произволнитѣ дѣйствиа на администрацията, извършени безъ спазване на никакви форми (voies de fait) не сж административни актове и даватъ мѣсто на общата съдебна подсѣдностъ“. Това послѣдното, споредъ мене, е най-важно и то е именно погрѣшното, което ние бихме приели въ нашия законъ. Въ старата теория по административното право, подъ думата „административенъ актъ“ се е разбираало всѣко дѣйствие на органа на публичната властъ, и затуй има течение между юриститѣ да могатъ да се обжалватъ, да подлежатъ, слѣдователно, на отмѣненіе отъ по-висшата инстанция, всѣчки дѣйствиа, на който и да е чиновникъ, щомъ той изпълнява извѣстни служебни обязанности. Обаче, по-модерното административно право вече изисква извѣстни условия и тѣзи условия сж именно двѣ, за да се счита единъ актъ за административенъ. Ако единъ помощникъ-кметъ върви изъ града и натисне да бие нѣкого, очевидно е, че това нѣма нищо общо съ неговата служба, това е едно негово лично дѣйствие, макаръ че то е дѣйствие извършено отъ единъ органъ на властѣта. Слѣдователно, никой нѣма да приеме върността на старата теория, че всичко, което извършва единъ чиновникъ е административенъ актъ. Та виждате, че е нужно да се разграничи, кое точно трѣбва да се разбира административенъ актъ. Въ по-новото административно право се изискватъ двѣ условия, за да се счита единъ актъ за административенъ актъ: първо, дѣйствието да изхожда отъ административната властъ, отъ органа на тази властъ. Значи, това, което се извършва, да бѣде извършено отъ органъ на властѣта, и второ, извършеното да влиза въ неговитѣ атрибуции; онова, което чиновникътъ или служащиятъ извърши, да влиза въ неговитѣ обязанности, да влиза въ онѣзи рамки, които му сж начертани отъ закона и въ които той трѣбва да се движи. Обаче самата теория, която е съгласна, че се изискватъ тия двѣ условия, за да бѣде единъ актъ на публична властъ административенъ актъ, самата тя казва, че когато дѣйствието на органа на властѣта е незаконно, било въ формата си, било въ основата си, явно незаконно, съвършено незаконно, необлѣчено въ никаква законна форма, това пакъ не му отнема характера на административно дѣйствие и не го обръща въ единъ личенъ актъ, въ едно чисто лично дѣйствие, каквито дѣйствиа сж подсѣдни въобще на обикновенитѣ съдилища. Това именно нѣщо, менъ ми се струва, че е напълно приемливо за насъ, а то е въ пълно противорѣчие съ онова, което току-що ви цитирахъ.

Министъръ Т. Теодоровъ: Съ кое е въ противорѣчие?

Ц. Бръшляновъ: Съ това, дѣто чисто произволнитѣ дѣйствиа на администрацията, извършени безъ спазване на никакви форми, не ще се считатъ за административни актове и не ще даватъ право на обжалване прѣдъ обикновенитѣ съдилища.

Министъръ Т. Теодоровъ: Кой членъ?

Ц. Бръшляновъ: Това е въ мотивитѣ.

Г-ди! Менъ ми се струва, че мотивитѣ ще ги има прѣдъ видъ бѣдѣщиятъ съдъ, когато ще почне да прилага членовѣтъ, и затуй, за да бѣде ясна мисълѣта на члена, ще трѣбва да се справимъ съ мотивитѣ. Ако въ България има отъ нѣщо да страдаме, ако има нѣщо, противъ което всички да викаме, то сж именно незаконнитѣ дѣйствиа на администрацията — да говоримъ за по-тѣсенъ кръгъ, да не говоримъ за всѣчки органи на публичната властъ — това сж именно незаконнитѣ дѣйствиа на администрацията, често пакъ необлѣчени абсолютно въ никаква форма, едни дѣйствиа, които сж съвършено произволни, които сж почти лични, но които сж възможни затуй, защото този, който ги извършва, е облѣченъ било въ шинела на горския стражаръ, било въ какъвто и да е другъ шинелъ. Той ако нѣма това облѣкло, ако нѣма този калъчъ, нѣма да извърши тия „лични и произволни“ дѣйствиа. И ако има, казвамъ, да страдатъ интереситѣ на гражданитѣ отъ нѣщо, то сж тия дѣйствиа, за които би трѣбвало споредъ мотивитѣ на законопроекта да се отнесемъ направо до съдилищата.

Министъръ Т. Теодоровъ: Това нѣма да отиде въ съда, „Voies de fait“ е казано въ скоби.

Ц. Бръшляновъ: Това е именно злото у насъ, че за такива произволни дѣйствия на органитѣ на администрацията се завеждатъ дѣла, които се влачатъ по петъ-десетъ години въ сѣдилищата, и въ края на крайщата не излиза нищо. Азъ смѣтамъ, че ние трѣбва да възприемемъ слѣдующето понятие и да го изразимъ въ единъ конкретенъ членъ, именно, че на административния съдъ сж подсѣдни всички дѣйствия, произволни или непроизволни, на органитѣ на публичнитѣ власти, извършени въ кръга на тѣхната компетентностъ.

Г. Добриновичъ: И бездѣйствия.

Ц. Бръшляновъ: Като казвамъ „дѣйствия“, разбирамъ и „бездѣйствия“ — дѣйствието и бездѣйствието се разбиратъ еднакво въ правото; този въпросъ е разрѣшенъ въ правото. Ние често страдаме повече отъ бездѣйствието, отколкото отъ дѣйствието. Но азъ се боя, че ако този мотивъ се възприеме и отъ насъ тѣй, както е тукъ, и бъдещиятъ административенъ съдъ го вземе прѣдъ видъ, той твърдѣ често ще отказва правосѣдие затуй, защото ще каже: „Злѣ сте се обърнали вие къмъ насъ. Това дѣйствие на този горски стражаръ, на този кметъ или на този управителъ е негово „лично дѣйствие“; това е едно произволно дѣйствие отъ негово страна, съвсѣмъ незаконно, произволно и необлѣчено въ никаква форма. И заради туй азъ ти прекратявамъ тѣжбата“.

Министъръ Т. Теодоровъ: Трѣбва да бѣде насилническо — *voies de fait*.

Ц. Бръшляновъ: Значи, това ще го чуемъ отъ този съдъ, слѣдъ като сме се оплакали и слѣдъ това трѣбва пакъ да трѣгнемъ по стария пѣтъ да се оплакваме прѣдъ обикновенитѣ сѣдилища. И опасно е, че голѣма частъ отъ неправдитѣ, които ще се извършатъ върху българскитѣ граждани, ще приематъ именно такава форма на чисто произволни, необлѣчени въ никаква форма, дѣйствия на административнитѣ органи и тогава този съдъ напразно ще го създадемъ. Азъ смѣтамъ, че най-добрѣ е да се даде право на този съдъ да отмѣнява всички дѣйствия на органитѣ на публичната властъ, когато тѣ дѣйствуватъ, разбира се, въ кръга и при изпълнение на своитѣ служебни обязанности — тукъ ще употребимъ единъ терминъ, който да обхване по-вѣрно тази мисль. Но да не затваряме вратитѣ за всички онѣзи дѣйствия, които единъ съдъ, единъ сѣдия може да счете, че сж дѣйствия чисто лични на този органъ, който ги е извършилъ, макаръ че ги е извършилъ пакъ въ кръга на своята компетентностъ. Струва ми се, че тази мисль е ясна, за да мога да мина по-нататѣкъ. Азъ считамъ още, че е твърдѣ полезно по всички дѣйствия на органитѣ на публичната властъ, за които се говори въ чл. 10 . . .

Н. Мушановъ: Законопроектътъ говори за актове административни, а не за дѣйствия на административната личностъ — тамъ грѣшите.

Ц. Бръшляновъ: Какво искате да кажете, г. Мушановъ?

Н. Мушановъ: Искамъ да кажа, че законопроектътъ говори за актове административни, а не за дѣйствия произволни, които иматъ прѣстѣпенъ характеръ и които не се обнематъ отъ този законопроектъ.

Ц. Бръшляновъ: Така е, но ние искаме да туримъ една граница между единитѣ и другитѣ, и азъ, прѣди

да изкажа мисльта си, вие ме прѣкъснахте. Сега, когато се касае за едно прѣстѣпление, разбира се, има кой да го сѣди; ако е отъ общъ характеръ, ще го прѣсѣлѣдва прокурорътъ, ще го сѣди съдътъ и т. н., ако е отъ частенъ характеръ и съдържа само едно голо прѣстѣпление, ще се отнесе пакъ до сѣда. Но има такива дѣйствия, които главно уврѣждатъ твоитѣ интереси, но не можешъ да ги наречешъ прѣстѣпни — нѣматъ всички елементи на прѣстѣплението или пъкъ даже да иматъ всички елементи на прѣстѣплението, важното и главното за мене, който съмъ уврѣденъ, е, да се прѣмахне неправдата, понеже още продължава да ми се врѣди днесъ и утрѣ и други денъ; за мене не важи, че слѣдъ 10 години нѣкой ще лежи затворенъ, а за мене е важно да се прѣкрати това беззаконие, което се извършва върху мене, и затова, макаръ да съдържа углавенъ елементъ извѣстно дѣйствие на органа на властта, нека да може административниятъ съдъ, по тѣжбата на потърпѣвшия, да отмѣни дѣйствието, или, по-право, да суспендира ефекта на това дѣйствие върху тѣжачия се, а пъкъ що се отнася до углавната отговорностъ, да прѣпрати виновния въ общитѣ сѣдилища да го обсеятъ, да го колятъ, да го правятъ каквото щатъ. Ето, това е твърдѣ важно нѣщо, което не трѣбва да се забравя при тълкуването на закона въ тази му частъ. Дѣйствиата на административнитѣ органи, по отношение на гражданитѣ, можемъ раздѣли на двѣ групи: такива дѣйствия, които сж наистина незаконни и които могатъ да бѣдатъ отмѣнявани отъ административенъ съдъ, но които сж свършени. Той ти е уврѣдилъ интереса еднѣжъ завинаги, свършило се е; ти ще се тѣжашъ, но на тебе врѣдата ти е принесена. Ще отмѣнятъ неговитѣ дѣйствия, занаятъ нѣма да ти прѣчи по сѣщия начинъ, но на тебе ти е уврѣдено. Азъ искамъ ти да имашъ право, когато добиешъ едно такова рѣшение отъ този административенъ съдъ, че извѣстно дѣйствие на извѣстенъ органъ — ще му бѣде казано името, безспорно, защото винаги ще бѣде издадено едно рѣшение по отношение на едно опрѣдѣлено дѣйствие на една опрѣдѣлена личностъ — когато имашъ, казвамъ, това рѣшение на ръка, че дѣйствието е незаконно, да можешъ ти само съ това рѣшение да се отнесешъ направо до гражданския съдъ и да го осѣдишъ на гражданско вѣзисане, да ти заплати врѣди и загуби, а не да ходишъ по онзи, стария, пѣтъ, който знаемъ отъ гражданската и углавната процедура, който е толкова дълъгъ, щото по него почти никой не е ходилъ, а който е тръгвалъ, винаги се е връщалъ насрѣдъ пѣтъ. Това е за една група, а за онази група дѣйствия, които още продължаватъ да даватъ ефекти нежелателни за потърпѣвшия, за тѣхъ още повече е нужно и при една голѣма бързина да бѣдатъ спрѣни, да бѣдатъ отмѣнени тѣзи дѣйствия, за да не се продължава и по-нататѣкъ тази врѣда спрѣмо българския гражданинъ, безъ да се гледа, че има мѣсто и за углавна отговорностъ. Азъ считамъ, че правителството, което внася този законопроектъ и за което най-важното, най-сѣщественото е принципътъ, именно да се създаде такава сѣдилище, което ще гарантира въ бѣдѣще още повече и въ една десеторно по-голѣма степенъ, отколкото сега, правовия редъ и правовитѣ интереси на българскитѣ граждани, това правителство, казвамъ, нѣма да прави никаква опозиция по отдѣлнитѣ членове на този законопроектъ, когато ние ще искаме да ги наредимъ така, че да можемъ дѣйствиетелно да имаме единъ добъръ ефектъ отъ него.

Това е една бѣлѣжка по този важенъ, по този кардиналенъ въпросъ. И въ резюме, азъ мога да кажа слѣдующето: да бѣдатъ подсѣдни на този съдъ чрѣзъ обжалване отъ потърпѣвшия всички

дѣйствиа — като подѣ думата „дѣйствиа“ се разбира и бездѣйствиа — на органитѣ на публичната власт. — Въ члена е казано „публична власт“, не е употребена думата „органи“, би трѣбовало да се употребѣи думата „органи“, защото публичната власт, като нѣщо отвлѣчено, никога никому не принася врѣда и тя не може да бѣде сѣдена, а може да бѣде сѣденъ носителъ на тази власт, който може да експлоатира съ нея. Въ члена да се каже: „Всички дѣйствиа, въ скоби бездѣйствиа...“

Министъръ Т. Теодоровъ: Противозаконни бездѣйствиа.

Ц. Бръшляновъ: Да — ... на органитѣ на публичната власт отъ гражданското и военно вѣдомства.

Г-да! Прѣдвижда се, когато въ едно производство прѣдъ административния сѣдъ се възбуди въпросъ за гражданския или углавния характеръ на едно дѣло и разрѣшението на дѣлото прѣдъ административния сѣдъ зависи отъ това, какъ би рѣшилъ въпроса гражданскиятъ или углавниятъ сѣдъ, тогава той спира това дѣло, прѣпраща го въ гражданския или углавния сѣдъ, дѣто съ голѣма бързина въпросътъ се разрѣшава и тогава административниятъ сѣдъ се произнася. Това е право; иначе не може и да бѣде. Но когато едно административно дѣйствиа причинява на мене врѣда и азъ искамъ тази врѣда да прѣстане да сѣществува или искамъ по-скоро да бѣда обезщетенъ за врѣдитѣ и загубитѣ и когато има заедно съ това и углавенъ елементъ, има извършено прѣстѣпление, трѣбва ли азъ да чакамъ да се разрѣши онова углавно дѣло, което ще бѣде заведено докрай, и тогава да искамъ възмездие си, или мога да поискамъ отъ административния сѣдъ да признае само, че извършеното дѣйствиа е незаконно и че то, слѣдователно, ми дава право на врѣди и загуби, които на другия денъ ще поискамъ отъ мировия или окръжния сѣдъ? Ето, това е, което би трѣбовало да се прѣдвиди въ единъ специаленъ членъ или чрѣзъ едно авторитетно тълкувание.

Министъръ П. Абрашевъ: Само когато е въ зависимость отъ рѣшението.

Ц. Бръшляновъ: Г. министре! Тукъ е прѣвиденъ случай, когато административниятъ сѣдъ, за да рѣши едно дѣло, трѣбва да чака да види, какво ще рѣши гражданскиятъ или углавниятъ сѣдъ.

Министъръ Т. Теодоровъ: Значи, което не е прѣвидено, нѣма да спира хода на дѣлото; само туй спира, друго не.

Ц. Бръшляновъ: Моля Ви се, когато имате извършено едно прѣстѣпление, особено такова, както ви казахъ, съ ефекти, които продължаватъ спрѣмо личността, спрѣмо гражданина, питамъ азъ, по таква работи мога ли да се отнесе до административния сѣдъ?

Министъръ Т. Теодоровъ: Можете.

Ц. Бръшляновъ: Тукъ това не се прѣдвижда.

Министъръ Т. Теодоровъ: Защото не се обама въ пунктъ първи на чл. 15.

Ц. Бръшляновъ: Ако може, добръ. Това искахъ и азъ. Не зная какъ ще кажатъ другитѣ Ви колеги; това искамъ, това е желателно. Да не могатъ да ми кажатъ въ този сѣдъ: „А, г-не, тукъ имаме работа съ едно прѣстѣпление, вървете въ обикновенитѣ сѣдилища, въ углавния сѣдъ.“

Министъръ Т. Теодоровъ: Не могатъ да Ви кажатъ така; могатъ само тогава, когато преюдицира, прѣдшествува разрѣшението на въпроса.

Ц. Бръшляновъ: Не могатъ, но тукъ е казано: (Чете) „Не сѣ подсъдни на административния сѣдъ спороветѣ за гражданско право, които се рѣшаватъ отъ гражданскиятъ сѣдилища, нито дѣлата, подсъдни на углавнитѣ сѣдилища“. Та да не би да ми кажатъ на основание на този членъ: идете и чакайте тамъ 10 години, докато се разрѣши това дѣло. Искамъ, щото административниятъ сѣдъ да може да признае дѣйствието за незаконно...

Министъръ П. Абрашевъ: Отъ чисто правосѣдно естество; а пъкъ углавниятъ сѣдъ да си извършва своята работа.

Ц. Бръшляновъ: ... отъ гледна точка на правата и длѣжноститѣ, които законитѣ даватъ на този органъ на властѣта, а доколкото има углавна отговорность, той да върви тамъ да си отговаря: това мене не ме интересува. И затъ голѣма доза отъ негодувание и отъ чувство на отвращение къмъ органитѣ на публичната властъ е създадено у насъ, у българскитѣ граждани именно отъ това, че извърши се едно прѣстѣпление, всѣки го вижда, прѣдъ очитѣ на всѣчки е, всѣчки началници и подначалници на този, който е извършилъ прѣстѣплението, признаватъ, че това е прѣстѣпление; прокурорътъ го признава за прѣстѣпление, внася го въ сѣдилището, сѣдилището го осѣжда единъжъ, дваъжъ, и най-сетѣ дѣлото отива въ Касаціонния сѣдъ, а дотогава потърпѣвшиятъ трѣбва да търпи всѣчки врѣди, които прѣстѣплението му носи. Той не може да се удовлетвори своевременно. Ако искате да дадете едно възмездие, дайте го моментално; дайте право на този административенъ сѣдъ, независимо отъ углавната отговорность, която е отъ компетентността на други сѣдилища, да признае, когато потърпѣвшиятъ поиска извѣстно дѣйствиа, свързано съ извѣстно прѣстѣпление, да-ли е законно или е незаконно отъ гледна точка на правата и задълженията на този чиновникъ, и дайте, слѣдователно, право на тѣжителъ да си поиска своето възмездие, прѣди да се разрѣши въпросътъ за углавната отговорность. Това нѣщо, казвамъ, би трѣбовало да се прѣдвиди изрично, за да нѣма спорове.

Едно хубаво нѣщо въ този законопроектъ е прѣвиденото въ чл. 23 право на общинскитѣ и на окръжнитѣ съвѣти, въобще на самоуправителнитѣ учрѣждения, да се тѣжатъ противъ дѣйствиата на онѣзи учрѣждения, които иматъ върховния надзоръ върху тѣхъ и които често пѣти ги спъватъ. Досега можеха пакъ да се жалватъ кметствата, общинитѣ, постояннитѣ комисии противъ дѣйствиата на управителитѣ и т. н., но прѣдъ министра, обаче, всѣки съзнава, че тази инстанция е съвсѣмъ недостатъчна, и затова добръ е да се даде — както се и дава по силата на този чл. 23 — на тѣзи общински и окръжни съвѣти да се отнасятъ направо до Върховния административенъ сѣдъ. Само по този начинъ самоуправлението на нашитѣ общини и окръжи ще бѣде една дѣйствителность и нѣма да бѣде една фикция, както въ повечето случаи е било досега.

Явява се единъ въпросъ за фискалитѣ дѣла. Нѣкои казаха, че фискалитѣ дѣла, понеже се започватъ по силата на единъ административенъ актъ, напр., постановлението на акцизнитѣ власти или по горски дѣла — постановлението на лѣсничей — това, като е административенъ актъ, би трѣбовало тѣзи дѣла да отидатъ по-нататъкъ, въ административния сѣдъ. Азъ смѣтамъ, че това не е право, нито е прѣвидено въ законопроектъ.

Министър П. Абрашев: Много право е това.

Ц. Бръшлянов: Кое е право?

Министър П. Абрашев: Българската, която правите Вие.

Ц. Бръшлянов: Въ всички наши фискални закони е предвидено, че втора инстанция са обикновените съдилища; те допускат свидетели, те разглеждат делата по същество, а Върховният административен съд, както виждате, не разглежда главно като касационна инстанция актовете на административните органи. Като втора инстанция за всички фискални, горски дела, обязательно ще останат пак обикновените съдилища да решават. Защото единият минало това действие на административните органи през окръжния съд или през мировия съд, и този съд е издал вече една присъда, смътно е да се говори, че тази присъда може да се обжалва пред Висшия административен съд. Невъзможно е да се обжалват решенията и присъдите на обикновените съдилища пред административния съд.

Г. Добринович: Възможно е.

Ц. Бръшлянов: Г. Добринович, напр., мисли, че е възможно, но това е невъзможно. Не можете ние решенията и присъдите на един обикновен съд да давате да бъдат отменени или потвърдени от административния съд.

Г. Добринович: Да, но административна функция е това.

Ц. Бръшлянов: Тук се прави такова смънение на съдилища и компетенции, което е свършено неоснователно и не научно. Тъй щото, по тия фискални дела, присъдите и решенията на мировия съд или на окръжния съд ще се обжалват пак пред Върховния касационен съд, а не пред административния съд, защото тук имат налице вече не едно административно действие, а действие на съдебна власт, една присъда.

Министър Т. Теодоров: Всички подсждности, които се предвиждат в специалните закони, ще си останат, докато не се изменят тези закони. Това е за ония случаи, за които няма специална подсждност.

Ц. Бръшлянов: Споменах някои за глобите, които налагат кметовете безапелационно. Понеже не е предвидена инстанция, пред която да се обжалват тези глоби, то съ този законопроект, именно съ чл. 15 пункт 1, изглежда, че се дава право да бъдат те обжалвани пред административния съд.

Г. Добринович: Известни категории са предвидени да се обжалват пред мировите съди.

Ц. Бръшлянов: Да, тия, които са предвидени, ще се обжалват пред мировите съди, но онзи, които не са предвидени, излиза, че ще бъдат обжалвани пред административния съд. Г-да! Не се предвижда обжалване за най-малките, за нищожните глоби, а щом са малко по-големи от известен размер, като инстанция се предвижда мировият съд. Защо? На какво основание нищожните, най-дребните глоби ще трябва да се обжалват пред най-висшата инстанция, Върховния административен съд? Въ това няма разум.

Министър Т. Теодоров: Ако е постановено, че не подлежат на никакво обжалване, пак няма да се обжалват. Само когато не е запрътно и не е предвиден способ за защита, тогава ще се обжалват пред административния съд.

Ц. Бръшлянов: Ето, това е едно нещо, съ което ми е твърд мъчно да се съглася, защото считам, че едно от средствата, за да се прилага и да продължава беззаконното от нашите административни органи, едно от най-ефикасните средства въ ржките на селските кметове и пр. са именно тия малки глоби, които не подлежат на обжалване. И ние, когато ще създаваме закони, които ще гарантират тая правда, въ това отношение трябва да помислим, не можем ли по някакъв начин да направим, щото да се ограничи тая област на неправда.

Министър Т. Теодоров: Ще изменим съответния закон за селските общини. Не можем въ този процесуален или съдоустроителен закон да предвидим всичко; ще пращаме към съответните закони.

Ц. Бръшлянов: Мен ми се виждаше странно как ще можем нищожните глоби да ги отнасяме към Върховния административен съд, а щом са по-големи ще ги разглежда мировият съд. Това е, действително, една несъобразност. Затуй ще трябва да търсим друг път, за да могат и тези нищожни глоби да бъдат някак обжалвани.

Най-сетне, г-да, аз свършвам, като предлагам, щото този законопроект, след като го приемем по принцип, да бъде проучен от двата парламентарни комисии: тая на вътрешните работи и тая на правосъдието, защото този законопроект съдържа такава една материя, която е от компетентността и на двата тия комисии. Би било грешка, ако го пращаме само въ комисията по вътрешните работи. Също тъй би било грешка, ако го пращаме само въ комисията по Министерството на правосъдието. Аз предлагам двата комисии заедно, съвместно да го проучат, всички български, които се направиха от преждеговоривните да се вземат пред вид и след това да докладват своето мнение. (Ржкоплъскане от болшинството)

Председателствующ М. Маджаров: Има думата софийският народен представител г. Георги Згурев.

Г. Згурев: (От трибуната) Г. г. народни представители! Мога да кажа за себе си, че откакто нова България законодателствува, за пръв път ни се представя един законопроект тъй сложен, отвлъчен и твърд мъчен. Материята, която третира този законопроект, за мнозина, по своята сложност, е малко понятна. Тя даже, както се изразиха тук много умътно, и за нас, юристи, е нова, защото и самото туй право, тъй нареченото административно право, административно правосъдие, е една отрасъл от правото, която не датира повече от 100 години. Но тая отрасъл по правото става още по-мъчна за разбиране, когато искаме да я приложим на практика. Ако се обърнем към теорията на административното право, то ще да видим, че там и досега още съществуват маса разномислия върху същността и задачите на това право, съществуват въ това отношение някои школи, които изхождат от различни основни начала, за да дадат надлежната дефиниция, какво нещо е административно право и как то трябва да

бъде организирано. Отечеството на това административно право е, може да се каже, Франция. Оттам възникна то най-напред, при това съ тенденции различни отъ ония, които виждаме и на практика въ нѣкои европейски държави. Въ Франция, като изхождаха отъ теорията за раздѣлението на властитѣ въ държавата, не допушаха, че съдебната властъ може да се бърка въ работата на администрацията, и че ако администрацията, съ своитѣ дѣйствия, нарушава правата на гражданитѣ, за нея трѣбва да се създаде единъ особенъ съдъ, който да я съди, обаче не съдилищата, които сж прѣд-назначени да съдятъ само за гражданскитѣ и криминалнитѣ дѣла. Значи, административното правосъдие бѣше създадено тамъ като една привилегия, като една защита на чиновницитѣ, но не въ защита на гражданитѣ. Постепенно, обаче, съ изучаването и разработването на тази материя и когато нѣкои други държави поискаха да я въведатъ въ себе си, тѣ погледнаха на въпроса малко друго-яче. Административното право не трѣбва да бѣде една привилегия за администрацията, а една съдебна властъ, която има за задача да контролира дѣйствието на администрацията, да тури администрацията подъ съдебенъ контролъ, и по този начинъ да запази интереситѣ и публичнитѣ права на гражданитѣ. Оттукъ виждате, г. г. народни прѣдставители, че въ сжщностъ съ административното правосъдие се създава една втора съдебна властъ, наредъ съ общата съдебна властъ, прѣд-назначена послѣдната да разглежда спорове, обикновени: граждански и уголовни. Оттукъ даже нѣкои противници на административното правосъдие намиратъ, че то въ сжщностъ нарушава основния принципъ, по силата на който държавната властъ се раздѣли на три самостоятелни власти, и за да може правилно да функционира, не трѣбва да се бъркатъ една въ друга; тѣ сж именно съдебната, законодателната и изпълнителната. Повидимому, съ създаването на административното правосъдие, изпълнителната властъ се туря подъ съдебенъ контролъ, и като-чел-и се парализира нейната самостоятелностъ. Въ сжщностъ съ това не се прѣчи на администрацията. Нѣма съмнѣние, че днешната правова държава е наложила и налага създаването на едно такова правосъдие. Съ това не се нарушава никакъвъ конституционенъ принципъ, напротивъ, всички дѣйствия на административната властъ се тургатъ подъ единъ съдебенъ контролъ, и този съдебенъ контролъ е, който ще гарантира нейното правилно функциониране. Но отгукъ, г. г. народни прѣдставители, се появява голѣмото затруднение и мъжнотия при регламентация на административното правосъдие, защото, отъ една страна, трѣбва да се пазятъ прерогативитѣ на административната властъ, която има своето прѣд-назначеніе — тя трѣбва да има извѣстенъ просторъ на дѣйствие, трѣбва да има извѣстна дискреционна властъ, която да не може да се спѣва отъ туй административно правосъдие — а отъ друга страна, трѣбва да се защитятъ и гражданитѣ, когато администрацията излизва отъ своитѣ функции. Има по-нататъкъ извѣстни актове, тѣ наречени тѣ актове на висшата политика, които сжщо по своето си естество не могатъ да подлежатъ на никакъвъ контролъ отъ страна на административното правосъдие. Всичко това, обаче, освѣтъ че е мъжнотия да се опрѣдѣли въ теория, но още по-мъжнотия е, когато дойде въпросъ да се прилага на практика. Заради туй виждаме, че нѣкои държави, както Италия, така и Ромъния, още не могатъ да установятъ една правилна съдебна административна организация. Създадохъ го най-на-предъ ромънитѣ, но дойде либералното правителство и го унищожи. Сжщо така се измѣнява създаденото административно правосъдие нѣколко пѣти и въ Италия.

Слѣдъ тия кратки бѣлѣжки, азъ мисля, г. г. народни прѣдставители, че по начало ние трѣбва да приемемъ настоящия законопроектъ. Прѣди, обаче, той да стане законъ, азъ бихъ направилъ едно прѣд-ложение, щото той да бѣде внесенъ и разглежданъ отъ г. г. народнитѣ прѣдставители не въ тази сесия. Азъ бихъ прѣд-ложилъ да се подложи той на едно по-продължително изучаване до слѣдующата сесия, за да можемъ по този начинъ да създадемъ нѣщо по-опростотворено, единъ законопроектъ по-практиченъ, който да принесе дѣйствително онака полза, която очакваме ние и българското общество. Да се бърза съ такава една материя, както казахъ, нова, не е добръ. Най-напредъ, у насъ, въ нашата литература тя не е никакъ разработена; въ нашето законодателство дѣйствително има нѣкои отдѣлни законоположения, които сж прѣд-ставили извѣстни права на извѣстни комисии, смѣсени или обикновени, за да контролиратъ дѣйствието на администрацията, но тѣ сж създадени случайно въ разни врѣмена, и не се разпростиратъ върху всички дѣйствия на администрацията, както ще се разпростре този законъ. При това, азъ бихъ прѣд-ложилъ, по силата на изложенитѣ съображения въ законопроекта, да стане едно отрицателно опрѣдѣляне компетентността на административнитѣ съдилища, като се посочи поименно, кои дѣла сж тѣмъ неподсѣдни. Въ нѣкои европейски държави сжществува даже казуистично, положително опрѣдѣлена подсѣдностъ, като се казва: тия и тия актове на администрацията могатъ да подлежатъ на отмѣна, на провѣрка или на касиране отъ административнитѣ съдилища. Прѣдъ видъ, казвамъ, на това, че у насъ тази материя е малко позната; прѣдъ видъ на това, че ако се приеме законопроектътъ тѣй, както е сега той, като се дава само едно общо понятие за дѣлата подсѣдни на административния съдъ, като се остави на практиката, тя да ги опрѣдѣли конкретно, ние можемъ да изпаднеме въ друга крайностъ, която е не по-малко опасна, не по-малко вѣдна за правилния развой на държавата, защото, както казахъ и по-рано, администрацията си има свои специални нужди, свои специални цѣли. Ако туй правосъдие, въ слѣдствие именно не доброто схващане и разбиране отъ страна на съдиитѣ, се прѣтълчува и приложи криво, ние тогава можемъ да сплѣнемъ хода на държавата, която не спира, а върви постоянно, и тогава резултатътъ, който ще постигнемъ, ще бѣде съвършено обратенъ на този, който очакваме, и по този начинъ да компрометираме, тѣй да се каже, самата тази отлична идея, която лежи въ основата на законопроекта.

Мисля, г. г. народни прѣдставители, че нѣма защо да бързаме съ този законопроектъ, защото той третира една материя, регламентирането на която може да трае още. Отъ всичко това, което се говори тукъ отъ ораторитѣ, могатъ да се направятъ заключения, че ние не толкова страдаме отъ отсъствие на административно правосъдие, колкото страдаме отъ отсъствие на единъ съвършенъ, въ истинската смисълъ на думата, уреденъ чиновнически персоналъ, у който да прѣобладава съзнанието на служебния дългъ. Напразно се мисли, че като се създаде административното правосъдие, произволитѣ на администрацията изеднѣжъ ще изчезнатъ. Тѣ нѣма да изчезнатъ тѣй бърже, защото административното правосъдие само по себе си не е въ състояние да оградн гражданитѣ веднага и навсѣдъ отъ произвола на администрацията. Днесъ у насъ частнитѣ права на гражданитѣ се запазватъ отъ съдилищата, които имаме. Публичнитѣ права пъкъ на гражданитѣ и нарушенитѣ имъ интереси, мога да кажа, ние ги имаме гарантирани въ значителна степенъ съ нашитѣ специални закони.

Прочее, азъ взехъ думата, г. г. народни прѣдставители, да направя прѣдложение, което мисля, че ще бѣде възприето и отъ почитаемото министерство — да се приеме законопроектътъ по принципъ, обаче неговото изучаване да се възложи на една специална комисия, която да проучи по-обширно теоретически въпроса, а също така и догматически, както е уреденъ въ други държави, и послѣ да прѣработи настоящия законопроектъ по единъ начинъ по-удобопонятенъ, за да могатъ не само съдиитѣ, но и всички граждани, които ще се ползватъ отъ него, по-лесно да го разбератъ, защото, както казахъ, въ такава отвлѣчена форма, както сега е направенъ, твърдѣ е мъчно да се използва отъ широката маса, зарадъ която този законопроектъ се работи.

Прѣседателствующъ М. Маджаровъ: Има думата старозагорскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Стефанъ Бояджиевъ.

Обжадатъ се: Нѣма го.

Прѣседателствующъ М. Маджаровъ: Слѣдъ него иде търновскиятъ народенъ прѣдставителъ г. д-ръ Никола Генадиевъ.

Обжадатъ се: И него го нѣма.

Прѣседателствующъ М. Маджаровъ: Има думата пловдивскиятъ народенъ прѣдставителъ г. д-ръ Василь Радославовъ.

Д-ръ В. Радославовъ: (Отъ трибуната) Азъ бихъ желалъ да говоря по-късно, но виждамъ, че г. г. ораторитѣ, които сж взели думата, по едни или други съображения отсъствуватъ.

Каза се, че въпросътъ е доста сложенъ и доста труденъ. Прѣди да се каже това тукъ, отъ тази трибуна, азъ го казахъ още при отговора на тронното слово, защото законопроектътъ за административното правосъдие фигурираше въ тронното слово. Но той фигурираше не само въ тронното слово, а фигурираше и въ платформата на днешното правителство, като една реформа много важна, много смѣствена, и нека го кажа, като едно агитационно сръдство прѣдъ българскитѣ граждани, които не знаеха какво е административно правосъдие и на много мѣста си прѣдставляваха, че то е такава реформа, отъ която българскитѣ граждани ще иматъ въобще извънредно голѣма полза. Азъ за себе си схващамъ този въпросъ така, както трѣбваше да се схваща: че когато правимъ агитации, можемъ да говоримъ за много работи и да общаваме много нѣща, но когато дойдемъ до практичността, да прилагаме тѣзи общания, тогава, наистина, ще се съгласимъ съ г. Згурева, че ние извѣстни въпроси не сме проучили, и тогава, когато вече се намѣрваме въ Народното събрание, ще трѣбва да отлагаме този въпросъ за други врѣмена и за други обстоятелства, за да излѣземъ съ единъ законопроектъ по-състоятеленъ отъ днешния.

Г. г. народни прѣдставители! По принципъ ние не можемъ да бѣдемъ противъ административното правосъдие, или, по-добрѣ, противъ Върховния административенъ съдъ — защото, по моему, има разлика въ правосъдие и въ съдъ, и на много мѣста избѣгватъ да кажатъ правосъдие, а други избѣгватъ да кажатъ съдъ. Въ Австрия има специаленъ законъ, отъ който нѣколко члена сж приведени въ този законопроектъ. Тамъ се казва: Върховенъ административенъ съдъ отъ еди-кой си година. Законътъ има, мисля, 35—40 члена, но на практика има толкозъ разни мнѣния, щото нѣма адвокатски конгресъ въ Австрия, въ който юриститѣ да не заегадатъ този въпросъ и да не говорятъ по него, за-

щото материята е така сплетена, особено гражданското право, щото има много спорни въпроси. Споредъ едни — въпросъ, който принадлежи къмъ обикновенитѣ сѣдилища; споредъ други — въпросъ, който трѣбва да принадлежи само къмъ юрисдикцията на административния съдъ. У насъ по този законопроектъ се създава нѣщо като въ Австрия. И тамъ е само единъ Върховенъ административенъ съдъ, само че юрисдикцията на австрийския Върховенъ административенъ съдъ е по-опрѣдѣлена. Но колкото и да е опрѣдѣлена, и тамъ, както казахъ по-напрѣдъ, сѣществуватъ спорове и разни автори по различни въпроси сж на различни мнѣния. Значи, и тамъ практиката е съвършено разнообразна. Това се вижда отъ сборникитѣ на рѣшенята въ Австрия. Виждаме, че извѣстни спорни работи, които се рѣшаватъ въ този съдъ, у насъ, въ България, се рѣшаватъ прѣдъ обикновенитѣ сѣдилища, и се рѣшаватъ много по-добрѣ и много по-право, отколкото въ административнитѣ сѣдилища въ Австрия. Азъ съмъ съгласенъ съ прѣждеговорившитѣ, че като приемемъ този законопроектъ по принципъ, трѣбва да употребимъ голѣмо старание, за да можемъ да опрѣдѣлимъ по-точно и изрично неговата юрисдикция, кои дѣла трѣбва да бѣдатъ подсъдни на този съдъ; или нека опрѣдѣлимъ тогава, както каза г. Згуревъ, и отрицателно, кои дѣла не трѣбва да се гледатъ отъ този съдъ. Това го има сега въ законопроекта, но е твърдѣ малко и твърдѣ недостатъчно. Ние не трѣбва да се сърдимъ, че ония, които сж написали този законопроектъ, сж излѣзли така прѣдъ насъ, защото тази материя, както се каза и по-напрѣдъ, е доста сложна и доста трудна; даже за юриститѣ въ другитѣ държави — не говоря за България — е трудна материя. Практиката, напр., въ Германия е съвършено друга отъ тая въ Австрия. За Франция не говоря, защото не ми е много добрѣ познато, какъ е наредена тази материя въ Франция; по-добрѣ ми е позната юрисдикцията на Върховния административенъ съдъ въ Австрия и отчасти оная въ Пруссия.

Тукъ му е мѣстото да кажа и слѣдующето. У насъ, въ България, административни сѣдилища се прѣдвизждаха въ врѣменнитѣ сѣдебни правила. Тѣ се отмѣниха отъ тогавашното управление заради туй, защото споредъ школата на Каравелова, считаше се, че тѣзи сѣдилища сж противни на нашия основенъ законъ. За това бѣше съгласенъ и Върховниятъ касационенъ съдъ въ лицето на своя тогавашенъ прѣседателъ.

Министръ Т. Теодоровъ: Стаматовъ.

Д-ръ В. Радославовъ: Да, Стаматовъ. — Мислѣхме, че всички спорове трѣбва да отидатъ по-напрѣдъ по надлежния редъ прѣдъ естествения съдъ, въ общитѣ сѣдилища, и затуй всички финансови и други административни закони иматъ постановления, отъ които се вижда, че по втората и по-слѣдна инстанция ние трѣбваше да отиваме прѣдъ сѣдилищата, а нѣкои дѣла отиваха и прѣдъ Касацнионния съдъ. Слѣдователно, спороветъ по тѣзи произволи на административнитѣ власти се рѣшаваха отъ обикновенитѣ сѣдилища, па и до днешенъ въ България така се практикува. Ние искаме да направимъ една реформа — тая е важна реформа, и тя да не остане така — както мислимъ, че ще дадемъ на българския гражданинъ по-лесно да защити своитѣ права, отколкото досега; но въ този законопроектъ азъ не виждамъ тая леснота, не виждамъ тая бързина. Лесно е да се каже, че Върховниятъ административенъ съдъ ще се състои отъ независими съдии, отъ високи държавни служители; но всичката процедура, която се прѣдвизжда въ този законопроектъ, повече ще ни заплете

и нѣма да ни даде онази бързина, която ние искаме. Може-би ще ни даде нѣкоя по-голяма справедливост, защото е единъ отдѣленъ сѣдъ и защото ще научимъ гражданитѣ да даватъ вече за всѣко едно нарушение отъ страна на административнитѣ органи жалби противъ тѣхъ прѣдъ този сѣдъ, но това сж въпроси на бѣдѣнето; ние не знаемъ, да-ли дѣйствително ще бѣде така, или пакъ ще сѣществуватъ, както е било досега. Ако е вѣрно това, което твърди г. Теодоровъ, че голѣма частъ отъ днешнитѣ дѣла, които отиватъ въ обикновенитѣ сѣдилища, ще отидатъ пакъ по реда си, ще имаме едно статукво . . .

Министъръ Т. Теодоровъ: Докато се измѣнятъ законитѣ.

Д-ръ В. Радославовъ: Докато се измѣнятъ законитѣ, много малко полза ще принесемъ съ тази нова реформа, защото, споредъ мене, реформата, за да бѣде ефикасна, трѣбва съществено да бѣде направена по всички направления. Ние искаме този сѣдъ да бѣде единъ центъръ и отъ този центъръ да се отива по разни направления. За това ще бѣде доста сходствено, доста практично, ако се възприеме възгледътъ на г. Згурева, защото, като приемемъ по принципъ една реформа, ние вече по другитѣ административни и фискални закони ще можемъ да се съобразимъ съ реформата, която ще направимъ въ този специаленъ законъ, понеже той е специаленъ законъ — за административния сѣдъ. Ако го приемемъ сега така, виждамъ — ще се съглася съ г. Попова — че даже нашитѣ юристи ще иматъ спѣнка въ практиката. Наистина, ние въ този законопроектъ прѣдвиздаме известни правила, че отчасти се отдалечаваме отъ оня основенъ принципъ, устността, че имаме повече писмена работа, която ще принадлежи на адвокатитѣ, които ще се занимаватъ съ тази материя и ще отиватъ направо до сѣда — материя, направена отъ адвокатитѣ, прѣдполага се, че ще бѣде съгласна съ закона — но все таки моето мнѣние е, че въ административния сѣдъ ние трѣбва да се придръжаме точно о началнитѣ принципи; ние не трѣбва да губимъ устността, публичността, тѣй сѣщо и онѣзи доказателни срѣдства, които ги имаме въ обикновенитѣ граждански сѣдилища: разпитъ на свидѣтели, огледи и пр. и пр. Всички тия работи трѣбва да се задържатъ, а тия работи ще изискватъ съдѣйствието на адвокатитѣ. Както виждате, една сложна материя, и правосѣдието нѣма да бѣде толкова бързо, както си прѣдполагаме; напротивъ, при реформата, която се прѣдвизда въ този законопроектъ, ще бѣде даже нѣщо по-бавно, защото, ако въ административния сѣдъ ще има нужда да се разпитатъ при известни обстоятелства свидѣтели на известни мѣста, това ще го прави по делегация; ако ще става огледъ, ще става пакъ по делегация. Напр., за произвола на нѣкои административни власти въ Силистра ще стане нужда да се разпитатъ свидѣтели на мѣстото. Всичко това показва, че ще има една бавност, когато сега тази бавност е разпрѣдѣлена по мѣстнитѣ сѣдилища. Огледитѣ, разпититѣ на свидѣтели въ бѣдѣще не можемъ да ги отнемемъ отъ този сѣдъ. Какъ ще ги отнемемъ? То се разбира отъ само себе си, че тѣ ще бѣдатъ като доказателни срѣдства за оправданието на единъ чиновникъ или на известна административна власт и ще си останатъ както по-напрѣдъ.

Министъръ Т. Теодоровъ: При административния сѣдъ не може да има огледъ.

Д-ръ В. Радославовъ: Ще има огледъ и разпитъ на свидѣтели. Азъ мога да ви посоча на разни закони, които имаме, на други мѣста.

Х. Поповъ: Има го въ закона, г. Теодоровъ — мировиятъ сѣдия да ги прави по делегация.

Д-ръ В. Радославовъ: Не можемъ да отбѣгнемъ отъ това. Че тогава каква нужда има отъ този законъ, ако азъ не ще мога да си послужа съ известни доказателства, за да мога да сваля едно дѣйствио, което азъ считамъ, че е произволъ на административната властъ?

П. Парпановъ: Въ чл. 34 е казано това нѣщо.

Д-ръ В. Радославовъ: Виждате, че даже сега имаме споръ по известни работи: ето, азъ не се съгласявамъ съ г. Теодорова, че не ще има въ този сѣдъ тѣзи доказателни срѣдства. Тогава, защо ви сж тѣзи прокурори, защо допускате адвокатитѣ? Кажете, че известни нарушения на административната властъ се обжалватъ отъ ония, които се считатъ доказани, по писменъ редъ, безъ ония основни принципи: публичността, устността и т. н. Тогава, какво ще правимъ ние, адвокатитѣ, въ тѣзи сѣдилища, когато не ще можемъ да си послужимъ съ всички тѣзи срѣдства?

Д-ръ Б. Вазовъ: Въ чл. чл. 33 и 34 се прѣдвизда, че всички доказателства могатъ да се прѣдставятъ; даже и такива, каквито не сѣществуватъ въ гражданското сѣдопроизводство. Въ това отношение имамъ пълна свобода.

Д-ръ В. Радославовъ: Да, съгласенъ съмъ и азъ съмъ на туй мнѣние, но ето казва се, че нѣмало да има тѣзи срѣдства. Не е вѣрно, въ законопроекта ги има, и асж трѣбва да ги имаме; иначе, не разбирамъ, защо е тая реформа. Слѣдователно, ще ни трѣбва вѣрме. Ние можемъ да приемемъ този законопроектъ. Даже ние отъ опозицията да бѣдемъ противъ, ние имаме болшинство и ще го приемете, но ще бѣдемъ заставени при други обстоятелства да отгѣнимъ, ако не цѣлимъ, то поне известни части, защото намираме, че не е пълненъ, че той нѣма да създаде онова, което се изисква отъ една толкова важна реформа, толкова повече, че хора отъ болшинството, както г. Згуревъ, който се занимава съ тази материя, намиратъ този законопроектъ за непълненъ. И ние въ туй отношение трѣбва да бѣдемъ съгласни, че, като приемемъ законопроекта по принципъ, не трѣбва да хвърляме упрѣци на онѣзи, които сж създали този законопроектъ. Нека той отиде въ комисията и нека послѣдната се занимае по-основно, да проучи и другитѣ мѣрки, въ други държави, които сж по-близо до насъ, да видимъ какво ще направятъ въ Ромѣния, която имаше единъ такъвъ законъ, който се отгѣни въ 1910 г.

Х. Поповъ: И въ Австрия сега се занимаватъ и работятъ; тамъ има комисия за това.

Д-ръ В. Радославовъ: Министърътъ на правосѣдието въ Ромѣния се занимава съ този въпросъ и скоро щѣло да има новъ законопроектъ; можемъ да си послужимъ и съ него, и тогава можемъ всички да бѣдемъ съгласни, и макаръ че тая платформа е отъ друга, противоположна партия, да приемемъ, че туй е вече въпросъ на Народното събрание, единъ законопроектъ на Народното събрание, и да го гласуваме. Но не трѣбва да казваме непрѣмѣнно кога трѣбва да излѣзе на второ четене. Ако се проучи добръ и ако се дългали онова, което мислимъ, че трѣбва да се допълни, може още въ края на тази сесия да дойде второто четене; но ако не може да се направи онова, което се желае отъ всички, нека остане за слѣдующата редовна сесия, защото въпросътъ, както казахъ и по-напрѣдъ, е

главно въ туй, че трѣбва да се опредѣли юрисдикцията на този законопроектъ. Послѣ, трѣбва да се съгласимъ: само единъ ли съдъ да бѣде, или, за улеснение, може да бѣде отдѣление, както сега имаме търговски отдѣления при окръжнитѣ сѣдилища и дѣлата тукъ да дохождатъ по касационенъ редъ — може и това да стане. Асѣ по принципъ законопроектътъ приема този възгледъ, но само казва: нѣма врѣме, срѣдства нѣма и т. н. Когато искаме една реформа, азъ мисля, че ние не трѣбва да говоримъ за срѣдства, но да-ли е възможно, да-ли е практично да се нареди тъй, щото да нѣмаме само единъ Върховенъ административенъ съдъ, но да имаме отдѣление при окръжнитѣ сѣдилища също такива, каквито сѣ търговскитѣ отдѣления? Азъ считамъ, че тая реформа не е противъ конституцията и можемъ да постѣпимъ съ нея тъй, както сме постѣпили съ специалното търговско право — имаме при окръжнитѣ сѣдилища търговски отдѣления и горѣ-долу сѣдитѣ вършатъ всички търговски работи; нашитѣ търговски камари не сѣ отнели нищо отъ търговскитѣ дѣла, всички почти отиватъ въ окръжнитѣ сѣдилища, и азъ не съмъ чулъ оплакване отъ страна на търговци, че търговскитѣ отдѣления не сѣ рѣшавали правилно търговскитѣ дѣла. Такова нѣщо не се е чуло; тъй че, вървамъ, и за административнитѣ дѣла може да бѣде същото.

Втората подробностъ е, когато дойдемъ до състава на съда. Азъ мисля, че не трѣбва да се покровителствуватъ само сѣдитѣ, нека се покровителствуватъ и адвокатитѣ въ дадения случай. Като се покровителствуватъ високитѣ чиновници — разбирамъ административнитѣ, такива, които сѣ били главни секретари въ Министерството на финанситѣ, въ Министерството на вѣтрѣшнитѣ работи, или началници на отдѣления — като се покровителствуватъ сѣдитѣ, че трѣбва да бѣдатъ несмѣняеми онѣзи, които дълги години сѣ служили по правосѣдието, можемъ тамъ също да постановимъ да бѣдатъ покровителствувани и адвокатитѣ, които иматъ десетъ-годишна практика. Това е много справедливо да се приеме, защото въ другитѣ страни въ тия сѣдилища приематъ и хора вънкашни. Това бѣше въ Румелия. Нѣкои отъ нашитѣ министри бѣха тамъ директори, и тѣ знаатъ какъ се практикува. Тамъ имаше и обикновени граждани, мисля отъ окръжнитѣ комисии вземаха по единъ членъ за сѣдия, който засѣдаваше съ още двама души, които разрешаваха подобни спорове, и тогавашнитѣ административни сѣдилища въ Румелия сѣ издавали рѣшения, противъ които никой не е възставалъ, мисля азъ. Да-ли тази система ще приемемъ или друга, то ще остане въпросъ на подробности, когато ще бѣдемъ въ комисията: ние всички имаме право да ходимъ въ комисията и да прѣдлагаме нѣкои работи, които мислимъ, че ще бѣдатъ полезни за тая реформа.

Ето моето мнѣние: законопроектътъ да се приеме по принципъ и да се изпрати въ комисията, съ молба, щото послѣдната, заедно съ други народни прѣдставители, които се интересуватъ отъ тая материя, да проучи по-добъръ всички въпроси и на второ четене да се прѣдстави единъ докладъ, единъ законопроектъ допълненъ, измѣненъ, за да бѣде полезенъ и да отговаря на онова обѣщание, на она реформа, която се е толкова много защищавала отъ прѣдставителитѣ на днешното коалиционно правителство.

Прѣдседателствуещъ М. Маджаровъ: Има думата пловдивскитѣ народенъ прѣдставителъ г. Михаилъ Такевъ. Прѣди Васъ, г. Такевъ, имаше думата г. Никола Мушановъ, но не го виждамъ, за това ще имате Вие думата.

М. Такевъ: (Отъ трибуната) Г. г. прѣдставители! Едва-ли има нужда да добавя нѣщо повече отъ това, което казаха прѣждеговорившитѣ и отъ дѣсницата, и отъ лѣвицата, и отъ центра върху съдържанието на този законопроектъ. Ако има материя сложна и контроверсирана и въ правната наука, то е именно тази, която днесъ ни е сложена да я конденсираме въ положителни текстове, въз основа на които да прилагаме тъй нареченото административно право, на нашето вѣтрѣшно публично право. Тази материя и до днесъ, въ продължение вече на цѣли 80 години — за да не кажа още отъ 1789 г., отъ врѣмето на френската революция — прѣдставя една такава сложностъ, че даже и въ Франция, която е люлката, ако мога тъй да се изразя, на конституционното право — не, на административното, защото люлката на конституционното право е Англия — и до днесъ двѣ школи се борятъ една противъ друга. И за да си обяснимъ, защо е тази борба, достатъчно е да кажемъ само двѣ думи върху съдържанието на самото заглавие на този законопроектъ — законъ за административното правосѣдие. Защо се то нарича административно правосѣдие? Защото има съдебно правосѣдие — *jurisdiction juridique*, а тукъ се нарича *jurisdiction administrative*. Съдебното правосѣдие, обикновеното правосѣдие да го наречемъ, има за цѣль и за прѣдметъ да разрѣши двѣ спорящи частни права, а административното правосѣдие има за цѣль и за прѣдметъ да разрѣши спора, който се поражда при упражнението на една общественна функция съ дадено частно право. Туй е дефиницията почти на всички юрисконсулти, можемъ да кажемъ, които пишатъ върху тази материя. Щомъ има стѣлкование на двѣ частни права, това стѣлкование ще разрѣши гражданския обикновенъ или тъй нареченъ естественъ съдъ; има ли, обаче, стѣлкование между една функция, между упражнението, по-право, на една общественна функция на административната властъ — да кажа по-конкретно — и едно частно право, било то частно право като гражданинъ, било то частно право отъ публиченъ характеръ, каквито сѣ нашитѣ политически права, макаръ и частни, казвамъ, тамъ, дѣто е намѣсена властѣта, то ще бѣде прѣдметъ на административното правосѣдие. Двѣ школи има въ това отношение въ континентална Европа, за да не отиваме въ Америка. Франция, или, по-право, народитѣ отъ латинската раса, като французи, португалци, испанци, и италианци, приематъ, че спора между едно частно право и една държавна функция, упражнението на една държавна функция, което може да причини извѣстна вреда, трѣбва да го разрешава специално сѣдилище, което да бѣде въ зависимостъ отъ административната властъ. И юридическиятъ мотивъ е раздѣлението на властѣтъ. Законодателната, съдебната и изпълнителната власти трѣбва не само да бѣдатъ отдѣлени — то не е важно — трѣбва да се упражняватъ отъ отдѣлни органи, *autorité*, отдѣлни органи, които носятъ тѣзи власти. Французитѣ твърдятъ и въ редъ свои законоположения поддържатъ, че административната властъ не бива да се подчинява на съдебната, както казватъ днешниятъ прѣдседател на републиката г. Фалиеръ въ единъ свой докладъ отъ 1886/1887 г., като министъръ на вѣтрѣшнитѣ работи, и г. Рувиѣ, като министъръ на финанситѣ, и г. Мацо, като министъръ на правосѣдието, въ единъ докладъ до тѣхното Народно събрание, по поводъ реорганизацията на тѣхния държавенъ съвѣтъ: Никогашъ не бива да се тури въ зависимостъ административната властъ подъ контрола на съдебната, защото двѣ права ще се изтѣрять: първо, административната властъ трѣбва да получи своя тѣлчокъ отъ законодателната властъ и да контролира нейнитѣ дѣйствия. Обаче, прѣ-

махнете ли вие този тълчък и нейните дѣйствия подъ контрола на независимата съдебна власт, парламентътъ, законодателното тѣло ще се лиши отъ най-важната си прерогатива, да контролира административната власт и да направлява нейните функции, било чрезъ интерпелации въ камарата, било по всичките онѣзи процедури, прѣдвидени въ основния законъ. Този е билъ и принципътъ, който е ръководилъ още въ 1790 г. французкото учрѣдително Народно събрание, което още тогава написа два закона: единъ законъ отъ юний за организацията на обикновенитѣ сѣдилища, и другъ, паралелно съ него, законъ за организацията на административното правосѣдие.

И така, и въ Франция, и въ Испания, и въ Португалия, и въ Италия, въ тѣзи народи отъ латинската раса, приематъ, че съдебното правосѣдие трѣбва да се отдѣли отъ административното, и тогава даватъ опрѣдѣлението вече на самото това правосѣдие; съдебно, ако мога да го нарека на български езикъ, *juridiction judiciaire*, и административно такова.

Въ Германия, слѣдъ войната отъ 1870 г., Алзасъ и Лотарингия оставатъ подъ владичество на Германската империя. Германското правителство заваря тамъ единъ френски законъ за административното правосѣдие и единъ имперски законъ; слѣдъ това дойде и създаде въ Вюртембергъ, Баденъ, Бавария, Саксония и Пруссия също такива административни сѣдилища по принципъ — компетентността е малко различна. Въ Австро-Унгария, и въ Австрия и въ Унгария има също така пакъ специални административни сѣдилища, обаче Белгия, Швеция, Норвегия, Дания и Гърция нѣматъ такива сѣдилища. Всичките спорове у тѣхъ се рѣшаватъ отъ обикновенитѣ сѣдилища и прѣимущество отъ Върховния касационенъ съдъ въ нѣкои отъ тѣзи мѣста, като върховно административно сѣдилище. Въ Швейцария това е федералниятъ съвѣтъ, който разрѣшава тѣзи спорове. Въ Ромъния на 1910 г. либералното правителство отмѣни едно постановление на единъ тѣхенъ законъ отъ 1905 г., чрезъ който третото отдѣление на Върховния касационенъ съдъ разрѣшаваше такива спорове. Сега го отмѣниха, но днесъ ромънското правителство внася вече новъ законопроектъ за административно правосѣдие. Обаче, трѣбва да добавя, че всждъ, където обикновенитѣ сѣдилища, било въ лицето на първоинстанционни учрѣждения, било въ лицето на Върховенъ касационенъ съдъ, приематъ да разрѣшаватъ тѣзи спорове, има единъ прѣдѣлъ, че тѣ не могатъ да отмѣняватъ административнитѣ разпоредби изобщо. Могатъ да прѣустановятъ тѣхното дѣйствие, доколкото то врѣди въ конкретния случай, който е допѣлъ до тѣхнитѣ упи. По този поводъ собствено и ромънското либерално правителство намѣри случай да отмѣни тази прерогатива на третото отдѣление на Върховния имъ касационенъ съдъ и да внесе днесъ новъ законопроектъ за отмѣнение на административнитѣ разпоредби.

Така стои, г. г. прѣдставители, този въпросъ тукъ, на континента. Англичанитѣ и, по тѣхното подражание, Сѣвероамериканскитѣ щати не признаватъ — и тукъ имаме грѣшка г. Илия Бобчевъ, като твърдѣше, че тамъ има административно правосѣдие — не признаватъ никакъвъ другъ съдъ, освѣтъ независимата, общосъдебната власт въ страната, възъ основа на единъ принципъ у тѣхъ, който казва: „Държавата не може да причини нито неправда, нито врѣда, *ni tort, ni dommage*“. И възъ основа на този принципъ и още други исторически причини, тамошнитѣ 12 независими сѣдии, тамошниятъ генераленъ мирови съдия не само разрѣшава, отмѣнява разпоредженията на административната власт, но още може и да наказва, а въ

Сѣвероамериканскитѣ щати е принципъ не само да наказва за прѣстѣпления, за каквито и у насъ наказватъ, но даже за омисии, за немарливостъ въ службата; нѣщо повече — даже ако единъ чиновникъ откаже да приеме службата, на която е назначенъ въ даденъ случай, може да бѣде наказанъ отъ съда, че не е приелъ службата, на която е билъ назначенъ.

И. С. Бобчевъ: Това е то административно правосѣдие.

М. Такевъ: Ако се разбира подъ думата „административно правосѣдие“ разрѣшението на дадени спорове, както казахъ азъ, между частното право и дѣйствието на нѣкой органъ на властта — да, само че по законопроекта, който ни е прѣдставенъ и тѣй както се разбира този въпросъ на континента въ Европа, не е то. Затуй ние гледаме още първитѣ два реда на настоящия законопроектъ да казватъ: „Има ли нужда отъ административно правосѣдие?“ И си отговаря авторътъ: „Да, казва, нѣма двѣ мнѣния въ България, че нужда отъ административно правосѣдие има“. Какво, прочее, нѣщо е административно правосѣдие? Ето едно опрѣдѣление, което никой не може ни да, нищо можемъ да го намѣримъ въ нѣкое ръководство. Отворете даже съчинението на този, който е писалъ най-вече върху тази материя, французина Дюкрокъ, който има едно 7-томно съчинение върху административното право на Франция и отдѣло е взето, както казахъ, въ всичките тѣзи народи отъ латинска раса, и тамъ не можете намѣри едно точно опрѣдѣление, и затуй законопроектътъ казва още въ началото на мотивитѣ си: „Нѣма двѣ мнѣния, че трѣбва административно правосѣдие“. Кому, обаче, то да се повѣри? Този въпросъ, г. г. прѣдставители, кому да се повѣри това административно правосѣдие, е билъ повдигнатъ още въ нашето учрѣдително Народно събрание. И като гледамъ тукъ, въ законопроекта, мимоходомъ да се споменава върху тази материя, азъ останахъ малко удивленъ. Споредъ стенографскитѣ протоколи на нашето I велико Народно събрание, сложенъ е билъ на разглеждане единъ чл. 141 отъ тогавашния проектъ на конституцията. Съ този чл. 141 се е учрѣдявалъ държавенъ съвѣтъ съ четири прерогативи: първата прерогатива е била да изучава законопроектитѣ, втората прерогатива — да сключва заемн, третата — да съди административнитѣ спорове, четвъртата — да съди чиновницитѣ. Либералната партия, въ лицето на покойния Цанковъ, на дѣдо Славейкова, но специално на Цанкова, е въстанала противъ този членъ и съ слѣдующитѣ мотиви: „Нѣма нужда, казва тя, отъ държавенъ съвѣтъ, първо, защото законопроектитѣ ще ги изучаватъ министритѣ; тѣ ще ги изучаватъ и ще ги поддържатъ въ камарата. Нѣма нужда отъ него още и затуй, защото държавнитѣ заемн ще ги сключва камарата, както ги сключваме днесъ; нѣма нужда отъ административни сѣдилища затуй, защото ние си имаме достатъчно обикновени сѣдилища, на които трѣбва да бѣде подложенъ всѣки споръ, отъ каквото естество да бѣде той. И четвърто, за чиновницитѣ, казватъ тѣ, Върховниятъ касационенъ съдъ ще рѣши този въпросъ“. То не е най-важното; най-важно е, че се рѣшава въ камарата, това нѣщо да се впише въ протоколитѣ на Народното събрание, че отъ държавенъ съвѣтъ нѣма нужда, като административно сѣдилище, защото ние си имаме обикновени сѣдилища, а по моему тукъ ясно вече прозира желанието, намѣренieto, убѣждението на нашия законодатель, че нѣма нужда отъ специални сѣдилища, които да разрѣшаватъ тѣзи административни спорове. Г. дрѣ

Радославовъ, който е повече версиранъ въ миналото, защото е човѣкъ отъ оная епоха, ви процетира и другъ фактъ, че даже прѣдседателътъ на Върховния касационенъ съдъ тогава, покойниятъ Стаматовъ, е билъ на същото мнѣние. Да-ли, прочее, нашиятъ учрѣдителя съ отхвърлянето на държавния съвѣтъ, съ изрична забѣлѣжка, да се внесе въ протокола, че нѣма нужда отъ него като административно сѣдилище, да-ли съ това той не е прѣдърѣшилъ въпроса. Ето единъ въпросъ, за който азъ нѣма да споря тукъ, защото не му е тукъ мѣстото, но казвамъ, че то е единъ въпросъ, който заслужава нашето внимание. Въ свързка съ това нѣщо, ние четемъ чл. 13 — и той е цитиранъ тогава — отъ същата конституция, който казва: „Сѣдебната властъ въ България принадлежи въ всичката нейна ширина на сѣдебнитѣ мѣста и лица“. То е много важно: не само на сѣдебнитѣ мѣста, но и на сѣдебнитѣ лица. Защото г. министърътъ ни казва тукъ, въ своя докладъ, приемете ли, че административнитѣ сѣдилища сѣ части отъ администрацията, тѣ не съставляватъ отдѣленъ сѣдъ, слѣдователно тѣ сѣ администрация *elle même*; приемете ли, обаче, че тѣ съставляватъ отдѣленъ сѣдъ, че тѣ сѣ тоже отдѣлно сѣдебно учрѣждение, тогава вие сте въ рамкитѣ на чл. 13, че макаръ да се наричатъ административенъ сѣдъ, тѣ сѣ въ рамкитѣ на сѣда, въобще на сѣдебното вѣдомство, и, слѣдователно, нѣма противорѣчие. Тукъ има едно голѣмо противорѣчие между чл. 13 на основния законъ и учрѣждаването на специално сѣдилище. Казвамъ го специално затуй, защото ние виждаме и по компетентностъ — да оставимъ компетентността настрана — но даже по условията за назначението на тѣзи хора голѣма разлика. Първо, въ този сѣдъ ще влѣзе като изключение, ако щете, но въ даденъ моментъ ще го прѣдседателствува, тъй да се каже, прѣдседателътъ на административната властъ — първиятъ министъръ. Второ, истина е, че този сѣдъ е несмѣняемъ, както сѣ несмѣняеми другитѣ сѣдии, но права е обѣлѣжката тукъ, че това не е никакво неотемлимо качество на единъ сѣдия, въ всѣки случай, обаче, даването възможност на административната властъ, въ лицето на първия министъръ, да борава вжтрѣ, показва вече, че това не е онова сѣдилище и онази сѣдебна институция, каквато прѣдвижда чл. 13 на нашия основенъ законъ, че сѣдебната властъ въ България, въ всичката нейна ширина, принадлежи на сѣдебнитѣ мѣста и лица. Но, г. г. прѣдставители, и тукъ не е моятъ споръ, защото азъ бързамъ да добавя, че ако въ България има единъ прѣдметъ, който се нуждае отъ уреждане, отъ нѣкаква по-ефикасна санкция, той е дѣйствиата на административната властъ. Това е безспорно. Но тукъ, собствено, и почватъ мажнотинитѣ. Какво нѣщо е, прѣди всичко, дѣйствие — не, актъ на административна властъ? Кои сѣ актовѣтѣ, които подлежатъ на контролъ отъ тази сѣдебна инстанция? По кой начинъ и въ коя инстанция да се контролиратъ тѣзи актовѣ на административната властъ? Кои актовѣ на административната властъ не подлежатъ на този контролъ, а сѣ или актовѣ дискреционни, или сѣ актовѣ на висша политика, както каза тукъ единъ отъ ораторитѣ? Тази материя, прочее, особено въ тѣзи двѣ точки, е най-сложна и нѣма да намѣритѣ опрѣдѣление нийдѣ въ науката. Французинтъ Дюкрокъ, като претендира, че Върховниятъ касационенъ сѣдъ и държавниятъ съвѣтъ възприематъ неговата дефиниция, кои сѣ, тъй нареченитѣ държавни актовѣ или *actes de gouvernement*, отъ висша държавна политика, казва: „Нѣма двѣ мнѣния и не бива да се лутате нийдѣ другадѣ, освѣнъ да възприемете слѣдующото опрѣдѣление. Всички правителствени разпоредби, било на прѣдседателя на републиката, било на министритѣ, които иматъ за

цѣлъ и непосредствено за прѣдметъ привеждането въ изпълнение на единъ текстъ отъ конституцията, сѣ *actes de gouvernement*. Всички други разпоредби, които иматъ за цѣлъ прилагането въ изпълнение на даденъ законъ или правилникъ, сѣ административни разпоредби и тѣ подлежатъ на обжалване. Прочее, всички административни разпоредби на властѣта, които изпълняватъ единъ конституционенъ актъ, единъ текстъ на конституцията, не подлежатъ на контролъ на никакъвъ сѣдебенъ органъ въ държавата, ни административенъ, ни общо-сѣдебенъ. То е въпросъ на парламента, то е въпросъ, както казва Дюкрокъ, на народния суверенитетъ, който ще се появи отъ трибуната на парламента“. Истина е, че въ мотивитѣ на този законопроектъ се цитиратъ три факта: свикването на парламента, разпусхането му отъ държавния глава, уволнението на министерството, приемане на оставката му и пр. Ето, казва, кое е *acte de gouvernement*. Но има толкозъ много актовѣ. Напр., обявяването на война въ България какъвъ актъ е?

Х. Поповъ: То е конституционна прерогатива.

М. Такевъ: Дѣ го има? Даже ние го нѣмаме; въ конституцията не е разрѣшенъ въпросътъ. Но то не е важно. Казвамъ ви примѣри на *actes de gouvernement*, тѣ не сѣ опрѣдѣлени. Дюкрокъ претендира да ги е опрѣдѣлилъ, обаче и неговитѣ опрѣдѣления оспорватъ. Кои сѣ административни актовѣ тогава? Той пакъ дава едно опрѣдѣление и казва: три сѣ административнитѣ актовѣ, които подлежатъ на обжалване, или по-право, три сѣ, да кажемъ, въобще административнитѣ актовѣ на изпълнителната властъ. Първо, това сѣ, каже, общитѣ, генерални разпоредби, които иматъ за цѣлъ да приведатъ въ изпълнение единъ законъ, тъй нареченитѣ въ румелийско врѣме и по-късно публично-административни правилници. Въ Франция тѣ не подлежатъ на обжалване прѣдъ държавния съвѣтъ, а въ България, по сегашния законопроектъ, тѣ подлежатъ на обжалване. Второ, казва Дюкрокъ, сѣ онѣзи разпоредби на властѣта, които иматъ за цѣлъ управлението на държавния имотъ и сѣ често пжти въ контрактни отношения съ други хора. Тѣ въ даденъ случай подлежатъ на обжалване прѣдъ държавния съвѣтъ, а въ други случаи — прѣдъ обикновенитѣ сѣдилища. И трети единъ актъ е актътъ на заповѣдъ. По силата на самия фактъ, че си органъ на административната властъ, законътъ ти дава известно право да заповѣдвашъ, и другитѣ сѣ длъжни да се подчинятъ на тази твоя заповѣдъ. Тѣзи сѣ актовѣтѣ, които *par excellence* подлежатъ на обжалване. Но и той добавя още друго едно, четвърто, условие за обжалването на тѣзи актовѣ: първо, че този актъ, безспорно, трѣбва да изхожда отъ единъ органъ на изпълнителната властъ, и второ, да нахърнява права, придобити било въ името на законъ, било въ името на регламента, правилника, било въ името на контрактъ; значи, когато административната властъ съ своитѣ дѣйствия се тури въ противорѣчие било съ законъ, било съ публично-административенъ правилникъ, легално утвърденъ, било съ даденъ контрактъ, това нейно дѣйствие подлежи на обжалване. Но, казва той, ако има само нахърнение на интереси, потърпѣвшиятъ нѣма право да обжалва, а нашиятъ законъ го разрѣшава, и по право, помоему, въ смисълъ, че и нахърненитѣ отъ администрацията интереси, безъ да има нахърнени права — не влизамъ тукъ въ разборъ на материята — даватъ право на обжалване противъ дѣйствиата на администрацията.

Ако рекохъ, г. г. прѣдставители, бѣгло да ви нахвърлимъ всички тѣзи общи юридически норми, така да кажа, върху законопроекта, то е за да подчертая и азъ онази хубава мисълъ, която изтъкнаха отъ тази трибуна г. г. Згуревъ, д-ръ Радославовъ и почти всички, мога да кажа, които говориха отъ тая трибуна. Тази материя е много сложна. Ако тя е дала материялъ за толкова противорѣчия въ самата Франция, дѣто е нейното берсеау, и ако има държавици, като Бельгия, като Швеция и Норвегия, като Дания, като Гърция, като Ромъния довчера, чието управление подхожда на нашето, но които нѣматъ административно правосѣдие, вие виждате, защо за насъ тукъ, които претендираме да боравимъ съ законитѣ на страната като адвокати-юристи, тази материя се явява малко понятна, и защо за нашата широка маса тоя законъ, безспорно, се явява абсолютно непонятенъ. Та, казвамъ, ако за насъ този законъ е толкова малко понятенъ, защото има да съдържа толкова много контраверсални въпроси, безспорно е, че, за да стане той единъ законъ, който да отговаря на насѣщнитѣ нужди на нашата страна, изисква се едно обстойно изучаване въ неговитѣ постановления не само, но едно кардинално съпоставление на неговитѣ постановления съ постановленията на всичкитѣ закони въ нашата страна. Защото много е просто: споредъ този законъ, всички административни разпоредби на властѣта — да кажемъ, че теорията ще опрѣдѣли, кои сж тѣзи административни актове — подлежатъ на обжалване. Г. Поповъ веднага възрази: „Ами фискалнитѣ закони?“ Г. министърътъ на правосѣдието каза: „Тѣ не подлежатъ на обжалване“, и така трѣбва — тамъ имаме наказание, а административнитѣ сѣдилища наказание не налагатъ. Въ Франция тѣ само въ два случая налагатъ наказание, напр., за нарушение закона за пѣтищата налагатъ 11 л. глоба, но по-нататѣкъ вече тѣзи сѣдилища не налагатъ наказание. У насъ фискалнитѣ закони сж наредени тѣй, че всички наказания, наложени възъ основа на тѣхъ, могатъ да бъдатъ обжалвани прѣдъ сѣдилищата. Обаче, съпоставенъ чл. 10 и слѣдующитѣ членове отъ този законопроектъ, съ чл. 71 отъ сѣщия, знаете ли какво излиза? Споредъ чл. 71, всички разпореджания на другитѣ закони, които противорѣчатъ на разпореджанията на настоящия, се отмѣняватъ, и ако вие речете съ този текстъ да отмѣните всички законоположения, които противорѣчатъ на този законъ, знаете ли въ каквъ *impassé* ще влѣзете вие? Та тогава именно ще дойдемъ въ онзи лабиринтъ, за който ни говорѣше и г. Згуревъ, и г. Поповъ, и г. Радославовъ. Ще ги отмѣните — добръ. И тогава кѣдъ ще отидемъ, отдѣ ще почнемъ, дѣ ще свършимъ нашитѣ регламентации противъ актоветѣ на административната властъ?

Но, г. г. прѣдставители, не е само това неудобството въ този законопроектъ. Въ него е казано, че досегашната компетенция на сѣдилищата отъ общия редъ се запазва, т. е. всички дѣла, които по сега съществующитѣ закони — това е казано въ мотивитѣ на законопроекта — подлежатъ на разглеждане отъ обикновенитѣ сѣдилища, се запазватъ, а знаете ли, колко сж тѣ? Деветъ десети отъ нашитѣ административни спорове. Това отчуждаване, тоя фискални закони, тоя глоби, които налага на кметоветѣ министърътъ на земледѣлието, глоби, които налага министърътъ на вътрѣшнитѣ работи, глоби, които налагатъ административнитѣ органи — всичко това отъ двѣ-три години насамъ, споредъ извѣстно законоположение, отива въ обикновенитѣ сѣдилища.

Х. Поповъ: Законитѣ по санитарното вѣдомство, законитѣ за настрѣчение, прѣмитѣ данѣци и пр.

М. Такевъ: Да, и митнишкитѣ закони и пр. — за тѣхъ да не говоря.

И да ви кажа право, г. г. прѣдставители, като оставимъ малко настрана абстрактнитѣ теории за дѣление на властитѣ, нашето население е доволно, когато има право, по законитѣ на страната, да обжалва прѣдъ сѣдилищата извѣстни актове на административната. И правъ бѣ г. Поповъ, като ви каза, че ние летимъ съ едно крило. Това крило, за голѣмо щастие на България, е нашето правосѣдие. И трѣбва тукъ, безъ да правимъ комплиментъ комуто и да е, да подчертаемъ истината, че българскитѣ народъ вѣрва въ своятѣ сѣдни, и той вѣрва на тая адажа: отрѣзаниятъ въ сѣдилищата прѣстъ не боли. Добръ е да запазимъ това убѣждение на нашия народъ, тази добра вѣра въ нашето правосѣдие, защото тя е спасителна за нашата страна. Още прѣдъ вѣкове въ римския форумъ Цицеронъ казваше: „Не ме е страхъ отъ развратна администрация и прѣстѣпна полиция, помъ като имаме независимо правосѣдие“. Та нашиятъ народъ, слѣдователно, е доволенъ отъ това, което днесъ има: че всички тѣзи спорове, които специални закони сж пратили въ сѣдилищата, си оставатъ тамъ. И азъ ще пледирамъ, штоо всички тѣзи спорове, които днесъ се отнасятъ къмъ обикновенитѣ сѣдилища, да си останатъ тамъ, нѣма защо да ги отмѣняваме, и слѣдователно, този чл. 71 трѣбва да се отхвърли.

Но, г. г. прѣдставители, има още и друго едно неудобство. Въ нашитѣ закони ние имаме и тѣй нареченитѣ дискреционни власти. Министърътъ на земледѣлието може безапелационно да глоби единъ кметъ съ толкова лева — квантумътъ не е важенъ; ако глобата, заедно съ обезщетението, надминава 400 ли бѣше или 500 л., работата ще отиде до сѣдилищата, но до извѣстна норма не отива. Градскитѣ кметъ може да тури безапелационно, дискреционно, 25 л. глоба и т. н. Всички тѣзи нѣща често пѣти дѣйствително пораждатъ негодувание въ нашия народъ, защото нищо по-лесно нѣма за единъ партизанитѣ кметъ 10 пѣти на денъ да ти тури по 10 л. глоба и да те унищожи. Какво ще стане съ тѣзи работи? Г. министърътъ на финанситѣ ни казваше: „Това, което си е, то си остава, ние нѣма да го измѣнимъ“. А знаете ли, ако имаше нѣкой да помисли, че въ този законопроектъ, който ни се оповѣсти, както казваше г. Константиновъ, още въ тронното слово...

Министъръ Т. Теодоровъ: Азъ не казахъ, че нѣма да го измѣнимъ, но казахъ, че докато не се измѣни, ще бѣде въ сила. Тѣ сж двѣ различни работи.

М. Такевъ: Позволете, и тамъ ще дойдемъ. — Та, казвамъ, този законопроектъ бѣ породилъ въ паметѣта на нѣкои отъ нашитѣ граждани, отъ нашитѣ избиратели, надеждата, че съ него ще се прѣкратятъ произволитѣ на административната властъ.

Министъръ Т. Теодоровъ: Да.

М. Такевъ: За произволи на административната властъ пакъ много голѣмъ просторъ има за приказване, защото и днесъ сѣдилищата могатъ да бъдатъ сезирани съ произволи на административната властъ. Шомъ се види, че единъ произволенъ актъ има елементъ прѣстѣпенъ, таквъ актъ ще отиде въ прокурорския паркетъ. Но има произволни актове, които сж дискреционни; за тѣхъ какво трѣбва да направимъ? Г. министърътъ на финанситѣ ви каза: сега ще приемемъ този законопроектъ и по мѣрѣ живота на България, ще се създаватъ

закопи и ще се измѣняватъ, за да станатъ другитѣ закони съобразни съ постановленията на този законъ. Тѣмо обратното би трѣбовало да стане. Ами азъ ви питамъ: докогато тѣзи закони се измѣнятъ, знаете ли, какво ще бѣде въ България, каква пертурбация въ правнитѣ понятия и на сѣдни, и на администратори, и на народъ ще се създаде съ този законопроектъ? Ето защо, вмѣсто ние да приемаме първо този законопроектъ, а послѣ да измѣняме законитѣ и да ги адоптираме, да ги приспособяваме къмъ него, правъ бѣ г. Згуревъ, когато ви каза: дайте тази материя да се обсъди добръ, защото нито литература имаме въ България върху нея материя, нито пъкъ нѣкой се е занималъ по-сериозно съ този въпросъ. Нѣщо повече, г. г. прѣдставители: когато азъ прочетохъ въ платформата на почитаемото правителство, изложена въ рѣчта на министъръ-прѣдседателя въ Плевенъ, ако се не лъжа, още прѣди изборитѣ за велико Народно събрание, че въ нашето законодателство ще се внесатъ двѣ капитални реформи, първо, разширение пропорционалната изборна система и за законодателнитѣ избори, и второ, административното правосѣдие — азъ съ особено напѣжение чакахъ да прочета, на какви принципи ще почива това законоположение — административното правосѣдие. Всички юристи, които днесъ се изредиха, отъ тази трибуна ви казаха, че това е единъ лабиринтъ. Днеска въ самата люлка на това съдебно установление, каквато е Франция, най-великитѣ умове сѣ въ противорѣчие единъ съ другъ. Та, азъ си мислѣхъ: интересно е да чуемъ като какви ли принципи ще легнатъ въ основата на този законопроектъ. И за голѣмо мое съжаление, нито тамъ на трибуната, нито по-късно въ Варна, нито още по-късно въ печата, азъ можахъ да чуя и прочета, какви принципи ще легнатъ въ закона за административното правосѣдие. Този законъ, г. г. прѣдставители, толкова повече имаме нужда отъ тази работа, защото той е единъ законъ, както виждате, не само непопуляренъ, въ смисълъ, народътъ да е разбралъ неговитѣ голѣми и хубави постановления и да го иска, ами даже и юриститѣ днесъ сѣ въ трудно положение да го разбиратъ. И ако за напѣтъ широки народни маси това бѣше terra incognita, колко повече, казвамъ, се налагаше длъжностъ да се обяснѣха тѣзи негови принципи, та да можеше да се произнесе нашето общество. Чухме само едно отъ устата на г. първия министъръ: че е назначилъ комисия отъ вѣщи хора, които ще изработи законопроектъ. Завчера ни се раздаде този законопроектъ и днесъ го имаме прѣдъ себе си. Но, азъ веднага питамъ почитаемото правителство: ако почти по всички закони у насъ и общественото мнѣние, и преса, и компетентни хора се изказваха, па и нѣкой отъ г. г. министритѣ заведоха добрата практика да пращатъ прѣдварително своитѣ законопроекти на народнитѣ прѣдставители и на по-свѣдущи хора отъ нашия народъ да се произнесатъ върху принципитѣ, азъ не видѣхъ да се приложи тази практика за този законопроектъ, който е отъ първостепенна важностъ, който ще внесе въ нашата страна или дѣйствително уреждане на много такива трѣбни въпроси, или голѣма пертурбация въ нашия правни понятия. Това нѣщо не видѣхъ. Не можахме даже да имаме случая да проучимъ закона, както трѣбва, да го сравнимъ съ другитѣ законоположения, да го сравнимъ и съ теорията, за да можемъ да изкараме нѣщо свѣстно.

Още една бѣлѣжка имамъ да направя, за да свърша. Азъ тукъ не мога да проумѣя още едно постановление на чл. чл. 33 и 34. Ако административното правосѣдие или Върховниятъ административенъ съдъ има за цѣль да отмѣни даденъ актъ на административната властъ, за кои случаи се

говори тукъ, че ще прави огледъ на мѣстото, ще изпитва свидѣтели и пр.? Не трѣбва да се забравя, че административниятъ съдъ има за цѣль едно: не да сѣди хората — то е голѣмата погрѣшка на г. Бръплянкова — а да сѣди извѣстенъ актъ, безъ да влиза въ разборъ, доколко той е прѣстѣпенъ или не, и какви ще бѣдатъ послѣдствително за хората; ако актътъ е законенъ, ще го утвърди, ако е противозаконенъ, ще го отмѣни, безъ да обръща внимание на личноститѣ. Ако подчертавамъ това, то е затуй, защото въ този законъ не се зачеква отговорността на държавата по отношение незаконнитѣ актове на нейнитѣ органи. Тукъ не се разрѣшава този въпросъ, а и той е единъ въпросъ, който трѣбва да намѣри тукъ мѣсто за разрѣшение. Не се разрѣшава сѣщо въпросътъ за чиновничеството. И правъ бѣше единъ отъ ораторитѣ — мисля, г. Згуревъ — който ви казваше, че прѣди да напишемъ този законъ за прѣкръпяване произволнитѣ дѣйствия на административната властъ, трѣбва, дѣйствително, да се внесе законъ за чиновничеството, който да уреди тази материя отъ първостепенна важностъ. Затуй, азъ бихъ рѣкопѣскалъ на почитаемото правителство, ако, вмѣсто да ни сезира съ този законопроектъ, бѣше ни сезирало съ законопроектъ за чиновничеството, съ неговитѣ цѣлове. Когато се стабилизира нашето чиновничество, когато се прѣдвиди цензъ за назначаването на тѣзи хора, когато се прѣдвидятъ дисциплинарни сѣдилища, тогава не ще има опасностъ толкозъ отъ неговитѣ произволни дѣйствия, за да създаваме, ако щете, тѣй, на бърза рѣка, такива специални сѣдилища, които да се борятъ противъ произволнитѣ дѣйствия на тѣзи административни органи. Подобрете този персоналъ, назначете хора съ цензъ, стабилизирайте ги, и азъ съмъ убѣденъ, че 90% отъ тѣхнитѣ произволни дѣйствия, които често пъти се дължатъ на невѣжество, на нехайство и на незнание законитѣ, ще прѣстанатъ, защото ще се прѣмахнатъ причинитѣ имъ.

Г. г. прѣдставители! Още една бѣлѣжка. и ще свърша. Много се говори тукъ, въ законопроекта, за несмѣняемостта, която се създава за сѣдитѣ отъ Върховното административно сѣдилище. Прѣди, обаче, да кажа това, което имаме да кажа по този прѣдметъ, трѣбва да добавя че ние виждаме, какво принципътъ, щото нашиятъ законопроектъ, който се старае да отдѣли административнитѣ органи, тѣй да се каже, отъ тиранията, отъ властѣта на обикновената съдебна властъ, въ края на крайщата не издържа. Когато се породятъ конфликти между Върховния касационенъ съдъ и между Върховния административенъ съдъ, той ще се разрѣшава отъ Върховния касационенъ съдъ. Защо? Защото по трима членове ще се взематъ отъ Върховния административенъ съдъ и отъ Върховния касационенъ съдъ, но този съдъ ще се прѣдседателствува отъ четвърти членъ на Върховния касационенъ съдъ — първиятъ прѣдседателъ на Върховния касационенъ съдъ — та ще имаме четирма сѣдни отъ Върховния касационенъ съдъ и трима сѣдни отъ Върховния административенъ съдъ. И така, принципътъ за раздѣлянето на властитѣ, който е легналъ въ основата на този законопроектъ и за който ви говориха всички прѣдговоривши, за да нѣма нужда да се простирамъ азъ, този принципъ, въ края на крайщата, е обезсиленъ съ факта, че послѣдната дума върху тия актове ще има Върховниятъ касационенъ съдъ.

Още една бѣлѣжка, г. г. прѣдставители. Каза се тукъ, че този Върховенъ административенъ съдъ ще бѣде независимъ, дотошкова независимъ, доколко може да бѣде независимъ единъ несмѣняемъ сѣдия. Този принципъ, така вземенъ, самъ по себе си, както е написанъ тукъ, противорѣчи на основ-

ния принцип на административното правосъдие, прието въ Франция, че съдът не бива да бъде абсолютно независим, защото този съд, като изхожда из сръдата на администрацията, казват французитъ, трѣбва да разбира политиката на администрацията, и защото, иначе, казват тѣ, често пакти ще дойдатъ шест души съдии да турятъ въ респектъ цѣлата административна машина. И затуй французиятъ законъ не признава несмѣняемостъ на съднитѣ отъ това отдѣление. У насъ, обаче — може-би, право, понеже нашето чиновничество, така или иначе, по нашитѣ различни социални условия, често пакти се поддава на прищѣвки или же нѣма достатъчно доблестъ, за да се съпротиви на една разпоредба на едно по-висше началство, съ рискъ да излѣзе отъ службата си — законопроектътъ приема да бъдатъ тѣ независими. Ако този е билъ мотивътъ на г. министра, да станатъ несмѣняеми тия съдии, съ цѣль да бъдатъ независими докрай, пакъ, казвамъ, цѣльта не се постига, защото вие виждате, че у насъ днесъ несмѣняемостта е една фикция. Несмѣняеми сж членовѣ отъ административния съвѣтъ на Земледѣлската банка, несмѣняеми сж административния съвѣтъ и директорътъ на Народната банка, но какви явления виждаме въ нашия парламентаренъ животъ? Единъ народенъ прѣдставителъ събира 37 подписа и прѣдлага да се уволни административния съвѣтъ на Земледѣлската банка; народнитѣ прѣдставители вдигатъ рѣка — уволнява се. Въ що се състои тогава несмѣняемостта, която вие пишете въ този законопроектъ?

Н. Давидовъ: Тѣ се назначаватъ отъ Народното събрание.

М. Такевъ: Позволете. Искамъ тукъ да подчертая, че въ това отношение законопроектътъ не постига онази цѣль, която се гони. Другъ е въпросътъ, ако се опредѣли по кой начинъ и при какви условия единъ членъ на Върховния касационенъ съдъ или единъ членъ на което и да е друго учрѣждение, може да бъде несмѣняемъ. Азъ бѣхъ изненаданъ, че безъ никакви мотиви ние унищожаваме независимостта на нашитѣ висши кредитни учрѣждения. Щомъ като единъ народенъ прѣдставителъ може да изпъди когото иска, той ще намѣри 35 души народни прѣдставители да се подпишатъ. Другъ е въпросътъ, ако респективниятъ министъръ... (Възражения отъ мнозинството)

Н. Давидовъ: Вие направихте туй нѣщо; лично г. Малиновъ искаше това.

М. Такевъ: Позволете. — Другъ е въпросътъ, казвамъ, ако г. министърътъ поеме отговорността: той управлява страната, той отговаря прѣд парламента, той отговаря прѣдъ своята съвестъ, той отговаря прѣдъ криминалнитѣ закони на страната. Та, искамъ да ви кажа, че азъ не одобрявамъ тази практика; по този начинъ ние можемъ, дѣйствително, да обрѣнемъ всѣка несмѣняемостъ въ страната въ една фикция.

Г. г. прѣдставители! Нѣмахъ за цѣль да критикувамъ никого. Имахъ за цѣль само на едно да обърна вашето внимание: желаете ли да направите тѣзи съдии дѣйствително несмѣняеми и дѣйствително независими, не е достатъчна вече тази мѣрка, а трѣбва да се впишатъ още нѣкои условия, защото видѣхме, че нашиятъ животъ намѣри и на тази несмѣняемостъ една цака.

И така, г. г. прѣдставители, като съмъ съгласенъ да се приеме законопроектътъ по принципъ и да

се изпрати въ комисията, и азъ се присѣдинявамъ къмъ всички прѣдговоривши да помоли г. първия министъръ, който е подписалъ този законопроектъ, да се съгласи да не се разглежда той сега. Отъ него никой не прави политика, никой не прави капиталъ. 35 години България можѣ да живѣе безъ Върховно административно сѣдилище; тя ще може да живѣе още двѣ-три години. Да се изпрати този законопроектъ на всички свѣдущи хора, да се разпрати по всички сѣдилища, да се изпрати въ Университета, да се популяризира, да се държатъ нѣколко реферати върху тази материя — върху нея досега, ми се струва, е държалъ рефератъ само проф. Молловъ.

Нѣкой отъ болшинството: Кировъ.

М. Такевъ: Или Кировъ — не помня добръ кой, но зная, че единъ държа рефератъ. Тази материя не е достатъчно популяризирана, за да можемъ да си обяснимъ всички постановления на този законопроектъ, и за да прѣдвидимъ всички случаи. Трѣбва да я популяризираме, и тогава много полесно ще можемъ ние да послѣдваме теорията, която проповѣдва г. Радославовъ — отрицателната компетентностъ на този съдъ. Не сж подсѣдни на този съдъ само тѣзи и тѣзи дѣла, но сж подсѣдни и онѣзи, които животътъ ще ни покаже, които ще ни покаже практиката на нашитѣ сѣдилища, практиката на онѣзи хора, които сж боравили съ тази материя въ продължение на години.

Прочее, и азъ ще гласувамъ за приемането на законопроекта по принципъ, но при едно условие, както ви казахъ: да се остави въ комисията, да се занимае тя съ него, и въ една отъ слѣдующитѣ сесии да го внесе тукъ, за да се промулгира и да стане законъ. Да се надѣваме, че съ това много отъ днешнитѣ произволи на административнитѣ органи, които сега не подлежатъ на контрола на съдебната властъ, биха могли да се отстранятъ.

Още едно благопожелание отправямъ къмъ г. министъръ-прѣдседателя. То е: да ни сезира той прѣдварително съ единъ законопроектъ за чиновницитѣ. Такъвъ ние вече имаме готовъ; той е въ Министерския съвѣтъ. Ако намѣрятъ, че той е несъстоятеленъ, нека го прѣработятъ. Имаме пригответени и щатове за чиновницитѣ. Ако намѣрятъ, че трѣбва да се направятъ нѣкои измѣнения, да ги направятъ, и по този начинъ да разрѣшимъ другия въпросъ — закона за чиновницитѣ.

Министъръ Т. Теодоровъ: Въ слѣдующата сесия и то ще бъде.

М. Такевъ: Значи, едновременно ще можемъ да разрѣшимъ два въпроса, които сж палици въ нашия животъ...

Министъръ Т. Теодоровъ: Сега ще разрѣшимъ този въпросъ, а тогава другия.

М. Такевъ: ... за произволитѣ на администрацията и чиновническия въпросъ.

Прѣдседателствующъ М. Маджаровъ: Часътъ е 8. Има, обаче, още двама души записани, които настояватъ да говорятъ. Затуй ще отложимъ разискванията за слѣдующия пактъ.

Прѣди да се закрѣе засѣданието, ще ви съобща, че е постъпило едно питане отъ търновския народенъ прѣдставителъ г. Димитъръ Страшимировъ

къмъ г. министра на външнитѣ работи, което има слѣдующето съдържание: (Чете)

„Въ печата се оповѣсти, че Асъмъ-бей, турскиятъ министъръ на външнитѣ дѣла, билъ награденъ съ високъ български орденъ. По поводъ на това, питамъ г. министра на външнитѣ дѣла:

„1. Не е ли могълъ да има възможностъ да отложи засега връчването на ордена?

„2. Не е ли мислилъ, че съ връчването може да се хвърли сѣнка върху тържествата за пълнолѣтието? и

„3. Тѣй като това връчване изглежда прибързано, не би ли дало поводъ за прѣтълкуване на нашитѣ отношения къмъ съседитѣ ни?“

Това питане ще се съобщи на г. министра, и той ще отговори.

Г. г. народни прѣдставители! Слѣдующето заседание, по правилника, ще бѣде въ срѣда, съ същия дневенъ редъ, който имаме днесъ.

Засѣданието се закрива.

(Закрито въ 8 ч. вечерята)

Прѣдседателъ: Д-ръ С. Даневъ.

Подпрѣдседателъ: М. Маджаровъ.

Секретари: { И. С. Бобчевъ.
В. п. Николовъ.

Началникъ на Стенографското бюро: Т. Гължбовъ.